

T.C.  
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ  
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ



CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİYLE TRT'NİN DEĞİŞEN  
YAPISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Cihad GÜVENÇ

Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı  
Televizyon ve Sinema Bilim Dalı

EYLÜL, 2021



**T.C.  
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ  
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**



**CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİYLE TRT’NİN DEĞİŞEN  
YAPISI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Muhammed Cihad GÜVENÇ  
(Y1812.380005)**

**Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı  
Televizyon ve Sinema Bilim Dalı**

**Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Engin BAŞCI**

**EYLÜL, 2021**



## ONAY FORMU



## **YEMİN METNİ**

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle TRT’nin değişen yapısı” adlı çalışmanın proje safhasında sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (23/09/2021)

**Muhammed Cihad GÜVENÇ**





## **ÖNSÖZ**

Araştırmamdaki her aşamada, eğitim alanında verdiği dersleriyle bize vizyon katan ve bana tez yazım sürecimde yardımcı olan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Engin BAŞCI hocama teşekkürlerimi sunarım.

**Eylül-2021**

**Muhammed Cihad GÜVENÇ**



## İÇİNDEKİLER

### Sayfa

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER .....	v
KISALTMALAR .....	vii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT .....	xi
<b>1. GİRİŞ .....</b>	<b>1</b>
<b>2. TÜRKİYE'DE YAYINCILIK TARİHİ VE TRT.....</b>	<b>7</b>
2.1 Türkiye Radyo Yayıncılığın Başlaması ve İlk Yıllar .....	7
2.2 Televizyon Yayıncılığı ve Deneme Yayınları.....	7
2.3 TRT'nin Kuruluşu ve İlk Yıllar .....	10
2.3.1 Türkiye radyo televizyon kurumu (TRT) 1964 – 1971.....	12
2.3.2 Türkiye radyo ve televizyon kurumu (TRT) 1971 – 1980.....	14
2.3.3 1980 Sonrası Türkiye radyo televizyon kurumu (TRT).....	22
2.4 Türkiye'de Radyo ve Televizyon Yayıncılığında Özelleşme Süreci .....	24
<b>3. KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞI KAPSAMINDA TRT VE YASAL DÜZENLEMELER.....</b>	<b>31</b>
3.1 Kamu Hizmeti Yayıncılığı .....	31
3.2 Kamu Hizmeti Yayıncılığının Tanımı.....	32
3.3 Kamu Hizmeti Yayıncılığını Üç Bileşeni .....	34
3.3.1 İdari özerklik .....	34
3.3.2 Mali özerklik .....	35
3.3.3 Editoryal bağımsızlık .....	36
3.4 Kamu Hizmeti Yayıncılığının Denetimi .....	37
3.5 Kamu Hizmeti Yayıncılığına Toplumun Katılımı .....	37
3.6 Kamu Hizmeti Yayıncılığının Esasları .....	38
3.7 TRT ve Kamu Hizmeti Yayıncılığı.....	42
3.7.1 359 sayılı yasa ve özerklik .....	48
3.7.1.1 359 sayılı yasada özerklik ve tarafsızlık .....	50
3.7.1.2 359 sayılı yasada TRT'de yayınların denetimi .....	51
3.7.1.3 359 sayılı yasada toplumun katılım biçimleri ve danışma kurulları ..	55
3.7.2 2954 sayılı yasa ve kamu hizmeti yayıncılığı .....	56
3.7.2.1 2954 sayılı yasada özerklik ve tarafsızlık .....	59
3.7.2.2 2954 sayılı yasada yayınların denetimi .....	59
3.7.2.3 2954 sayılı yasada toplumun katılım biçimleri .....	63
<b>4. PARLAMENTER SİSTEMDE TRT'NİN YAPISI .....</b>	<b>67</b>
4.1 TRT'nin İdari Yapısı .....	67
4.1.1 Yönetim.....	67
4.1.2 Personel .....	68
4.1.3 Örgütlenme yapısı .....	69
4.2 TRT Yayın İlke ve Esasları .....	71

4.3 Genel Yayın Planı.....	72
4.4 TRT Televizyonları Kanal Nitelikleri ve Hedefleri .....	74
4.5 Yayıncılıkta Rekabet Koşulları ve TRT’de Kamu Hizmeti Yayıncılığının Görünümü.....	75
<b>5. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ .....</b>	<b>77</b>
5.1 Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçiş .....	77
5.2 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.....	80
5.2.1 Cumhurbaşkanlığı sisteminin temel organları.....	81
5.2.2 Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri .....	84
5.2.3 Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin karşılıklı etkileşim yolları .....	86
5.2.4 Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine getirilen eleştiri ve öneriler.....	90
<b>6. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİYLE TRT’NİN MEVZUATINDA ORTAYA ÇIKAN YENİ GÖRÜNÜM .....</b>	<b>99</b>
6.1 TRT Mevzuatında Ortaya Çıkan İkili Yapı: 2954 Sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu Ve Kararnameler .....	99
6.2 Cumhurbaşkanlığı 1 ve 3 No’lu Kararnameleri (Yönetim Kurullarının Yapısı İle İlgili Düzenlemeler) .....	101
6.3 703No’lu Kanun Hükmünde Kararnameyle TRT Yasası’ndan Kaldırılan Hükümler ve 4 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.....	103
6.4 4 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve TRT’nin Yeniden Düzenlenen Yapısı.....	107
6.5 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle TRT Mevzuatındaki Değişikliklerin Kamu Hizmeti Yayıncılığı Açısından Değerlendirilmesi .....	109
6.5.1 Yayın içerikleri açısından değerlendirme .....	110
6.5.2 İdari özerklik açısından değerlendirme .....	111
6.5.3 Mali özerklik açısından değerlendirme .....	112
6.5.4 Editoryal bağımsızlık açısından değerlendirme .....	113
<b>7. SONUÇ .....</b>	<b>115</b>
<b>KAYNAKLAR.....</b>	<b>119</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>	<b>127</b>

## KISALTMALAR

<b>ABD</b>	:Amerika Birleşik Devletleri
<b>ABU</b>	:Asya Yayın Birliği
<b>BBC</b>	:Britanya Yayın Kuruluşu
<b>BUMKO</b>	:Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
<b>BYYO</b>	:Basın Yayın Yüksek Okulu
<b>CBK</b>	:Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
<b>CHP</b>	:Cumhuriyet Halk Partisi
<b>ÇGD</b>	:Çağdaş Gazeteciler Derneği
<b>DYP</b>	:Doğru Yol Partisi
<b>EBU</b>	:Avrupa Yayın Birliği
<b>Ed</b>	:Editör
<b>GAP</b>	:Güneydoğu Anadolu Projesi
<b>ITV</b>	:Bağımsız Televizyon Kurumu
<b>İLAD</b>	:İletişim Araştırmaları Derneği
<b>İTÜ</b>	:İstanbul Teknik Üniversitesi
<b>KHY</b>	:Kamu Hizmeti Yayıncılığı
<b>KMYK</b>	:Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu
<b>NOS</b>	:Hollanda Yayın Kurumu
<b>PBI</b>	:Uluslararası Kamu Yayıncıları
<b>PTT</b>	:Posta ve Telgraf Teşkilatı
<b>RTBF</b>	:Fransız Topluluğu Belçika Radyo Televizyonu
<b>RTYK</b>	:Radyo Televizyon Yüksek Kurulu
<b>SHP</b>	:Sosyal demokrat Halkçı Parti
<b>TBMM</b>	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
<b>TODAİE</b>	:Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
<b>TRT</b>	:Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
<b>TÜSES</b>	:Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
<b>TV</b>	:Televizyon
<b>UNESCO</b>	:Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu



## CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİYLE TRT’NİN DEĞİŞEN YAPISI

### ÖZET

Günümüzde kitle iletişim araçları arasında, radyo ve televizyon yayınları toplumu etkileyen en etkili rolü oynamaktadır. Bu nedenle tüm dünyada bu iletişim araçlarının, özellikle televizyonun kamu yararına kullanılması için belirli koşullar öngörülmüştür. Bu çerçevede dünyanın çeşitli ülkelerinde kamu hizmeti yayıncılığı (KHY) ile uğraşan kuruluşlar kurulmuş ve tamamen devlet kontrolü dışında kalmadan çeşitli şekillerde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ancak değişen dünya ve gelişen teknoloji ile birlikte özellikle son 20 yılda önce karasal vericilerden sonra da kablo ve uydu üzerinden yayın yapan kanal sayısı artmıştır. Bu durumun getirdiği rekabet ile daha önce öngörülebilir ve kontrol edilebilir bir yapı olan yayıncılık sektörü oldukça karmaşık hale gelmiştir. Ülkemizde KHY 1964 yılından beri Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu(TRT) tarafından yürütülmektedir. Dünyadaki kamu hizmeti yayıncıları arasında TRT, ulusal ve uluslararası yayınları ile önemli bir yere sahiptir.

Türk yönetim sisteminde köklü değişiklikler öneren “Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Modeli” üzerine pek çok tartışma mevcuttur. Bu tür tartışmalar, kaynağını “iktidar birliği-kuvvetler ayrılığı” ve “cumhurbaşkanlığı sistemi-parlamentar sistem” ikilemelerinden almaktadır. Türkiye’de 10 Aralık 2016 tarihli anayasa değişikliği teklifine kadar Türkiye’de hükümet sistemi tartışmalarının “cumhurbaşkanlığı” veya “Türk tipi başkanlık sistemi” adı altında kamuoyuna açıklanması, Türkiye cumhurbaşkanlığı hükümet modelinin başkanlık sisteminde olmasına yol açmıştır. 16 Nisan 2017’de yapılan referandumla Türkiye’de yeni bir hükümet sisteminin yolu açılmış olmuştur. Bu değişen hükümet sisteminin kamu yayıncılığı üzerine de bir takım etkileri olmuştur. Çalışmamızın temel amacı da bu etkileri incelemektir.

**Anahtar Kelimeler:** *TRT, Hükümet, Sistem, Cumhurbaşkanlığı, Kamu Yayıncılığı*





## **THE CHANGING STRUCTURE OF TRT THROUGH THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM**

### **ABSTRACT**

Over seventy years radio and television broadcasts have been and continue to be some of the most influential mass media outlets within society. Certain conditions were stipulated for the use of the means of communication for the public interest, this is particularly the case regarding television. Within this framework, organizations that perform public service broadcasting (PSB) were founded and continued their activities in various forms without being utterly autonomous from the state control. However, with the changing world and developing technology, the past 20 years have seen an increase in the number of channels broadcasting via terrestrial transmitters, then cable, and subsequently, satellite. The publishing sector, which was a predictable and controllable structure before, has become quite complex with the competition brought by this situation. In our country, Turkish Radio and Television Corporation (TRT) as an institution carries out PSB since 1964. Among the public service broadcasters in the world, it can be said that TRT has an important place with its national and international broadcasts.

There was a myriad of discussions surrounding “the Presidential Government System in Turkey” which proposed fundamental changes in the Turkish administrative system. Such discussions stem from dilemmas of "unity of power-division of powers" and "presidential system-parliamentary system". The constitutional amendment proposal in Turkey dated 10 December 2016 was mostly dealt with as an alteration towards “presidentialism”, “Turkish type presidential system” in public discourse. With the referendum held on April 16, 2017, the way for a new governmental system was opened in Turkey. The changing government system has also had some effects on public broadcasting. The main purpose of this study is to examine such effects.

**Keywords:** *TRT, Turkish Radio and Television Corporation, Government, System, Presidency, Public Broadcasting*



## 1. GİRİŞ

TRT, kamu yönetimi bütünlüğü içinde kamu yararına çalışan kamu hizmeti yayın kuruluşudur. 1964 yılından bu yana TRT, Anayasa ve Kanunun öngördüğü usul ve esaslar çerçevesinde radyo ve televizyon yayıncılığı faaliyetleri yürüterek toplumun eğitim, kültür ve sanat gelişimine katkıda bulunan devletin önemli kurumlarından biridir. 1990'lı yıllarda birçok özel radyo ve televizyon şirketinin yayın hayatına başlamasıyla TRT'nin tekelinin sona erdiği düşünülse de, aslında bu dönemden sonra TRT'nin öneminin arttığını söylemek mümkündür. Bunun nedeni, TRT'nin ticari, kâr odaklı yayıncılık anlayışından farklı olarak, topluma doğru bilgiyi sunabilmesi ve farkındalığını artırabilmesi, güçlü kapitalist grupların belirli temellere dayalı yayın politikalarına karşı sınırlayıcı ve düzenleyici bir rol üstlenebilmesidir. Ayrıca dürüst ve kaliteli yayıncılık iddiasıyla hareket eden TRT, özel radyo ve televizyon kuruluşları ile rekabet ederek yayın kalitesinin artmasına katkı sağlamayı amaç edinmiştir.

Türkiye'nin kamu yayın kuruluşu olan TRT, 1964 yılında 359 sayılı Kanunla kurulmuştur. 24 Aralık 1963 tarihinde çıkarılan TRT Kanunu 1 Mayıs 1964 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Genel Müdür, Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu ve Siyasi Yayınlar Hakem Heyeti'nden oluşan bir kamu tüzel kişiliğine dönüştürülmüştür.

1961 Anayasası'nın 121. maddesi, yayın ve televizyon istasyonlarının idaresinin kanunla özerk kamu tüzel kişiliği olarak düzenleneceğini ve tarafsızlığın yayın için ön koşul olduğunu belirtmiştir. 1963 yılında Anayasa'nın 121. maddesine dayanılarak çıkarılan 359 sayılı TRT Kanunu ile radyo ve televizyon yayınlarının “özerk” bir kamu iktisadi teşebbüsü olarak “tarafsız” bir devlet tekeli altında düzenlenmesi esası getirilmiştir. İlgili kanun (Madde 4), Genel Müdür dahil dokuz üyeden oluşan Yönetim Kurulu'nun sadece iki üyesinin Hükümeti temsil etmesini şart koşturmuştur. İki üye TRT personeli arasından Yönetim Kurulu tarafından seçilecek ve dört üye çeşitli meslek birliklerinden

(üniversiteler, konservatuarlar, tiyatrolar ve opera binaları) atanacaktır. Hükümetten sadece iki üyenin olması, yönetim kurulunun oluşum biçimi ve genel müdürün seçim şekli TRT'nin bağımsızlığı ve özerkliği açısından önemlidir.

Ancak, 1971 yılında 12 Mart Muhtırası'nın ardından 1961 Anayasası'nın 121. maddesinde 20 Eylül 1971 tarihli değişiklikle (ve 1488 sayılı Kanun) TRT'nin özerkliği kaldırılmış ve kurum "tarafsız" bir kamu tüzel kişiliği olarak tanımlanmıştır.

Bu değişikliğin ardından 1972 yılında da 1568 sayılı kanunla 359 sayılı TRT Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikle TRT Yönetim Kurulu üye sayısı dokuzdan on bire çıkarılmıştır. Hükümeti temsil eden üye sayısı ikiden üçe çıkarılmış; ayrıca çeşitli meslek birliklerinin üye seçimi TRT Seçim Kurulu'na bırakılmıştır. TRT Seçim Kurulu da aynı değişiklikle yasaya girmiştir. Ayrıca eski kanuna göre Genel Müdür, Yönetim Kurulu'nun Kültür ve Turizm Bakanlığı'na önerisiyle ve bakanlığın teklifiyle Bakanlar Kurulu kararnamesiyle atanırken, yapılan değişiklikle Genel Müdürü seçme ve görevden alma yetkisi Bakanlar Kurulu'na verilmiştir. Böylece, yönetim kurulunun yapısı ve Genel Müdür pozisyonu tamamen siyasi iktidara bağımlı hale getirilmiştir.

TRT, 1982 Anayasası kabul edilmesinden sonra 2954 sayılı Radyo Televizyon Kanunu ile yeniden düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın 133. Maddesine radyo televizyon yayınlarında devlet tekeli korunmuştur. Anayasa özerklik yer almamış, tarafsızlık vurgusu yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda Anayasa'da yapılan bir değişiklikle TRT'nin özerk ve tarafsız yayın kurumu kimliği 133. Madde de yerini almıştır. 2008 yılında 2954 sayılı yasada yapılan bir değişiklikle özerklik ifadesine atıf yapılmıştır.

1982 Anayasası'nın kabulünden sonra 2954 sayılı Radyo Televizyon Kanunu'yla Radyo Televizyon Yüksek Kurulu (RTYK) oluşturulmuştur. Bu kurul daha sonra Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na (RTÜK) dönüşmüştür. 2954 sayılı yasa da 1994 yılında TRT kanunu niteliği kazanmıştır. TRT'nin yayıncılık alanındaki tekeli 1993 yılında Anayasa'nın 133. maddesinde yapılan değişiklikle resmen sona ermiştir.

3984 Sayılı Kanun ve 2954 Sayılı Kanun ile “RTÜK” ve “TRT” olmak üzere iki ayrı teşkilat kurulmuştur. RTÜK’ün görevi, yayın ilkelerini belirlemek ve TRT'nin yayın ilke ve kanunlarına uygunluğunu izlemek ve denetlemektir. TRT'nin görevi radyo ve televizyon yayınlarını yapmak ve yürütmektir. Bu iki kurum birbirini tamamlamaktadır. Bu örgütler kuruluş ve organlarının seçilme yöntemi, uygulamada özerk olup olmadıkları hakkında fikir verebilmektedir. TRT dışı üyeler daha önce RTÜK’ün Bakanlar Kurulu tavsiyesi ve Cumhurbaşkanı kararı üzerine önerdiği adaylar arasından atanırken, 2008 yılında yapılan değişiklikle söz konusu yetki Bakanlar Kurulu'na devredilmiş ve böylece daha siyasallaşmıştır. RTÜK’ün teşkilat yapısı, görev, yetki sorumluluk alanı 6112 sayılı kanunla 2011 yılında yeniden düzenlenmiştir.

TRT'nin radyo ve televizyon yayıncılığı alanındaki yapıcı işlevleri etkin bir denetimle daha da öne çıkarılabilir veya en azından bu işlevler sürdürülüp güçlendirilebilir. TRT'nin eksik, yetersiz ve yanlış uygulamaları dahi ilgili denetim, yöntem ve prosedürlerle anında sonlandırılabilir. Kamu yönetiminin amaç veya hedeflerden sapması çeşitli denetim yöntemleriyle engellenir; özellikle idari, siyasi ve adli ombudsmanların yanı sıra kamuoyu ve uluslararası denetim ile kurum içinde kontrol sağlanabilmektedir.

Türkiye’de radyo ile başlayan yayıncılık alanı siyasi gelişmelerden etkilenmiştir. TRT de kurulduğu 1964 yılından günümüze kadar bu etkileri hem yapılanmasında hem de yayın içeriklerinde hissetmiştir. Kuruluşunda siyasi iktidardan bağımsız bir yayın kurumu oluşturma idealinden yıllar içerisinde uzaklaşmıştır. Böylece, özerklik ve tarafsızlık kavramları, TRT’nin kamu hizmeti yayın kurumu kimliği çerçevesinde sürekli tartışılan bir gündem maddesi olmuştur. 16 Nisan 2017’de yapılan referandumla Türkiye’de parlamenter sistemden yeni bir hükümet sistemine geçilmiştir. Bu sistem, Türkiye’ye özgü bir tabir gibi görünen “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” olarak tanımlanmıştır. Bu sistemin bir başkanlık sistemi olduğu noktasında şüphe yoktur, Ancak klasik başkanlık sistemi ile aynı olmadığı ve Türkiye’ye özgü farklılıklar taşıdığı söylenebilmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’yle Anayasa’da zorunlu değişiklikler yapılmış, bütün kamu kurum ve kuruluşları bu değişiklikler çerçevesinde yeni sisteme göre yeniden düzenlenmiştir. TRT de yasasında değişiklikler yapılan

kurumlardan biridir. Bu çalışmada, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte 2954 TRT Yasası'nda yapılan değişiklikler ve TRT'nin teşkilat yapısının, görev ve sorumluluklarını belirleyen yeni düzenlemeler incelenmiştir. TRT'nin bu değişiklikler sonunda kamu hizmeti yayın kuruluşu niteliği açısından nasıl bir yapıya ve görüntüye kavuştuğu ortaya konulmuştur.

TRT veya Britanya Yayın Kuruluşu (BBC) gibi kurumların yaptığı yayıncılık anlayışını niteleyen ve yapılan araştırmalarda farklı şekilde ifade edilen “kamu hizmeti yayıncılığı” terimi bazı çalışmalarda “kamu yayıncılığı” şeklinde yer almıştır. Bu konuda yapılan çalışmalarda terim birliği bulanmamaktadır. Bu nedenle çalışmada doğrudan aktarım niteliğindeki atıflarda yazarın kullandığı terime yer verilmiş, bunun dışında tezde kamu hizmeti yayıncılığı ifadesi kullanılmıştır.

TRT bir kamu hizmeti yayın kurumudur. TRT'nin yayıncılık faaliyetlerinin kamu hizmeti yayıncısı kimliğiyle yerine getirip getirmediği belirlemek için, mevzuatının yapısına ve bu yapı doğrultusunda siyasal iktidarlar karşısındaki konumlanışına bakmak gereklidir. Resmi açıklamalara ve yasalara göre TRT'nin siyasi iktidardan bağımsız, kendi kendini yöneten bir kurum olduğu dile getirilse bile, uygulamada durum farklı bir görüntü sunmaktadır. Siyasi iktidarların, TRT üzerindeki etkisi hissedilmekte ve bu etki yayın içeriklerine de yansımaktadır. Anayasa ve yasada özerklik ve tarafsızlık vurgusu yapılsa da TRT mevzuatında kurulduğu tarihten itibaren yapılan değişikliklerin kurumu siyasal iktidarların etkisine açık hale getirdiği söylenebilir.

Bu çalışma, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte TRT'nin yapısında meydana gelen değişiklikleri kamu hizmeti yayıncılığı açısından ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, karşılaştırmalı bir mevzuat inlemesidir. Bu inceleme kamu hizmeti yayıncılığı kavramının üç bileşeni olan idari özerklik, mali özerklik ve editoryal bağımsızlık perspektifinden yapılmıştır.

Araştırmada literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. TRT mevzuatı kurulduğu günden itibaren kamu hizmeti yayıncılığının ilke ve esasları doğrultusunda incelenmiştir. İncelemeye esas teşkil eden tarihsel dönem Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiştir. Türkiye'nin bu yeni yönetim sisteminde TRT

mevzuatındaki değişiklikler ortaya konulmuştur. Bulgular TRT'nin kamu hizmeti yayıncılığı kimliği açısından değerlendirilmiştir.

Araştırma, literatür taraması ve karşılaştırmalı yasal mevzuat incelemesiyle sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda birinci bölümde, Türkiye'de yayıncılık tarihi ve TRT'nin bu tarihsel süreç içindeki gelişimi ele alınmıştır. Böylece, Türk siyasi tarihindeki dönemeç noktalarının TRT'nin yapısında yaptığı değişiklikler ortaya konulmuştur. İkinci bölümde, kamu hizmet yayıncılığı kavramı incelenmiştir. İdari özerlik, mali özerklik ve editoryal bağımsızlık kamu hizmeti yayıncılığının üç bileşeni olarak açıklanmış, TRT mevzuatındaki değişiklikler bu açıdan değerlendirilmiştir. Bu kapsamda 359 sayılı yasa ve 2954 sayılı TRT yasaları karşılaştırılmıştır. Üçüncü bölümde, parlamenter sistem olarak adlandırılan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi öncesinde TRT'nin yapısı anlatılmıştır. Dördüncü bölümde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin özellikleri açıklanmıştır. Beşinci bölümde ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile TRT mevzuatında ve yapısındaki değişiklikler 2954 sayılı yasa, 703 No'lu Kanun Hükmünde Kararname, 1, 3 ve 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri üzerinden incelenmiştir.





## **2. TÜRKİYE’DE YAYINCILIK TARİHİ VE TRT**

### **2.1 Türkiye Radyo Yayıncılığın Başlaması ve İlk Yıllar**

Kurtuluş savaşından başarıyla çıkan Türkiye, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için yoğun bir çaba içindeydi. İmparatorluk döneminde başlayan batılılaşma hareketleri sonuçsuz kalmıştır. Dili, eğitimi, ekonomisi, devlet idaresi ve kılık kıyafetiyle medeni milletlerarası topluluğa girmeliydi. Türkiye’de madenlerin işletilmesi, demiryollarının inşası, sanayi ve ticaretin yaygınlaşması kadar kitle iletişim alanında da ilerlemek önemliydi. Ayrıca Kurtuluş Savaşı sırasında haberleşmenin gerekliliği iyice anlaşılmıştır. Böyle bir ortamda radyo ülkemizdeki yerini almakta gecikmeyecektir (Tuğalay, 2000: 2).

Bu alandaki boşluğu doldurmak için ciddi girişimler 1925 yılında başlamıştır. O yıl “Telsiz Tesisi Hakkında Kanun” adı altında bir kanun çıkarılmıştır. Yasa, ülkede Ankara’da büyük bir radyo istasyonu bulunan bir dahili radyo ağının kurulmasını öngörüyordu. 1 Mart 1926’da Ankara’da telsiz telgraf çelik anten direklerinin temelleri atılmıştır. İstanbul’daki vericilerin yapımı da aynı yıl Fransız Radyo Elektrik Şirketi tarafından üstlenilmiştir. Haberleşme amaçlı kurulan bu tesislere gerekli eklemeler yapılarak telsiz kullanımına da açılmıştır. Yerleri, İstanbul’da Osmaniye, bugünkü adıyla Hasdal, Ankara’da ise Babaharman, bugünkü adıyla Telsizler’dir. Güçleri beşer kilovattan bu istasyonlar, zamanın Avrupa radyo difuzyon postalarının en güçlülerinden yapılarıdır (Akarcalı, 2013: 15).Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi adıyla bir şirket kurulacak ve tümüyle özel kişilerden oluşan bu şirket, Dahiliye Vekaletiyle imzalayacağı sözleşme uyarınca 8 Eylül 1926’da istasyonların işletme hakkını elde edecektir (Tuğalay, 2000: 3).

### **2.2 Televizyon Yayıncılığı ve Deneme Yayınları**

1936 yılında Cumhuriyet Hükümeti’nin çıkardığı bir kararname ile telsiz işletmeciliği Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi’nden devlete devredilecek ve

böylece TRT'nin kuruluşuna kadar sürecek yeni bir dönem başlamış olacaktır (Akarcalı, 2013: 15-16). On yıllık sözleşmenin bitimine yakın devletin radyoyla ilgilenmesi şirketin genel durumundan da kaynaklanıyordur. Abone sayılan artırmakta, yayınlar sık sık kesintiye uğramaktadır. Şirket para sıkıntısı içinde bulunmaktadır (Girgin, 2014: 25).

1937 yılında radyo istasyonlarının işletmesi 1937 tarih ve 3222 sayılı kanunla Posta ve Telgraf Teşkilatı'na (PTT) devredilmiştir. Özellikle bu dönemin ilk yıllarında Ankara Radyosu yayın merkezi olmuştur. Dokuz yılda altı kez taşındı, nihayet 1938'de yeni binasına ulaşmış ve bugün yayınlarına devam etmiştir. Bu tarih sadece Ankara Radyosunun yeni binasına sahip olması açısından değil, yayın ve teknik gelişmeler açısından da önemlidir (Girgin, 2014: 26).

On üç aylık yapım ve montaj çalışmalarının ardından vericiler ve stüdyolar yayına hazır hale getirilerek 22 Temmuz 1938'de Nafia Vekaleti'nin emrine verilmiştir. Ardından deneme yayını başlamıştır. 28 Ekim 1938'de Ankara Radyosu resmen faaliyete geçmiştir. Transistörlü radyo, radyo yayıncılığı tarihinde önemli bir aşamadır. 1946 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) başlayan ve giderek gelişen bu küçük aracın modası 1950'li yıllarda ülkemize ulaşıyor ve büyük ilgi görmektedir (Güngör, 2016: 15).

1953 yılına gelindiğinde radyo tarihimizin en önemli canlı yayını yapılmıştır. Atamızın cenazesinin geçici mezardan alınarak Anıtkabir'e nakledilmesi olayı yaşanmıştır. 1950'lerin sonlarında Türk müziğinin radyo yayınlarındaki oranı artmış, müzik ve eğlence programları ağırlık kazanmıştır. Sınırlı sayıdaki konuşma programları arasında Kadınlar Dünyası programı, Bu Hafta Şehirde, Kahramanlar Geçiyor, Hayat Güzeldir, Mikrofonda Tiyatro, Eflatun Cem Güney'in masalları ve çok sayıda talk show yer almıştır. Tüm bu programlar, o sırada radyoda çalışan spikerler ve radyo dışında iletişim kurulabilen, ses ve kültür seviyesi yeterli kişiler tarafından hazırlanmaktadır (Girgin, 2014: 26)

Türkiye'deki toplumsal değişime ayak uydurabilmek için radyonun halka daha iyi hizmet edebilmesi için yeni bir statü verilmesi gerekmektedir. Bağımsız, özerk, kendi idari yapısına, kadrosuna, bütçesine sahip, her türlü etkinin dışında yayın yapabilen ve elbette geleceğe yönelik bir televizyon statüsüne sahip bir radyonun yayını düşünülmüştür. Bu fikir 1961 Anayasası'nda yer alacak ve 1 Mayıs 1964'te 359 Sayılı Kanunla TRT kurulacaktır (Tuğalay, 2000: 5).

Türkiye'deki radyoları tek çatı altında toplayacak ve televizyon yayınlarını başlatacak olan TRT'nin kuruluşu ile ilgili kanun Mayıs'ta yürürlüğe girmiştir.1961 Anayasası'nın 121. maddesinde yer alan "hükmü uyarınca başlatılan çalışmalar sonucu ortaya çıkan taslak, 24 Aralık 1963'te Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edilmiştir" (Karaduman ve Batu, 2011: 360).Ocak 1964 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 359 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanunu'nun 1 Mayıs'ta yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Kanununun 1. Maddesinde de Anayasa hükmü tekrarlanmakta ve bundan böyle radyo ve televizyon yayınlarının "özerk" TRT eliyle yapılacağı belirtilmektedir (Tuğalay, 2000: 5-6).

Tamamen Türk mühendisler tarafından planlanan Erzurum Radyosu, binasıyla birlikte 17 milyon liraya mal olmuştur. Radyo evindeki anten direğinin yüksekliği 188 metre ve ağırlığı 250 tondur. Fransız bir firma tarafından üretilen verici cihazların montajları Türk mühendis ve teknisyenler tarafından yapılmıştır. Erzurum Radyosu ağırlıklı olarak Türk müziği üzerinden yayın yapacaktır. 40 kişilik kadrosu bulunan Erzurum Radyosu'nda 5 spiker görev almıştır. 100 kilovat gücündeki verici cihazın sahası tüm Doğu Anadolu'yu kapsamaktadır(Kars, 2013: 18-19).

Türkiye'de ilk düzenli televizyon yayınları 31 Ocak 1968'de başlamıştır. Böylece, Anayasa'nın kabulünden 7 yıl sonra TRT Kurumu, Anayasa'nın 121. maddesinde belirtildiği üzere radyonun yanı sıra televizyon yayınları da yapmıştır. Beş yıllık kalkınma planında yer almamasına rağmen son iki yıldır hazırlıkları devam eden televizyon, Federal Alman Hükümeti'nin hediye ettiği 5 kW'lık verici ile Ankara ilinde yayına başlamıştır(Kars, 2013: 19).

Ankara Televizyonu'nun Mithatpaşa Caddesi'ndeki bir apartmanın zemin katındaki stüdyodan yaptığı bu deneysel yayınlar, Salı, Perşembe ve Cumartesi günleri haftada üç gün, günde üç saat olarak planlanmıştır. 9 Eylül 1974'te başlayan yeni yayın döneminde Ankara, İstanbul, İzmir, Erzurum, Diyarbakır, Antalya ve Çukurova radyoları TRT-1 adı altında birlikte yayına başlamıştır. Böylece ülkemizin radyo ile ulaşılabilen bölgeleri aynı anda birbirlerinin sesini duyabilecek hale gelmiştir (Tuğalay, 2000: 6).1989 yılında Haber Merkezi Mithatpaşa Caddesi'ndeki stüdyodan merkez stüdyolara taşınmış ve gerekli yayınlar bu stüdyolardan yapılmaya başlanmıştır. Renkli yayın için teknik

direktörler ve resim seçiciler altı haftalık bir kurs almıştır. Yayın stüdyosu yeniden düzenlenmiştir. Yeni resim kullanma teknikleri tanıtıldı ve arka plan olarak bir monitör seti kurulmuştur. Bir yandan teknik donanım artırılırken, diğer yandan Eurovision'dan alınan ve yayınlanan haber görüntülerinin sayısı günde ortalama 7-8'e ulaşmıştır (Akkaya, 2019: 17).

### **2.3 TRT'nin Kuruluşu ve İlk Yıllar**

Ülkemizde radyonun aksine televizyon yayıncılığına geçiş aynı hızda gerçekleşmemiştir. 1968 yılında Türkiye'de televizyon yayınları resmen başladığında dünyada bu teknolojiyi kullanmayan dört ülke vardır: Afganistan, Ekvador, Bolivya ve Paraguay (Öngören, 1978: 148). Bu gecikmenin nedenleri, radyo yayınlarının hala tüm ülkeye ulaşamamasıdır. Gecikme konusunda Prof. Dr. İsmet Giritli bu fikre karşı çıkmıştır. Ülkemizde matbaanın Batı'dan 300 yıl sonra 1727'de başladığını, ilk gazete olan Takvim-i Vekayi'nin Batı'da ilk gazetenin 1831'de yayınlanmasından 200 yıl sonra yayınlandığını hatırlatan Giritli, Türkiye, Batı'dan otuz yıl sonra ancak yayın yapabiliyor demiştir. Bu durumun bir gecikme olarak değerlendirilemeyeceğini savunmuştur (Giritli, 1988: 25).

Aslında deneysel televizyon yayıncılığı, 1952 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) tarafından başlatılmış ve 1970 yılına kadar devam etmiştir. Ancak bu yayınlar İstanbul'un belirli bir bölgesine ulaşmakta ve akademik dönemde eğitim amaçlı yapılmaktadır. İTÜ deneme yayınları önce üniversitenin Gümüşsuyu'ndaki binasında, ardından Beyoğlu bölgesinde henüz televizyon alıcısı olmayan halk tarafından izlenmiştir. Televizyon yayını Prof. Dr. Adnan Ataman önderliğinde, Phillips'in sağladığı araçlarla küçük bir stüdyodan yapılmıştır. Adnan Ataman'a yardım eden bir diğer kişi de Türk sinemasının önemli görüntü yönetmeni ve daha sonra Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sinema-Televizyon Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olan İlhan Arakon'dur. Beyoğlu'ndaki ilk yayında Kore Savaşı'nı konu alan bir film gösterildi, ardından gazeteci Burhan Felek canlı bir konuşma yapmıştır. Yayınlar her 15 günde bir 17:00 ile 18:00 saatleri arasında yapılmıştır. Yayınların içeriği; tiyatro, klasik müzik, Türk sanatı ve halk müziği konserleri, sağlık, çocuk ve kültür programlarıdır. Bu kadar zengin programların kısıtlı

imkanlarla yayınlanması bir gelişme olarak kabul edilmektedir (Tekinalp, 2003: 239). Üniversite tarafından gerçekleştirilen bu yayınlar, TRT'nin televizyon yayınlarına önemli katkılar sağlamıştır.

Türkiye'de ilk ciddi televizyon yayıncılığı girişimleri 1955 yılında Basın Yayın Müdürlüğü'ne bağlı Televizyon Araştırma Bürosu tarafından başlatılmış ve Türkiye'de televizyon yayıncılığı kurmak isteyen yabancı şirketlerin başvuruları incelenmiştir. 1960 yılına kadar on yedi büyük firma hükümete televizyon sistemi kurmak için başvurmuş, ancak 1960 devrimi ile bu proje kesintiye uğramıştır (Öngören, 1978: 120). Ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde televizyon tesislerinin kurulması ve televizyonun bir eğitim aracı olarak değerlendirilmesi ve yayınların çoğunluğuna ulaştırılması hedeflenmiştir. 24 Aralık 1963 yılında kabul edilen 359 sayılı yasanın 1 Mayıs 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle TRT kurulmuştur ve bu yasa TRT'yi şöyle tanımlamaktadır:

- Özerk
- Tekelci Yapı
- Yayınlarında Tarafsız

Türkiye yayıncılık tarihinde ilk kez mevcut radyo yayınları ve gelecekteki televizyon yayınları yasal güvence altındadır. Bu ilkeler sayesinde hükümetlerin kitle iletişim araçları üzerindeki etki ve baskısının önüne geçilmesi ve TRT'nin kamu hizmeti yayıncılığını tekelleştiren bir kurum haline getirilmesi hedeflenmiştir. 359 sayılı Kanun'un 35. maddesinde radyo ve televizyon istasyonları kurma ve işletme hakkının sadece TRT Kurumu'na ait olduğu belirtilmektedir. Kuruma tarafsız yayıncılık görevini yerine getirebilmesi için özerklik tanınmıştır. Radyo ve televizyon yayınlarının devlet müdahalesinin dışında tutulması, radyo ve televizyon yönetiminin programlarını düzenleme konusunda mutlak özgürlük kazandığı anlamına gelmemektedir. Özerklik, bağımsızlık, tarafsızlık keyfilik anlamına gelmez (Gölcüklü, 1980: 219). TRT'nin özerkliği; program yapımında özerklik, yönetimde özerklik ve finansa özerklik olarak üçe bölünmüştür. Programların yapım, yönetim ve ekonomik alanında siyasi iktidara bağımlı olmamayı ifade eden bu yaklaşım, bir amaç değil, tarafsız yayıncılığı gerçekleştirmenin en önemli aracıdır. Aynı zamanda

bu yaklaşım, demokratik düzenin ve temel özgürlüklerin teminatı olarak tasavvur edilmektedir. 1961 Anayasası, özerklik kavramını, siyasi iktidarın geçmiş dönemlerde yaşanan yayınlar üzerindeki baskısını azaltmak ve radyoyu bir propaganda aracı olmaktan kurtarmak için bir önlem olarak kabul etmiş, buna yaratıcılığı ve yeniliğe yol açan bir düzenleme anlayışı eklenmiştir (Ertuğ, 2000: 144).

### **2.3.1 Türkiye radyo televizyon kurumu (TRT) 1964 – 1971**

TRT Kurumunun ilk yönetim kurulunda; Sedat Tolga, Behçet Kemal Çağlar, Bedri Karafakıoğlu, İsmet Giritli, Halil Dikmen, Refik Ahmet Sevensil, Seniha Eke, Ulvi Çulpan yer almaktadır. Yönetim kurulu oy birliğiyle Adnan Öztrak'ı ilk TRT Genel Müdürü olarak göreve getirmiştir (Eren, 2008: 22). TRT yavaş yavaş kadrosunu oluşturmaya ve kurumsallaşma yolunda adımlar atmaya başlamıştır. 1964 yılında önce Avrupa Yayın Birliği'ne (EBU), ardından Asya Yayın Birliği'ne (ABU) katılmıştır. Bu yıllarda yapımcılar, spikerler, araştırmacılar ve röportajcılar yayıncıların ihtiyaçlarını karşılamak için sınavlar yaptılar ve bu sınavlara binden fazla aday başvurmuştur. Kazanan yayıncılar, farklı illerdeki ihtiyaçları karşılamak üzere görevlendirilmiştir. Kurum, mevcut personelin bilgi ve tecrübesini artırmak amacıyla ihtiyaç duyulduğunda yeni personel istihdamı ve eğitimini gerçekleştirmiş, bunları düzenli aralıklarla hizmet içi ve uluslararası eğitimlere göndermiştir (Eren, 2008: 24).

1965 yılında Program Planlama Merkezi kurulmuş ve tüm TRT radyolarının program planlamasının belirli bir sıraya göre yapılması hedeflenmiştir. Kurum, radyo yayın saatlerini artırmaya çalışmış ve bir süre sonra tam zamanlı yayın yapmaya başlamıştır. Ayrıca güçlü radyo istasyonları kurulmuş, ancak bu radyolarda çalışacak eğitimli yayın personelinin olmaması nedeniyle merkezde hazırlanan programlarla yayına devam edilmiştir (Eren, 2008: 28). Program türleri incelendiğinde söz ve müzik yayınlarında dengenin sağlanamaması dikkat çekicidir. Ancak müzik programlarına odaklanmak yerine daha çok lirik programlar gerçekleştirmek yayıncılık açısından doğru bir yaklaşımdır. 1967 yılında Türkiye ile F. Almanya arasında teknik yardım anlaşması imzalanmış ve Ankara'da bir televizyon eğitim merkezi kurularak personel yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Tüm bu gelişmeler sonucunda TRT, ilk televizyon deneme

yayınlarına 31 Ocak 1968 tarihinde siyah beyaz olarak başlamış ve bu yayınların haftada üç gün yapılmasına karar verilmiştir(Gülizar,1995: 15-16).

1969yılı Temmuz ayında ABD’li astronotlar Neil Armstrong ve Edwin Aldrin insanoğlunun aya il ayak basışını gerçekleştirmişlerdir. TRT diğer ülke televizyonları gibi bu önemli olayı naklen yayınlama imkanına sahip değildir. Ama bu konuyla ilgili filmin 21 Temmuz’da Ankara Televizyonu’nda yayınlanacağı duyurulunca İstanbul dahil birçok ilden insanlar programı seyretmek için Ankara’ya gelmişlerdir. 12 Ekim 1969 tarihinde yapılan genel seçimlerde ilk kez “*sabaha kadar süren bir özel yayın*” gerçekleştirilmiş, insanlar yine televizyonun karşısından ayrılmamışlardır(Gülizar,1995: 18). 1968-1969 yılları arasında yapılan deneme yayınları her açıdan olanaksızlıklar içinde gerçekleşmiş ve çok sınırlı sayıda personelle sürdürülmüştür. Bütün bu imkansızlıklara, uzun süren arızalara rağmen Ankara Televizyonu’nun deneme yayınları toplum tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Her evde televizyon alıcısı olmadığı için, yayını izlemek isteyenler televizyonu olan yakınlarının, komşularının evine gitmektedirler. Ünlü sunucu Halit Kıvanç bu televizyon seyircilerine “*telesafirler*” adını takmıştır (Eren, 2008: 30).

Ülkemizde siyah beyaz yayınlar devam ederken dünyanın renkli yayına geçiş yapması, neden bu yeni teknoloji ile televizyon yayınlarına başlamadığımız sorularını gündeme getirmiştir. Federal Almanya'nın renkli yayına geçmesiyle birlikte siyah beyaz televizyon stokunu eritmek ve pazar bulmak için teknik yardım sağladığını düşünenler olmuştur. Nitekim TRT renkli yayına başladığında büyük yatırımlar yapmak zorunda kaldı ve bu da tartışmaların haksız olmadığını göstermiştir. 1969 yılında Türkiye ile Federal Almanya arasında bir teknik yardım anlaşması daha imzalanmış ve İstanbul Televizyon Stüdyosu'nun vericisi Federal Almanya tarafından yapılmıştır. Bu anlaşma TRT'yi maddi olarak rahatlatmıştır. Ancak ülke çapında bir televizyon yayınına başlamak ekonomik olarak çok pahalıdır. Tüm bu finansal sorunlara rağmen TRT ülke genelinde televizyon yayını yapmaya başlamış, Ankara, İstanbul ve İzmir'den sonra diğer büyük şehirlerde de vericiler kurulmuş ve televizyon hızla yayılmaya başlamıştır. (Demirkan, 2008: 30).

TRT'nin özerkliği ve yayın özgürlüğü toplumun bazı kesimlerini rahatsız etmiştir. Kurum, özellikle TRT Kanunu'nun 2. maddesinde belirtilen

“yayınlarda tarafsızlık” ilkesi nedeniyle eleştirilmiş ve siyasi partiler TRT'nin yayınlarda tarafsız olmadığını ileri sürmüşlerdir. Genel Müdür Adnan Öztrak'a göre, siyasi irade televizyon yayıncılığına kasten kaynak ayırmamış, böylece TRT'nin gelişmesini engellemiş ve özerkliğinin ortadan kaldırılmasına zemin hazırlamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1969).

### **2.3.2 Türkiye radyo ve televizyon kurumu (TRT) 1971 – 1980**

Siyasi partilerin özerk TRT'yle ilgili düşünceleri, kurum içinde yaşanan iç çekişmeler, çatışmalar, bütün bu sorunların kamuoyuna yansması ve beraberinde gelen 12 Mart 1971 Muhtırası... 12 Mart ile ülkede her şey değişmiş, bu değişimden TRT'de oldukça etkilenmiştir. Prof. Nihat Erim yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve “*TRT, Türkiye Cumhuriyetinin TRT'si olacaktır. Bunun hazırlığı yapılacaktır.*” (Cumhuriyet Gazetesi, 1971)diyerek kurumla ilgili düşüncelerini de belli etmiştir.

Bir süre sonra yapılacak anayasa değişiklikleri belli olmuş, “*Ülkenin ve milletin bölünmezliği esasına aykırı her türlü faaliyetin anayasa dışı kabul edilmesi*” ilkesi benimsenmiştir. TRT'yle ilgili olarak da özerkliğin kaldırıldığı ve yerine tarafsız yayıncılık ilkesinin getirildiği belirtilmiştir. Anayasa'nın değiştirilmiş 121. maddesi şöyledir:

Başbakan Nihat Erim, bu değişikliğin nedenlerini açıklarken vatandaşların yayınlarda duyduğu rahatsızlığı gerekçe gösterdi. Başbakan ayrıca, TRT'yle ilgili beklentiler konusunda da haber ve yayınlarda objektiflik vurgusu yapmıştır:

*“TRT'den istenen, haberlerinde, yayınlarda objektif olmasıdır. Doğru haber vermesi, iktidarın borazanı gibi ötmemesidir. Bu sağlanacaktır, böyle olacaktır. Bugün demokrasiler, kamuoyu demokrasisidir. Siz kanunlara, anayasalara istediğinizi yazın, eğer kamuoyu onlara sahip çıkmazsa, onların kontrolünü yapmazsa, o kağıt üzerinde kalır. Şunu söyleyeyim ki, özerklik kelimesi, kanundan anayasadan çıkmakla, TRT'de aradığımız ve milletlerarası standartlar olması lazım gelen vasıflar bakımından hiçbir şey eksilmeyecektir. Yalnız, özerkliğin kötüye kullanılması önlenecektir”*(Cumhuriyet Gazetesi, 1971).



TRT'nin ilk Genel Müdürü Adnan Öztrak 2 Haziran 1971 yılında sağlık sorunlarını gerekçe göstererek görevinden istifa etmiş, yerine 27 Temmuz 1971 tarihinde Tümgeneral Musa Ögün atanmıştır. Ögün, 1920 yılında Kars'ın Sarıkamış İlçesi'nde doğmuş, 1940'da Harp Okulu'nu, 1954'te Kara Harp Akademisi'ni bitirmiştir. Genel Kurmay Muhabere ve Elektronik Dairesi Başkanı iken İkinci TRT Genel Müdürü olmuş, bu görevini 30 Ağustos 1973 tarihine kadar sürdürmüştür. TRT'de görev yaptığı süre boyunca “*TRT Paşası*” olarak anılan ve kurumun teknik gelişimi açısından önemli adımlar atan Ögün, yayıncılıkla ilgili önemli dairelerin başına emekli subayları getirmiş ve Kurumu askeri disiplin çerçevesinde yönetmiştir (Eren, 2008: 31).

TRT'nin yayın ilkelerinin temelini oluşturmaktadır. Özerkliğin kaldırılmasının ve bu değişikliklerin Kuruma yansımalarının en belirgin özelliği, merkezi anlayışı ön plana çıkaran yönetim olmuştur. Özerk olmayan bir örgütün tarafsızlığını sağlamanın zor olacağını düşünenler oldu ve bu durum yayınlara yansımıştır. Nitekim TRT, yıllardır tarafsızlık adına siyasi parti haberlerine ve parti liderlerinin açıklamalarına bültenlerinde yer vermiş ve bu da Kurumun eleştirilen gazetecilik anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tarafsızlık, tüm siyasi partilerin haber bültenlerinde yer aldığı anlamına gelmemektedir. Özerklik kavramı gerektiği gibi korunsaydı, haber değeri olmayan konuların bültenlerde yer alması engellenebilirdi. Bu bağlamda Mümtaz Soysal, bağımsızlığın radyo ve televizyon kanallarının yönetimini en azından siyasi iktidarın baskısına karşı korumanın yollarından biri olabileceğini söylemiştir. Ama özellikle Türkiye gibi bir ülkede bağımsızlık, toplumun kendini aşması ve kendi değer yargılarını tekrarlamaması için yeterli değildir. Özerklik, sadece siyasi iktidara karşı değil, toplumda hakim görüş ve değer yargılarına karşı da bağımsız olmak anlamına geldiği için gereklidir (Soysal, 1989: 283).

1568 sayılı yasa TRT'nin örgütsel yapısında da değişikliklere neden olmuş ve üç yeni organ kurulmuştur. Bunlar; Koordinasyon Kurulu, TRT Seçim Kurulu ve Genel Danışma Kuruludur. Yasanın 3. maddesine göre TRT'nin organları şunlardır:

- Yönetim Kurulunun, önceki dönemde dokuz olan üye sayısı on bire çıkartılmış, sayıları artırılırken yetkileri kısılmıştır. Bu kurula üye seçme yetkisi TRT Seçim Kurulu'na verilmiştir.

- Genel Müdür, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle atanmakta ve Kurum onun tarafından temsil edilip yönetilmektedir. Genel Müdürün görevden alınması da aynı usulle olmakta ve kanunun 9. maddesinde şöyle düzenlenmektedir:

Önceki dönemde Genel Müdürün görevden alınmasında Yönetim Kurulu görüş bildirirken yeni değişiklikle bu görev TRT Seçim Kurulu'na geçmiştir.

- Koordinasyon Kurulu, Genel Müdüre yardımcı olmakla görevlidir.
- TRT Seçim Kurulu, Başbakanın isteği ile toplanmakta ve üyelerinin atamaları Cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. Bunlar, Üniversite Rektörleri arasından seçilecek dört üye ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinden oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı Sunay tarafından atanan bu üyeler; Hacettepe Üniversitesi'nden Yüksel Bozer, Ankara Üniversitesi'nden Tahsin Özgüç, İTÜ'den Galip Sağıroğlu ve Erzurum Üniversitesi'nden Kemal Bıyıkoglu'dur. Görevleri, Yönetim kurulunun bazı üyelerini seçmek ve 1568 sayılı yasanın öngördüğü görevleri yerine getirmektir. Kurul toplantılarının Ankara'da ve Başbakanın isteği üzerine yapılıyor olması TRT'nin hükümete ne denli bağımlı olduğunu göstermektedir.
- Genel Danışma Kurulu, Genel Müdürün çağrısı üzerine yılda bir kere toplanmaktadır. Kurulda bakanlık temsilcileri, siyasi parti üyeleri bulunmaktadır. Görevi, TRT'nin radyo ve televizyon yayınları hakkında kamuoyunun düşünce ve isteklerini tespit etmek ve bunların sonuçlarını TRT yönetimine bildirmektir.
- Siyasi Yayınlar Hakem Kurulu'nun görev ve yetkilerinde bir değişiklik ve yenilik olmamıştır.

Yapılan değişiklikleri de şöyle özetlemek mümkündür (Topuz, 1990: 20-21):

- Hükümet temsilcilerinin sayısı ikiden üçe çıkarılmıştır.
- Üniversitelerin, Konservatuarların, Opera ve Tiyatro sanatçılarının doğrudan üye seçmeleri kuralı kaldırılmış ve bu kurumların yalnızca üye saptamaları yoluna gidilmiştir.

- Bu adaylar arasından üye seçimi yetkisi TRT Seçim Kurulu'na bırakılmıştır.
- Yönetim Kurulu'nun TRT personeli arasından iki üye seçme kuralı kaldırılmıştır. Bu da kurum içi demokratik yapının sonlanması anlamına gelmektedir.
- Gazeteciler Cemiyetleri ve Sendikaları, İşçi Konfederasyonu, İşveren Konfederasyonu, İşveren Sendikaları, Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu, Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları, Ziraat Odaları Birliği gibi kurumların dört aday saptamaları ve TRT Seçim Kurulu'nun bunların arasından, biri basın mensubu olmak üzere iki üye seçmeleri yoluna gidilmiştir.

Kurum bu dönemde de idari, mali ve teknik konularda Yüksek Denetleme Kurulu'nun denetimindedir. 1568 sayılı yasanın 34. maddesinde kurumun denetiminin nasıl olacağı şöyle düzenlenmiştir: Bu değişikliklerle kurum hükümete daha bağımlı hale geldi ve hükümet değişikçe bunun etkileri TRT yönetimlerine de yansımıştır. Şüphesiz TRT çalışanları da değişikliklerden etkilenmiştir. Birçoğu işten çıkarıldı veya elverişsiz koşullarda çalışmalarına devam etmiştir. Devletin bir yayın organı gibi çalışan kurumda program üretmek zorlaşmış, bürokratik engeller artmıştır. TRT, yeni yapısıyla kamu yayıncısı kimliğinden uzaklaşmıştır.

1973, Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yılı. TRT radyo ve televizyon programlarında 50. yıl kutlamaları ile ilgili özel programlar hazırladı. Türkiye-İtalya milli maçı, San Remo Müzik Festivali ve Eurovision Şarkı Yarışması bu dönemin öne çıkan olaylarıdır. 30 Ekim 1973'te TRT, Boğaziçi Köprüsü'nün Açılış Törenini radyo ve televizyonda yayınlarken Türk halkına duyurmuştur. Ancak 1973 tüm Türkiye için trajik bir olayla sona ermiş ve ülkemizin ikinci Cumhurbaşkanı, Atatürk'ün en yakın arkadaşı ve Cumhuriyetin kuruluşundaki yardımcısı, çok partili demokratik hayatın mimarı ve en etkili devlet başkanı İsmet İnönü'dür. Ülkenin siyasi hayatındaki önemli isim 25 Aralık 1973'te vefat etmiştir. Ölüm haberi radyoda verilince Ankara'ya gidenler sahaları doldurmuştur. İnönü'nün naaşı TBMM'deki katafalka konulduğunda başlayan saygı geçişi sabahlara kadar sürmüştür. Türkiye radyoları ve televizyonu ölüm

haberini aldığı andan başlayarak özel yayına geçmiş, İsmet Paşanın 89 yılı bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştır. 28 Aralık günü, TBMM'den başlayan ve Anıtkabir'e kadar süren cenaze töreni, baştan sona televizyondan naklen verilmiştir (Gülizar, 1995: 70). TRT televizyonunun 1974 yılından sonraki program içeriklerine bakılacak olursa özellikle ABD'den alınmış diziler ve filmlerle, İngiliz ve Fransız yapımı belgeseller ve klasik diziler göze çarpmaktadır: Kaçak, Uzay Yolu, Görevimiz Tehlike, Komiser Columbo, Charlie'nin Melekleri, Lassie gibi diziler bunlardan bazılarıdır (Güngör, 2007: 36).

İsmail Cem'in kısa süren Genel Müdürlük döneminde, ilk kez TRT, kurum dışındaki film yönetmenleri ve TRT ortaklığıyla Türk romanlarının filme çekilmesi gerçekleştirilmiştir. Lütfi Akad, Metin Erksan, Halit Refiğ gibi ünlü yönetmenler çekimleri üstlenmişlerdir. Kurum adına çekilen "*Aşk-ı Memnu*" (Halit Refiğ), "*Ömer Seyfettin Hikayeleri*" (Lütfi Akad) gibi televizyon dizileri izleyiciler tarafından son derece beğeniyle takip edilmiştir. Bu başarılı proje TRT çalışanları tarafından kurum dışındaki film yönetmenlerine yaptırıldığı için oldukça eleştirilmiştir. Tüm eleştirilere karşın Türk sinemasının usta isimlerine çekirilen bu filmler, TRT'nin o dönemdeki ve de o döneme kadarki en önemli işlerinden biridir. Başarının altındaki etkenlerden biri de Genel Müdür İsmail Cem'in sinemacı bir aile olan İpekçilerden gelmesi ve sinema ortamını iyi tanmasıdır (Eren, 2008: 34). 1973 yılında yapımına karar verilen "*Aşk-ı Memnu*" dizisi Halit Ziya Uşaklıgil'in romanından uyarlanmış, Halit Refiğ tarafından çekilmiştir. Bu dizi iz bırakan, bugünlere sanat değeriyle ulaşan ilk önemli yapıttır. Yönetmen Refiğ, dizinin yayınlanıp beğenilmesinden sonra, Milliyet gazetesinde Abdi İpekçi ile görüşmüştür. (Güngör, 2007: 36);

Filmin dikkat çekmesinin ve başarılı olmasının önemli bir nedeni; ticari amaçla değil, devlet televizyonu TRT'nin tüm olanaklarını kullanarak sanatsal değeri olan bir film yapmaktır. Hikayenin gerektirdiği tüm unsurlar zaman ve bütçe kısıtlaması olmadan yerine getirilmiştir. Oyuncu seçimi özenle ve konunun gerektirdiği tüm çalışmalar yapılarak gerçekleştirilmiştir. Çekimine 21 Ekim 1974 tarihinde başlanan dizi, 9 Şubat 1975'te bitirilmiştir. Altı bölümden oluşan dizinin laboratuvar işlemleri İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Sinema-Televizyon Enstitüsü tarafından teknik ve estetik titizlikle yapılmıştır. "*Aşk-ı*

*Memnu*”, TRT’nin dışarıya sattığı ilk konulu film olarak da öneme sahiptir. Görsel yapısı, teknik ve estetik üstünlüğü açısından dikkat çeken bu yerli yapım, Türk dizi yapımcılığı anlayışında özendirici bir başlangıç olmuştur. 1975 yılında, “*Aşk- ı Memnumdan* başka Ömer Seyfettin’in dört öyküsü, Ömer Lütfi Akad tarafından televizyona uyarlanmıştır. Akad, TRT’den Türk edebiyatından uyarlama yapması için öneri aldığıında, Ömer Seyfettin öykülerini yapmaya karar vermiş ve bu önemli öykücünün “*Topuz*”, “*Diyet*”, “*Ferman*” ve “*Pembe İncili Kaftan*”ını çekmeye karar vermiştir. Çekim çalışmalarında sinema ve tiyatrodan yüzden fazla sanatçı yer almıştır. Teknik ekip yaklaşık elli kişiden oluşmaktadır. Çekimler yaklaşık beş ay sürmüş ve her bölüm 40-45 dakika uzunluğunda televizyonda yayınlanmıştır (Tekeoğlu, 1991: 68).

1975 yılında televizyon tarihimiz açısından önem taşıyan bir başka dizinin çalışmalarına da başlanmıştır. Yönetmen Metin Erksan, “*Beş Hikaye*” adlı, beş ayrı öykünün televizyona uyarlandığı bir çalışma yapmıştır. Bu dizide yer alan ilk öykü, Sait Faik Abasıyanık’ın “*Müthiş Bir Tren*”idir. Filmde, otuz oyuncu, değişik makyajla yüzlerce kişiyi canlandırmıştır. Sabahattin Ali’nin “*Hanende Melek*” ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “*Geçmiş Zaman Elbiseleri*” de dizinin içinde yer alan öykülerdir. Bu iki hikayeden uyarlanan televizyon filmleri, vizyon tarihleri açıklandıktan sonra birkaç kez ertelendi, ancak daha sonraki bir tarihte yeniden gösterime girdi. Serinin bir diğer filmi olan “*Sazlık*” ise Kenan Hulusi Koray’ın hikayesinden uyarlanmıştır. Aynı dizide Samet Ağaoğlu’nun “*Bir İntihar*” hikayesi de yer almıştır. Metin Erksan’ın Türk izleyicisinden farklı olan sanatsal yaklaşımı o günlerin gazete ve dergilerinde tartışmalara neden olmuştur(Eren, 2008: 35-36).

359 Sayılı Yasa’nın yürürlüğe girmesinden sonra, radyo yayıncılığı siyasi değişimlerden oldukça etkilenmiş ama gelişmeye devam etmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, 2954 Sayılı Yasa’nın yürürlüğe girmesine değin, radyo yayın kanalları, içerikleri ve program türleri değişim göstermiştir. 9 Eylül 1974 günü, Türkiye radyoları, TRT-1 postasından ortak yayına geçmiş, yayın süresi 24 saat olmuştur. Aynı gün televizyon yayınlarının süresi de haftada 60 saate çıkarılmıştır. Yayınlarda, kamu hizmeti yayıncılığının esasları içinde yer alan eğitmek, bilgilendirmek, eğlendirmek vurgusu yapılmıştır. Yaygın eğitim ve örgün eğitime destek programlarına yer verilmiştir. Kültürel ve ekonomik

kalkınmaya katkıda bulunacak söz ve müzik programları yapılması öngörülmüştür (TRT, 1981: 10-11).

1 Ocak 1975'te TRT-2 ve TRT-3 postaları yayına başlamıştır. TRT-2, kültür ve sanat odaklı bir programlama anlayışına sahip olup, Ankara, İstanbul ve İzmir radyolarının hazırladığı programlarla dinleyicilerine hitap etmektedir. Programlarında; haber bültenleri, yorumlar, sanat ve kültür, kaliteli müzik yayınlarına yer vermeyi hedefleyerek her alanda dinleyicinin bilgi ve kültürünü artırmayı amaçlamaktadır (Kartelli, 1999: 15-17).

TRT-3, müziğin çeşitli dallarıyla ilgili programlar yapmaktan sorumludur. TRT 1975 Genel Yayın Programına göre, TRT-3: Çeşitli müzik dallarındaki yozlaşma eğilimlerini sınırlamak, kaliteli müzik türlerini halka tanıtmak ve gelişmesini sağlamak amacıyla düzenlenen bir radyo kanalıdır. 1975 yılında yayın hayatına başladığında; sadece Ankara, İstanbul ve İzmir bölgeleri için geçerlidir. İlerleyen yıllarda yayın alanı genişletilerek yayının FM alıcıları ile dinlenmesi sağlanmıştır. 1973 yılında TRT, Türkiye dışındaki ilk bürosunu Kıbrıs'ta açmış, Lefkoşa'da açılan TRT bürosu, haber merkezinden gelen haberciler tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 1975'te yapılan seçimlerde sağ partilerden oluşan I. Milli Cephe koalisyon hükümeti başa gelmiştir. Hükümetin ilk icraatlarından biri, 15 Mayıs 1975'te İsmail Cem'i TRT Genel Müdürlüğü görevinden almak olmuş ve yerine Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş atanmıştır. Cem, Yalçıntaş'ın atanmasının iptali için dava açmış ve Danıştay, Cem'in açtığı dava sonucunda yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Bu karar sonucunda Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş kısa süre sonra görevinden istifa etmiştir. Davayı İsmail Cem kazanmasına rağmen dönemin hükümeti (4. Demirel Hükümeti) mahkeme kararını uygulamamış ve Cem için uzun bir hukuki süreç başlamıştır (Kartelli, 1999: 18).

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'ın ardından Prof. Dr. Şaban Karataş atanmıştır. 19 Ocak 1976'da göreve başlayan Karataş döneminde, TRT'de ideolojik yönü net olan yayıncılıkta yeni bir dönem başlamıştır. Yalçıntaş ve Karataş'ın genel müdürlük dönemlerinde programlarda milliyetçi ve İslamcı eğilimler belirginleşmiştir. Tüm programlara yansıyan Türk-İslam sentezi solcuları rahatsız ederken, sağ kesim gelinen çizgiden memnun değildir. Genel Müdür Karataş bu konudaki şikayetlerini şu şekilde ifade etmektedir (Demirkıran,

2008: 17-18): “Ulusal gazeteciler de benim Őu veya bu Őekilde MŐslŐman bir aileden geldiğimi duydular. Hatta onları temsil etmek için TRT'nin baŐına getirildiğime inandırıldılar. İŐlam’ın her tŐrlŐ ibadet Őekillerine ve muamelatına ekranda yer vermediğim için kızıyorlardı”. 1977, genel mŐdŐrlŐk tartıŐmalarıyla geçen bir yıl olmuŐtur. Hukuken TRT genel mŐdŐrlŐđŐne DanıŐtay tarafından onaylanan İŐmail Cem'in baŐvurusu ūzerine, DanıŐtay'ın KarataŐ'ın atamasını iptal etme kararı 12 Ocak'ta BaŐbakanlıđa tebliğ edilmiŐtir. Ancak genel mŐdŐrlŐkte bulunan KarataŐ, kendisini atayan kararname yŐrŐrlŐkte kaldığı sŐrece istifa etmeyeceğini açıklamıŐtır. Ancak KarataŐ gŐrevden alındı ve 16 Őubat 1978'de DanıŐtay, İŐmail Cem'in TRT'nin genel mŐdŐrŐ olmasına karar vermiŐtir. Cem, Bakanlar Kurulu kararıyla TRT'ye dŐnmŐŐtur. Ancak bu dŐnŐŐ kısa sŐrdŐ ve “hŐkŐmeti zor durumda bırakmamak” gerekçesiyle 20 Nisan 1978'de istifa etmiŐtir. Cem'in istifasıyla boŐalan Genel MŐdŐrlŐk gŐrevine Cengiz TaŐer getirilmiŐtir. TaŐer, kurum içinden yetiŐtirilen ilk genel mŐdŐrdŐr. 1966 yılında TRT'de gŐreve baŐlayan TaŐer, kurumda avukat, program uzmanı, program yŐneticisi, hukuk mŐŐavirliđi ve genel mŐdŐr yardımcılığı gibi çok çeŐitli gŐrevlerde bulunmuŐtur. Kurumu her yŐnŐyle tanıyan TaŐer, 2 Mayıs 1978-14 Aralık 1979 tarihleri arasında TRT Genel MŐdŐrlŐđŐ gŐrevini yŐrŐtmŐŐtur (Hafızoğulları, 2003: 24).

1977 yılında Bakanlar Kurulu'nda yapılan yeni dŐzenleme ile TRT'den sorumlu Devlet Bakanlığı kurulmuŐtur. Ayrıca bu dŐnemde gelecekte pek çok tartıŐmaya neden olacak Yorgun SavaŐı, Bir Ceza Avukatının Hatıraları ve GŐlibik dizilerinin çekimlerine karar verilmiŐtir. Yayın yılında, genel istek ūzerine haftada bir kez TŐrk filmlerinin yayınlanması hedeflenmektedir. KŐltŐr Bakanlığı Sinema Dairesi yetkilileri ve sinema yazarları ile konu hakkında gŐrŐŐ almak ūzere istıŐare toplantısı gerçekleŐtirilmiŐtir (TRT, 1978: 5). TRT, ocuklar için Őnemli bir adım atarak, AtatŐrk'Őn ocuklara armağan ettiği dŐnyanın tek ocuk bayramı olan 23 Nisan ocuk Bayramı'nda ilk kez uluslararası bir ocuk Őenliđi dŐzenlemiŐtir. GŐnŐmŐze kadar gelen bu Őenlik, “TRT Uluslararası 23 Nisan ocuk Őenliđi” adı altında bŐyŐk bir organizasyondur. 23 Nisan ocuk Bayramı'nda televizyonda yayınlanan festival galasında çocuklar ūlkelerine Őzel gŐsteriler dŐzenlemektedir. Ayrıca etkinlik

çerçevesinde TBMM’de “Birinci Dünya Çocuk Meclisi” toplanmıştır (Hafizoğulları, 2003: 26).

### **2.3.3 1980 Sonrası Türkiye radyo televizyon kurumu (TRT)**

Bu dönemde TRT, daha önce Genel Müdür Musa Ögün döneminde başlattığı Mimar Sinan Sinema-Televizyon Merkezi ile ilişkilerini sürdürmüş ve arşivdeki filmlerin kopyaları yapılmıştır. Ayrıca Prof. Sami Şekeroğlu başkanlığında Kurumun öğretim üyeleri ve öğrencileri tarafından çeşitli belgeseller ve televizyon programları hazırlanmıştır. Bu kapsamda ilk “Türk Sinema Tarihi Araştırma Projesi” 1985 yılında başlatılmıştır. Bu proje, Türk sinemasını başlangıcından günümüze kadar incelemek, o yıllarda yaşamış ve sinemayı üreten insanların anılarını, düşüncelerini ve deneyimlerini tespit etmek amacıyla tasarlanmıştır. Burada amaç, ürünleri sinema alanında yayınlamak ve yeni bir bakış açısıyla sunmaktır. 1985-1989 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında elliden fazla sinemacı, araştırmacı, tarihçi, yazar ve dönemine tanıklık etmiş kişilerle söyleşiler yapılmıştır. Bu çekimlere konuk olan kişiler birbirleriyle karşılaştırılmamış, çekimler ayrı yer ve zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, Prof. Sami Şekeroğlu'nun Club Cinema 7 döneminde başlattığı ve günümüze kadar devam eden sözlü tarih çalışmasıyla zenginleştirilmiştir (Önder, 2000: 22).

TRT Televizyonu 1. kanalında iki yıl süreyle yayınlanan, her biri yaklaşık bir saat uzunluğundaki 20 bölümlük “*Türk Sinema Tarihi*” belgeseli, gerek yurtiçinde gerekse yurt dışında Türk sinemasını yakından tanımak isteyen kişiler, araştırmacılar için eşsiz bir kaynak olma özelliğini taşımaktadır (Eren, 2008: 29). “*Türk Sinema Tarihi*” başlıklı çalışma, *Türk sinema tarihi araştırmalarının temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. 20 bölümden oluşan bu araştırma-belgesel, üniversitelerin güzel sanatlar fakültelerinde ve iletişim fakültelerinin lisans ve lisansüstü programlarında ders olarak gösterilmektedir (Engin, 2007: 114-115). Bu dönemin en önemli gelişmelerinden biri, 30 Haziran 1984 tarihinden itibaren yayınların tam renkli olarak yapılması olmuştur. Ayrıca, 4 Mayıs 1984 tarihinden itibaren televizyon reklamları renkli yayınlanmaya başlamış ve renkli yayın yapan televizyon reklamları artmıştır (Eren, 2008: 29-30).*



Bu dönemde yaşanan ilginç olaylardan biri de TRT Genel Müdürlüğü'nün 10 Ocak 1985'te yayınlanan dil genelgesi ile 205 kelimeyi yasaklamasıdır. Bu uygulama hükümetin genel politikasının bir uzantısıdır. TRT Genel Müdürlüğü, “Türkçenin yapı ve işleyişine aykırı olduğu ve standart Türkçe seviyesine ulaşamadığı” gerekçesiyle radyo ve televizyon programlarına bu yasağı getirmiştir. Yasaklanan kelimeler Türk Dil Kurumu tarafından kabul edilen ve toplumda yaygınlaşan kelimelerdir. Programın yapımcılarına 14 Ocak 1985'te gönderilen listede yasaklı kelimeler yerine Osmanlı kökenli kelimeler önerildi. “Hafıza, anımsama, hikaye, özgürlük, devrim, konuşma, konuşma, ulus, uluslararası...” yasaklı kelimelerden bazılarıdır. Bu başvuru büyük tepkiyle karşılanırken, Aziz Nesin “Böyle bir TRT’yi konuşmaya bin kelime yeter” derken, TRT’ye programı hazırlayan Gülriz Sururi, bazı sözler söyleyince TRT ile ilişkisini kestiğini açıklamıştır. Yazısının genelge uyarınca değiştirilmesi istenmiştir. 6 Haziran 1985'te dil yasağının kapsamı genişletilmiş ve reklam yayınlarında yasak uygulanmaya başlanmıştır (Önder, 2000: 24).

1983, TRT'de büyük yapımların yer aldığı bir yıl olmuştur. Halikarnas Balıkcısı'nın Ege'nin Derinleri kitabından uyarlanan Parmak Damgası, Okan Uysaler tarafından çekilmiş ve Ziya Öztan'ın Refik Halit Karay'ın aynı adlı romanından uyarlanan Bugünün Saraylısı bu çalışmalardan oluşmuştur. Edebî eserlerden uyarlanan bu eserler, Türk edebiyatının önemli yazarlarını ve eserlerini okuyucuya tanıtmaya açısından oldukça önemlidir (Yalçın, 2015).

Televizyonun ikinci kanalı (TRT-2) 6 Ekim 1986 akşamı yayına başlamıştır. Renkli yayına başlayan TRT-2, başlangıçta Ankara, İstanbul ve İzmir ile pilot bölge olarak seçilen Güneydoğu Anadolu illerini kapsamaktadır. Programlar İstanbul Televizyonu stüdyolarında hazırlanır ve yayınlanır. TRT-2'nin yayın amacı; kültürel gelişimin sosyal ve ekonomik değişimlere ayak uydurmasını sağlamak ve kültür düzeyini yükseltmek olarak belirlenmiştir (TRT, 1991: 41). İlerleyen zamanlarda yeni TRT kanallarının devreye gireceği düşünüldüğünde akla ilk gelen şey kanal sayısı değil, mevcut kanalların kaliteli ve farklı türde programlar içermesidir. Çok sayıda insana hizmet etmesi gereken az sayıda kanal, toplumu adil ve demokratik bir şekilde yansıtmaya çalışırlarsa, aynı insanlara hitap etmeye çalışan birçok kanaldan daha fazla çeşitlilik sunabilir (Şahin, 1991: 56).

TRT yeni yayın dönemine 1988 yılında akıllarda kalan önemli programlarla girmiştir. Ankara, İstanbul ve İzmir televizyonlarının ortaklaşa hazırladığı ve haftanın beş günü canlı yayınlanan “Gün Başlıyor” ve İstanbul Televizyonu'nun hazırladığı, çoğu kültür-sanatsal olan “İyi Akşamlar” bunlardan bazılarıdır (Şahin, 1991: 56).26 Mart'ta yapılan yerel seçimler sonucunda ANAP'ın oy oranı oldukça düşmüş ve TRT'nin seçim başarısızlığında etkisi olduğunu düşünen parti, Genel Müdür Cem Duna'nın istifasını istemiştir. Yeni genel müdür Kerim Aydın Erdem 10 Temmuz 1989 tarihinde atanmıştır. Onbirinci genel müdür Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü mezunu olup TRT'de çeşitli görevlerde bulunmuştur (Eren, 2008).Bu dönemde TRT Haber Merkezi; İstanbul, İzmir, Antalya, Çukurova, Erzurum, Diyarbakır ve Trabzon'daki Haber Büroları ile geniş bir haber ağına sahiptir. Dönemin yayın programlarında Türk edebiyatından uyarlamalara yer verilirken, bunların en başarılısı Mahmut Şevket Esendal'ın aynı adlı romanından uyarlanan ve Tunca Yönder tarafından çekilen “Ayaşlı ve Kiracıları” olmuştur(Yıldırım, 2014: 41).

2 Ekim 1989'da deneme yayını olarak yayına başlayan TRT-3, Ankara merkezli olup akşam yayın yapmaktadır. Programlar; Film, dizi, tiyatro, bale, müzik ve belgesellerden oluşmaktadır. Adını Güneydoğu Anadolu Projesi'nden alan GAP-televizyon bölgesel yayını, 1987 yılında TRT-2 kanalının belirli yayın saatleri kullanılarak yayına başlamıştır. GAP kapsamındaki 14 il ve çevresine bu yayınlar sabah ve öğleden sonra yapılmıştır. Kanal, Türkiye'nin ilk bölgesel televizyonu olması açısından oldukça önemlidir. Daha çok tarımsal konularda programlar yapan televizyon, eğitim programlarına da yer vererek bölge halkına faydalı olmaya çalışmıştır (Yalçın, 2015).

#### **2.4 Türkiye’de Radyo ve Televizyon Yayıncılığında Özelleşme Süreci**

Avrupa'da 1980'lerden sonra radyo ve televizyon yayıncılığında devlet tekelinin kaldırılmasının ve özel teşebbüse ait radyo istasyonlarının sayısının artmasının etkileri 1990'ların başında Türkiye'yi etkilemeye başlamıştır. Aslında İngiltere'nin özel yayıncısı Bağımsız Televizyon Kurumu (ITV)'nin1954'te yayına başlaması ve BBC'nin devlet tekeline son vermesine rağmen, devlet tekeli genellikle diğer Avrupa ülkelerinde devam etmiştir. Türkiye'de radyo

yayıncılığında 1927'de başlayan devlet tekeli ve denetimi 1990'ların başında ortadan kalkmış, ülke sınırları dışından yayın yapan televizyon kanalı ve ardı ardına açılan özel radyolar yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu dönem ülkemizde yayıncılık alanında gelişen bir dönemdir. 1968'de TRT'nin İstiklal Marşı'yla başlayıp kapanan ve “Televizyonunuzu kapatmayı unutmayın” tarihine kadar gözlerini televizyondan ayırmayan izleyiciler için 1990'larda özel kanalların peş peşe yayın yapmaya başlaması önemli bir değişikliktir. Yasal düzenlemeler özel yayıncılığa izin vermesede, “Anayasa delinir bir şey olmaz” diyen bir başkanımız var ve özel yayıncılık toplum tarafından ilgiyle karşılanmıştır (Eren, 2008: 37).

Ülkemizde radyo ve televizyon yayınlarının özelleştirilmesi sürecinde farklı tartışmalar yaşanmaktadır. Bir kesim bilgi özgürlüğünün TRT'nin tekelinde olamayacağını savunurken, bir kesim TRT'nin yayın tekeline sahip olması gerektiğini belirterek, aksi takdirde ülkemizin güvenliği ve bütünlüğü açısından sakıncalar doğuracağını ifade etmiştir. 1980'li yıllarda özel radyo ve televizyon yayınlarına başlama girişimleri yapılmış ve dönemin genel müdürü tarafından Haziran 1985'te TRT'ye özel radyo kurmak için 106 başvuru yapıldığı açıklanmıştır (Yıldırım, 2014: 33). Kamu kurumlarının radyo ve televizyon yayını yapma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak o zamanki yasal düzenlemeler böyle bir girişime izin vermemektedir. Buna rağmen yerel yönetimler bu konuda çalışmalara başlamış, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ankara Büyükşehir Belediyesi Belediye Radyosu'nun kurulması için TRT'ye başvurmuştur (Yılmaz, 2010: 17).

Bu dönemde PTT'ye önceki yıllardan farklı bir yetki verilmiştir. 12 Ocak 1989 tarihinde TRT'nin radyo ve televizyon vericilerine ilişkin tüm varlıkları 3517 sayılı kanunla PTT Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş ve vericilerde çalışan 1354 teknik personel bu kuruma atanmıştır. Sosyal demokrat Halkçı Parti (SHP), bu yasanın anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne dava açmış ve Anayasa Mahkemesi yasanın bazı geçici maddelerini iptal etmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Anayasa Mahkemesi'nin bu kararını TRT'nin işinin programcı olmak olduğunu belirterek eleştirmiş ve işin teknik tarafının PTT tarafından üstlenilmesi gerektiğini savunmuştur. Cumhurbaşkanı Özal'ın bu görüşü, yasal bir düzenleme olmaksızın yayın hayatına başlayan ve

oğlu Ahmet Özal'ın da ortağı olduğu Star Televizyonu'nun yayınlarını ülkenin dört bir yanına yaymak için savunduğu o günlerin gazetelerinde de yer almaktadır. TRT vericilerinin planlı bir şekilde PTT'ye devredildiği belirtilmiştir (Çölaşan, 1992: 14).

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 5 Ocak 1991 tarihinde TRT Sitesi'nin açılışında yaptığı konuşmada TRT'nin özelleştirilmesini savunmuştur. Turgut Özal, özelleştirmede kastının TRT'nin kendi gelir ve gideriyle halka açılması olduğunu vurgulamıştır (Çölaşan, 1992: 15). Daha sonra, 4397 Sayılı yasanın 10 Temmuz 1999'da yürürlüğe girmesiyle PTT'ye devredilen tüm vericiler ve bunlarla ilgili araç-gereçler TRT'ye tekrar devredilmiştir. 1990'lı yıllarda TRT'nin sahip olduğu radyo istasyonlarının yanı sıra, Polis Radyoları, Meteoroloji Radyoları, Belediye Radyoları gibi kamu kurumlarının yönetiminde çok sayıda radyo istasyonu da bulunmaktadır. Polis Radyosu polis hizmetlerini halka duyurmayı amaçlar, Meteoroloji Radyosu dinleyicilere hava durumu hakkında bilgi verir ve Belediye Radyoları Belediyenin hizmet ve faaliyetleri hakkında kamuoyuna açıklamalar yapmaktadır. İTÜ ilk üniversite radyosudur. Anadolu Üniversitesi Radyosu TRT ile birlikte örgün eğitim yayınları hazırlamaktadır. Bu yayınların dışında ticari amaçla kurulmuş birçok radyo da yayınlarına devam etmektedir. "Genç Radyo", "Kent FM", "Power FM", "İstanbul FM", "Bir Numara", "Metro FM", "Süper FM", "Show Radio" bu radyolardan bazılarıdır. Ticari amaçla kurulan bu yayın organları bir süre sonra devlet tarafından engellenmiş ve 1993 yılında Ulaştırma Bakanlığı'nın yurt içinde radyo ve televizyon yayınına kapatma kararı ile ülke genelinde büyük tepki görmüştür. İçişleri Bakanlığı tarafından valiliklere gönderilen genelgede; 2813 Sayılı Radyo Kanunu, 2954 Sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu ve Sayılı Radyo ve Televizyon Yayın İstasyonlarının Kuruluş ve İşletilmesi Hakkında Kanun hükümlerine göre özel radyo ve televizyonların kapatılmasını istemiştir. Ülke genelinde 500 radyo istasyonu, seyirciler tarafından "siyah kurdeleler" ve "siyah bantlar" takılarak protesto edilmiştir. "Radyomu İstiyorum" kampanyası o günlerde toplumun birçok kesimi tarafından desteklenmiştir (Adanır, 2012: 37).

Dönemin Başbakanı Demirel, "Özel radyolar kanuna uyar, uymayanı biz yaparız..." diyerek, Anayasa'nın 133'üncü maddesi dışında kimsenin radyo ve

televizyon çalıştıramayacağını bilmemesi gerektiğini vurgulamış ve Radyo Kanunu değiştirilmiştir. Demirel, Türkiye'nin taraf olduğu ve imzaladığı anlaşma nedeniyle yurt dışında yayın yapan özel radyo ve televizyon yayınlarının ülkemizde yasaklanamayacağını belirtmiştir (Hürriyet, 1993: 1). Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümünden sonra Süleyman Demirel bu makama getirilmiş, Doğru Yol Partisi (DYP) Kongresi'nde Tansu Çiller hem DYP Genel Başkanı hem de Başbakanlık görevine gelmiştir. “*Radyomu İstiyorum*” kampanyasının destekçilerinden olan Çiller, “*Ben ilk iş olarak radyomu açacağım, oğlum da radyosunu istiyor*” diyerek kampanyaya katılmış ve parti başkanı seçildiği gün, yasaklanan radyolar bir yayına başlamışlardır (Aziz, 2013: 41).

Özel kurumların birçok yanlış yayın politikası izlemesine rağmen, kapatma kararına karşı büyük tepkinin nedeni, bu radyo yayınlarının uzun yıllar süren resmi söylem ve devlet tekel yayıncılığının bazı müzik türlerine kapanmasından sonra ilgi uyandırmasıydı. İçişleri Bakanlığı'nın genelgesinin ardından Radyo, Televizyon Sahipleri ve Yayıncıları Derneği ortak açıklama yayınladı ve derneğe üye radyolar bu açıklamayı yarım saatte bir okumuştur. Açıklamada; radyo yayıncılığına ilişkin yasal düzenlemenin iki yıl gecikmesinden yayıncıların ve dinleyicilerin sorumlu olmadığı belirtilmiştir. TBMM'nin özel radyo ve televizyon yayıncılığı, özel radyolar konusunda bir an önce kanun hazırlaması gerektiğinin altını çizerek; ülke demokrasisinin çok sesliliğin gereği olduğu belirtilmiştir (Hürriyet, 1993: 1).

Yasak yurt içinde yayın yapan radyoları kapsarken, uydudan yayın yapan radyoların kapatılmaması da tartışma konusu olmuştur. Radyo Genel Müdürlüğü yetkilileri, uydudan yapılan yayınların Türkiye topraklarında kurulu vericiler aracılığıyla iletilmesi nedeniyle yurt içi ve yurt dışı yayınlar arasında ayırım yapmanın doğru olmadığını ifade etmişlerdir (Balabanlar, 1999: 237). Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal, 1989 yılında Rumeli Holding'in sahipleri Kemal ve Cem Uzan tarafından kurulan “Magic Box” yayıncılık şirketine de ortaktır. Başkan Özal, 1990 yılında ABD'ye yaptığı ziyarette, yurtdışından Türkiye'ye yapılacak Türk televizyon yayınlarında herhangi bir yasal itiraz görmediğini, yabancı ülkelerden kanal kiralayanların Türkiye'ye yayın yapabileceğini belirten bir açıklama yapmıştır. Başkan Özal'ın

ABD ziyareti sırasında yaptığı bu açıklamalar eleştiri yağmuruna tutuldu ve oğlunun özel bir şirkete ortak olması nedeniyle yasal düzenleme olmaksızın böyle bir yayın işine geçişine ilişkin savunması eleştirilmiştir (Eren, 2008: 34). TRT'nin eski genel müdürlerinden Tunca Toskay ve ekibi, Eutelsat'tan kanal kiralayan “Magic Box” şirketinin yönetimine getirildi. Bu uygulama bundan sonra da devam etmiş ve kurulan her özel televizyon kanalı kendi personelini eğiterek yüksek ücretler karşılığında nitelikli TRT yayıncılarını seçmeye başlamıştır. “Magic Box” şirketi ekibini kurduktan sonra 7 Mayıs 1990 tarihinde “Magic Box Star 1 Channel” adı altında günde beş saat yayın yapmaya başlamıştır. Kanal ilk zamanlarda yabancı yapımlara, futbol maçlarına ağırlık vermiştir. Maçlarda röportajlar ve haberler de önemli bir yer tutmuştur (Cankaya, 2003: 42).

Kanal yayına girdiğinde tartışmalar arttı. Bazıları yurt dışından yayın yaptığı için yasal olduğunu savunurken, bazı hukukçular hükümetin dilerse bu kanalın yayınlarını durdurabileceğini savunmaktadır. Onlara göre bir ülkeden başka bir ülkeye yayın yapılıyorsa hangi anlaşmaların geçerli olacağını açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Tartışmalar karşısında kanal yöneticileri, Anayasa'da uydu yayınlarıyla ilgili bir madde bulunmadığını ve bu yasal boşluktan yararlandıklarını belirtmişler (Yengin, 1994: 114).

Seçim sırasında Star - 1'in siyasi partilerin para karşılığı reklam vermesi yeni tartışmalara neden olmuş ve SHP dışındaki tüm siyasi partiler bu özel televizyon kanalına ücretli ilan vermişler. Bunun üzerine Yüksek Seçim Kurulu harekete geçerek Star-1 yayınlarının seçimin tarafsızlığına aykırı olduğunu açıklamış, gelişmeler üzerine PTT, kanalı seçimlere kadar kablolu yayınlardan kaldırmıştır. Bazı şirketler 1990 yılında “Star-1” dışında yayın yapmak üzere kurulmuş olsalar da özel televizyon yayıncılığına yasal izin verilene kadar beklemeyi tercih etmişler. 1991 Genel Seçimlerinde Anavatan Partisi'nin yayın organı olan bu özel kanal, seçimi DYP'nin kazanmasıyla birlikte kanalda bir karışıklık başlamıştır. 1992 yılında Star-1 televizyonunun adı ortakları arasındaki anlaşmazlık neticesinde “*Interstar*” olarak değiştirilmiştir (Cankaya, 2003: 42).

Büyük şehirlerde yayın yapmaya başlayan özel kanallar dışında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurulmuş çok sayıda yerel televizyon kanalı bulunmaktadır.

1994 yılı itibarıyla TRT'nin 4 ulusal, 2 uluslararası ve bir bölgesel televizyon programı ile 4 ulusal, 8 bölgesel ve 10 uluslararası radyo kanalı bulunmaktadır. TRT'nin özel radyo ve televizyon yayınları nedeniyle izlenme oranları düşmüş, reklam gelirleri 1989 yılına göre %30 oranında azalmıştır (Eren, 2008: 39). Türkiye'de özel radyo ve televizyon yayıncılığına ilişkin yasal düzenlemelerin olmamasına rağmen bu yayınlar yıllarca devam etmiş, frekans ve kanal tahsisleri yapılmadığından işletmeyi kuranlar ve teknik altyapıyı hazırlayanlar atmosferde sınırlı sayıda frekans bandına sahip olmuşlardır. Bunun dışında reklam pastasından önemli bir pay almalarına rağmen vergilerini ödememişlerdir. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen özel yayıncılık, devletin tekelinde bulunan ve kontrol edilen radyo ve televizyon kanallarına bir alternatif olarak görülmüş ve toplum tarafından ilgiyle karşılanmıştır (Esslin, 2019: 17).

Sonuç olarak TRT bu değişim sürecinde yayın yapıcılığını ticari bir faaliyet olarak düşünmüş ve daha fazla izleyici toplama, reklam alma ve özel yayın kuruluşlarını taklit etme durumuna girmiştir. Ancak kamu hizmeti yayıncılığında izleyiciyi bir müşteri olarak düşünmek ve daha fazla izleyici ve kazanç beklemek son derece yanlıştır. Ayrıca toplumun büyük bir kesimi tarafından değişim çalışmalarına milyonlarca dolar harcandığı ve yayınlara ticari bir mantıkla yaklaşıldığı eleştirilmiştir. Bu görüşlere göre önemli olan reklam gelirlerini artırmak değil, Kurumun hiçbir etki altında kalmadan kamu hizmetini yayınlatabilmesi için bağımlılık gerektirmeyen bir ekonomik yapı oluşturmaktır. Yeni genel müdürle birlikte TRT ile ilgili tartışmalar gündemdeki yerini korudu ve bu tartışmaların başında yeni TRT Kanunu çalışmaları gelmektedir. Buna göre, TRT'nin bazı birimlerinin kapatılmasını ve hizmetlerine ihtiyaç kalmadığı kararlaştırılacak diğer kamu kurum ve kuruluşlarına personel transferini öngören yasa tasarısı, kurum içinden ve dışından eleştirilere hedef olmuştur (Kale, 2015: 47). Taslağın gerekçesinde, yapılacak yeniden yapılanma çerçevesinde teşkilat düzenlemesi ile yayın yeterliliği olmayan personelin ihtiyaç duyulan kamu kurumlarına nakledilmesinin, personel istihdamına yönelik bir yapı oluşturmaya çalışacağı ifade edilmiştir. Taslakta, daha etkin ve dinamik bir radyo ve televizyon yayın

hizmetinin verilebilmesi için böyle bir yapılanmanın kaçınılmaz bir ihtiyaç haline geldiği de vurgulanmaktadır (Eren, 2008: 41).



### **3. KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞI KAPSAMINDA TRT VE YASAL DÜZENLEMELER**

#### **3.1 Kamu Hizmeti Yayıncılığı**

Son yıllarda akademik çalışmaların büyük ilgi gösterdiği kamu hizmeti yayıncılığı kavramı çevresinde yapılan tartışmalar, çoğunlukla kamu hizmeti yayın kurumlarının iktidardan bütünüyle bağımsız hale getirilerek, özel yayıncılığa alternatif, adındaki içeriğe uygun olarak “kamuya hizmet” eden bir yapıya dönüştürmesinin gerekliliği noktasından hareket etmekte, bazı çalışmalarda da Habermas’ın “Kamusal Alan”ı kamu hizmeti yayıncılığıyla ilişkilendirerek, bu kurumların demokratik bir toplumun geliştirilmesi ve sürdürülmesine önemli katkı sağlayacağına dikkat çekilmektedir. Bu nedenle, kamu hizmeti yayıncılığının ortaya çıkışı, geçirdiği evreler ve kamu hizmeti yayıncılığı uygulamalarına geçmeden önce kavramın kendisine ilişkin tartışmalara, iktidarla ilişkisine ve kamusal alanla bağlantılandırılan çalışmalara göz atmak gereksinimi duyulmaktadır (Ersin, 2007: 19).

Willams (2003: 32), kamu hizmetinin temelde kâra yönelik olmadığı ve gelirlerinin tümünün yayıncılık hizmetlerine ayrıldığı konusunda bir anlaşmazlık bulunmadığını, sorunun, kamu çıkarları olarak ortaya konduğunda ortaya çıktığını belirtir çünkü “kamu çıkarı” ile “devlet çıkarı” arasında basit bir denklem yoktur. Özellikle kamu hizmeti yayıncılığının tek el olduğu bir sistemde, yayıncılıkta devlet denetiminin, bilgi ve ideolojideki devlet denetiminin bir işlevi olduğunu söylemektedir.

Erol Mutlu (1999: 22), kamu, kamu yararı ve kamu hizmeti kavramlarının birbirlerinin yerine kullanılmasının yol açtığı muğlaklığın giderilmesine çalışmak gerektiğini belirtir. Kamu yayın kuramlarındaki “kamu” sözcüğünün, bu kurumlan mülkiyet ilişkileri ile kısıtlandığını, kamu yayın kuruluşu dendiğinde, mülkiyetinin kamuya ait olan kurumların kastedildiğini, bunun karşısında da mülkiyeti özel yayın kuruluşlarının bulunduğunu yazar. Erol

Mutlu, ayrımın “devlet” ve “özel” yayın kurumları olarak kullanımının kavram kargaşasını giderebileceğini söylemektedir.

Mutlu, asıl kafa karıştıran kavramın “kamu yayıncılığı” olduğunu belirterek terimin karşıtı olarak akla gelen özel yayıncılığın özel çıkarlara hizmet eden bir yayıncılık anlayışını içerimlemekte gibi olduğunu, kamu yayıncılığının karşıt teriminin tecimsel yayıncılık olarak düşünöldüğünü, ancak bu ayrımın da yanıltıcı olabileceğini, çünkü bu ayrımda kastedilenin kar amacı gütmeyen ile kar amaçlı yayıncılık düzenleme ve uygulamaları arasındaki farklılık olduğunu, örneğın bir vakfın kar amacı gütmeyen televizyon yayını yapması durumunda bu etkinliğin “kamu yayıncılığı” olarak adlandırılması gibi bir yanlışlığa yol açabileceğini, yine TRT gibi yayın saatlerini gelir elde etme karşılığında reklamcılara satan kamu kuruluşlarının da “tecimsel yayıncılık” kategorisine sokulabileceğini belirtir ve “kamu yayıncılığı” yerine “tecimsel olmayan yayıncılık” teriminin kullanılmasının doğru olacağını söylemektedir (Ersin, 2007: 20).

Mutlu (1999), BBC tarafından geliştirilen kamu hizmeti kavramına ilişkin olarak, kamu hizmeti kavramının verilen hizmetin niteliği ile ilgili olduğunu ve bu hizmeti veren kurum ya da kişilerin mülkiyet yapılarının önemli olmadığını söyler: Örneğın bir kentin özel bir firmaya ihale edilen toplu taşımacılığı, bu hizmetin ‘kamu hizmeti’ niteliğini değıştirmez. Aynı şekilde eğer yayıncılık toplumun bir gereksinimini karşılıyorsa, bu işın özel firmalar ya da kamu firmaları tarafından yapılması, yapılan işın ‘kamu hizmeti’ olma niteliğini ortadan kaldırmamaktadır. Ne var ki ‘kamu hizmeti’ kavramının yayıncılıkta farklı bir anlamı vardır ve ‘kamu hizmeti yayıncılığı’ topluma yönelik diğerk hizmetlerden farklı bir takım ilkelerle tanımlanmaktadır (Mutlu, 1999: 22-23)

### **3.2 Kamu Hizmeti Yayıncılığının Tanımı**

Kamu hizmeti yayıncılığı kavramının net bir tanımı yapılamasa da içerdiği ögeler çeşitli çalışmalarda benzerlik göstermektedir. Raşit Kaya (1985:78)’nın belirttiği ilkelere göre, kamu hizmeti yayıncılığının, kuruluş yönetmeliği uyarınca, izleyicilere haber vermek, onları eğitmek, eğlendirmek işlevlerini yerine getirebilmesi gerekir. Bu işlevlerini yerine getirebilmesi için de program tipi dağılımının dengeli olması gerekir. Kamu hizmeti yayın kurumunun gelir

kaynakları siyasal iktidarlardan ve ticari odaklardan bağımsızlaştırılmıştır. Programların içeriği yansızdır ve farklı siyasal görüşlere dengeli bir biçimde yer vermektedir.

Kavramın içerdiği bütün sorunlara rağmen kamu hizmeti yayıncılığı ele alan çalışmaların hepsinde eşit erişim, denge ve tarafsızlık ilkesi göze çarpar: Kamu Hizmeti Yayıncılığı, genellikle bir kamu kuruluşu olarak örgütlenmiş yayın kurumunun toplumdaki herkesin eşit bir biçimde erişebildiği yayınlarında, haber verme, eğitime ve eğlendirme işlevlerine göre dengeli program türü dağılımı sunması ve politik konularda tarafsızlığı ve dengeliliği gözetmesidir (Kuhn, 1985: 4-5' ten akt. Kejanlıoğlu, 2004: 693).

Kamu hizmeti yayıncılığı, kavramsal olarak sorunlu olsa ve uygulamada ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de, bu yayıncılığın BBC'nin ilk Genel Müdürü John Reith tarafından ilk kez ortaya konulan ve "ReithianTrilogy" olarak adlandırılan (Franklin, 2001:19) "eğitici", "eğlendirici" ve "bilgilendirici" işlevleri vardır. Kamu hizmeti yayıncılığının, evrensel yayıncılık ilkelerine uymanın yanı sıra, "ulusal ve yerel kültürleri yansıtmaya", "izleyiciyi odak alma", "azınlıklara yönelik yayın yapma", "katılımcılığı teşvik etme", "yaratıcı, özgün programlar üretme" ve bu yolla "halkın kendi yeteneklerini keşfetmesine yardımcı olma", "azınlıklara seslenme" gibi çok geniş bir yelpazeyi kapsayan amaçları vardır (BBC, 1993:17).

Bu amaçlar, günün gelişmelerine göre değişebildiğinden kamu hizmeti yayıncılığının tanımı da değişebilmektedir. Sözgelimi, "tekel" dönemi kamu hizmeti yayıncılığı kavramının tanımında "eğiticilik" çok önemli bir ilke iken, rekabetçi dönemle birlikte etkileşimli iletişim araçlarının da gelişmesi ile vurgu, "katılımcılık" kavramına yapılmaktadır (Kidd, 2006: 25; Kjus, 2006: 16). Teknolojik gelişmelerin ve rekabetçi ortamın ortaya çıkardığı sonuçlara göre kamu hizmeti yayıncılığı daha önceki "toplumun her kesimine eşit bilgi, eğitim, eğlence götüren, bu program türlerin dengeli dağılımını sağlayan, tarafsız yayın kuruluşu" tanımı, genişleyerek ve eklemeler yapılarak "izleyicinin katılımına önem veren" "yaratıcı, özgün programlar üretme konusunda öncü" (Franklin, 2001: 94-98), "hesap verilebilirliği olan" (BBC, 1993: 17; Brown, 1999: 15) gibi yeni özelliklerle yeniden tanımlanabilir ama, bu tanımın da her ülke ve her dönem için geçerli olacağını söylemek olanaksızdır.

### 3.3 Kamu Hizmeti Yayıncılığını Üç Bileşeni

#### 3.3.1 İdari özerklik

İdari özerklik, kamu hizmeti yayıncılığının kendi seçilmiş organlarıyla, merkezi yönetimin müdahalesi olmaksızın özgürce karar alıp, uygulayabilmesidir. İdarî özerkliğin iki temel unsuru bulunmaktadır. Bunlardan biri kamu hizmeti yayıncılığını organlarının seçimle işbaşına gelmesi; diğeri ise bu organların serbestçe karar verip uygulayabilmesidir (Kalabalık, 2006: 11). İdarî özerklik açısından, kamu hizmeti yayıncılığının organlarının işbaşına gelme veya düşme şekilleri önem arz etmektedir. Çünkü kamu hizmeti yayıncılığının merkezi yönetim tarafından atanması veya gerekli görüldüğü durumda görevden alınmasıyla seçimle işbaşına gelmesiyle yine seçimle görevden düşürülmesi arasında idarî özerklik açısından önemli fark vardır. Merkezi yönetim tarafından atanan veya görevden alınan kamu hizmeti yayıncılık organları, merkezi otoritenin güdümüne girmektedir. Bu durum yerel özerkliğe yönelmiş önemli bir tehdit oluşturmaktadır (Yüksel, 2005: 281).

Demokratik ülkelerde, kamu hizmeti yayıncılık organların seçimle göreve gelmesi ve görevden alınması, yerinden yönetim sisteminin temel ilkesi olarak görülmektedir. Çünkü seçimle göreve gelmesi veya görevden alınması, merkezi yönetimin kamu hizmeti yayıncılığının organlarına müdahalesini azaltmaktadır (Yüksel, 2005: 281). Ancak kamu hizmeti yayıncılığının organlarının seçimle göreve gelmesi veya görevden alınması idarî özerklik için yeterli değildir. Çünkü seçimle göreve gelen kamu hizmeti yayıncılığı organları özgürce karar alıp uygulayamayabilir. Bu durumda kamu hizmeti yayıncılığının idarî özerkliğinden söz etmek zorlaşabilir; hatta karar almaları kısıtlandıkça özerklikten bahsetmek mümkün olmayabilir.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı, kamu hizmeti yayıncılığının idarî özerkliğe sahipliğinden söz edebilmek için, bağımsız organların yanında kesin ve yürütülebilir karar alma ve hareket serbestisi yetkisine sahip olması gerekmektedir (Kul, 2002: 32). Bu bakımdan özerk birimlerin her hangi bir makama veya kişinin önceden veya sonradan onayına tabi olmaması gerekmektedir (Tortop, 1994: 32).

### 3.3.2 Mali özerklik

Kamu hizmeti yayıncılığının yeterli mali kaynağa sahip olabilmeleri için, merkezi yönetimle kamu hizmeti yayıncılığının arasında iyi bir gelir paylaşımı yapılması gerekmektedir. Bu paylaşım sistemi, kamu hizmeti yayıncılığının mali özerkliğinin temelini oluşturmaktadır. Kamu hizmeti yayıncılığının mali özerkliğe sahip olup-olmadığını söyleyebilmemiz için; mali kaynaklarının çoğunluğunun öz kaynaklardan oluşması, öz gelirlerin oranlarını belirleyebilme, merkezi yönetim yardımlarının şartsız verilmesi ve son olarak da gelirlerini serbestçe harcayabilmesi unsurları taşıması önemli bir ölçüttür (Yüksel, 2005: 284).

Mali özerkliğin ilk unsuru olan öz gelirler, mali özerkliğin en temel koşulu olarak kabul edilmektedir. Öz gelirler olarak ifade edilen vergi geliri, şerefiyeler, harcamalara katılma payları ve harçlar, kamu hizmeti yayıncılığının özgürce oluşturabildikleri kapsam, vergi matrahı ve oranlarını belirleyebildikleri ve toplayabildikleri ve harcaması tamamıyla kendilerine ait kaynaklar olarak ifade edilebilir. Bu ifadeye göre, kamu hizmeti yayıncılığının öz kaynakların üzerinde tam bir kontrole sahip olduğu varsayılmaktadır. Ancak, bu yaklaşımla kamu hizmeti yayıncılığına ait olan kaynaklara baktığımız zaman, bütçede yer alan kaynakların hiç birinin, gerçek bir öz gelir olmak için gerekli şartları taşımadığı ortaya çıkmaktadır (Yüksel, 2005: 284).

Mali özerkliğin diğer bir unsuru, kamu hizmeti yayıncılığının vergi, harç ve hizmet karşılığı gibi gelirlerden oluşan öz gelirlerin oranlarını düzenleme yetkisine sahip olabilmeleridir. Kamu hizmeti yayıncılığı, özerkliklerini gerçekleştirmenin, merkezi yönetimin ağır baskısından ve vesayetinden kurtarmanın önemli koşuludur; çünkü kamu hizmeti yayıncılığının zamanla artan ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için aynı oranda gelirlerinin artması ile mümkündür. Eğer öz gelir oranları merkezi yönetim tarafından, tek taraflı olarak düzenlenmesi durumunda, ihtiyaçlardaki artış hızına paralel bir gelir artışı beklenmesi çok zordur. Merkezi yönetimin, kamu hizmeti yayıncılığının ihtiyaçlarına gereksinim duymayacağı durumlarda, kamu idarelerin öz gelirlerini belirleyebilmesi mali özerkliğe büyük katkı sağlayacağı daha iyi anlaşılacaktır. Bu sayede kamu hizmeti yayıncılığı, merkezi yönetimin onayına gerek kalmadan ve hizmetlerin gecikmesine neden olmadan öz gelir oranlarına

gerekli artışları yaparak, etkin bir hizmet üretimi gerçekleştirebilirler. Mali özerkliğin sağlanabilmesi için, öz gelir oranlarını düzenleme yetkisinin yanında, kendi sınırları dâhilinde devlet gelirleri ve kamu hizmetlerin gelirleri üzerinde düzenleme yetkisinin de tanınması gerekmektedir (Yüksel, 2005: 285).

### **3.3.3 Editoryal bağımsızlık**

Editoryal bağımsızlık, editörlerin yayın sahiplerinin müdahalesi olmaksızın karar verme özgürlüğüdür. Örneğin, bir gazetenin reklam veren müşterileri arasında popüler olmayabilecek veya sahipliğini eleştirebilecek makaleler yayınladığında, editoryal bağımsızlık test edilmektedir. Yayın özgürlüğü veya bağımsızlık kavramı, editör-sahip ilişkisi ışığında incelenir. Bireysel ve ulusal özgürlük veya bağımsızlık gibi, gerçekleşmesi de dış doğrulamaya bağlı olduğu kadar iç başarıdan da gelen retorik bir kavramdır. Yayın özgürlüğü veya bağımsızlık, baş editörlerin dergilerinin editoryal içeriği üzerinde tam yetkiye sahip olması gereken kavramdır. Bireysel ve ulusal özgürlük veya bağımsızlık gibi, gerçekleşmesi de iç başarıdan gelen retorik bir kavramdır. Baştan sona, editörler "neyin yayınlanacağına, neyin yayınlanmayacağına, öğelerin ne zaman yayınlanacağına ve yayınlanmadan önce (varsa) hangi değişikliklerin yapılacağına karar verme" hakkına sahiptir ancak bunlar "çalışma özgürlüklerini sınırlandıran sosyal, yasal ve etik çerçeveler içinde" ve onları "farklı ama birbiriyle bağlantılı yollarla, yayıncılarına, okuyucularına ve katkıda bulunanlara - ve ayrıca daha soyut gözetmenlere-topluma karşı sorumlu kılan bir bilinçle yapılması gerekmektedir(Yüksel, 2005: 285-286).

Bu nedenle, en saf anlamıyla, gerçek editoryal bağımsızlık, izolasyon ve mesafeyi gerektirir, çünkü "içerik hakkında nihai kararları veren editörler, yargılayabilecekleri herhangi bir konuda kişisel, profesyonel veya mali bir ilgiye sahip olmamalıdır". Böylesi bir kopuşla (kontra bağlanma) gerçek özgürlük gelir; editörün kişiye veya yetkiye, makama veya kanaate bağlı olmadığı ölçüde özgürdür. Bu tür bir özgürlük, ister kamusal incelemenin tam olarak göz önünde bulundurulsun, ister özel gizliliğin yalnızlığında, hakikati ve hakkı destekleyen bir ahlaki güvenilirlik gerektirmektedir (Yüksel, 2005: 286).

### 3.4 Kamu Hizmeti Yayıncılığının Denetimi

Radyo - televizyon yayınlarının, “*yayın öncesi*” ve “*yayın sonrası*” olmak üzere iki türlü denetimi söz konusudur. “*Yayın öncesi*” denetim, radyo-televizyon yayın kuruluşlarının kendi organları tarafından, hazırlanan programların genel yayın ilkelerine ve görevin gereklerine uygun olup olmadığının kontrolüdür. Hukuki açıdan, sansür yayından önce yapılan bir denetleme olduğuna göre, yayından sonra yapılan denetim de sansür sayılmamaktadır. 359 sayılı yasanın 34. maddesinde; Kurumun idari, teknik ve mali yönden denetiminin Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Bu kurulun denetim alanı sadece idari, teknik ve mali konulardadır. Dolayısıyla denetim yayınları kapsamamaktadır. Yasada ayrıca, “*Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Kurumla ilgili olarak belli hususların incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulu’ndan isteyebilir.*” (359 Sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanunu, m. 34/ 2) şeklinde ifade edilmektedir.

### 3.5 Kamu Hizmeti Yayıncılığına Toplumun Katılımı

Bireylerin demokratik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına hizmet eden bir kuruluş olarak kamu hizmeti yayıncısı, politik sistem, medya sistemi ve sivil toplum arasında var olan bir dizi kompleks ilişkiler zincirinin ortasındadır. Kamu hizmeti yayıncılığının düzenlenmesine, programlama veya kurum ile değil bu ilişkiler gözden geçirilerek başlanmalıdır. Bu model çerçevesinde (Donges, 2003: 22);

- Kamu hizmeti yayıncısı, aralarındaki ilişki çok yakın olsa da politikaya çok yakından bağlı olmamalıdır, aksi takdirde politika veya devleti yakından ilgilendiren şartların gelişmesi durumunda ülke için son derece kritik olabilecek bağımsız durum değerlendirmesi yapma becerisini kaybedememektedir.
- Herhangi bir diğer özel veya kamu kuruluşu gibi, kamu hizmeti yayıncısı da sınırsız kaynaklara sahip olmadığı için içinde bulunduğu piyasa şartlarının gerektirdiği temel ekonomik ilkelere uygun hareket etmelidir. Öte yandan, eğer piyasa şartları kamu hizmeti yayıncısının işlevleri üzerinde belirleyici tek unsur haline gelirse, yayın akışı, reklamcılarının

hedef kitlesi olan toplumun büyük kısmına hitap eden bir içerik kazanır ki, bu diğer sosyal fraksiyonların ihmal edilmesi ve çeşitlilik prensibinin ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.

- “Toplum”, bireylere birer müşteri olarak yaklaşan özel-ticari yayın kuramlarından farklı olarak, hem bir “vatandaş grubu” hem de bir “kazanımcı grubu” olarak ele alınmalıdır. Bu noktada öne çıkan, birçok sosyal gruba ayrılmış bir topluluk karşısında genel program içeriği beklentilerine cevap verecek bir ortak payda yaratabilmektir. Bu anlamda, farklı gruplar ile çoklu ilişkiler yaratmak ve toplumun endişe ve ihtiyaçlarını tecrübe etmek ve değerlendirebilmek bir gereklilik haline gelir. Fakat toplumun ilgi ve çıkarlarını yorumlayabilecek ve kendi çıkarları doğrultusunda bu ilgi ve çıkarların savunuculuğunu yapmaya soyunabilecekleri ve toplumsal uzlaşmayı temsil etmiyor olabilecekleri kaygısıyla, organizasyonlar veya partiler gibi izleyici gruplarına dikkatli yaklaşılmalıdır.

Bu ilişkiler yumağının nasıl yorumlanabileceği veya düzenlenebileceği üzerinde daha fazla tartışmak bu çalışmanın amaçlarını aşacaktır. Fakat ilişkiler modeli kamu hizmeti yayıncısının nasıl bir kompleks, dinamik çevrede hareket ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

### **3.6 Kamu Hizmeti Yayıncılığının Esasları**

KHY'nin basit ve tam bir tanımını yapmak güçtür. Çünkü bu terim ile çoğu zaman bir bütün olarak ülkede var olan yayıncılık sistemi, bazı yayın kurumları ya da belli tipte bir yayın çeşitlemesi gibi aslında birbirinden oldukça farklı kavramlar ya da oluşumlara çağrışım yapılır (Syversten, 1992: 18). Bu nedenle burada KHY'nin Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından yayınlanmış olan 2001 Dünya Radyo ve Televizyon Kurulu raporunda yer alan tanımın verilmesi daha anlamlı olacaktır: Ne ticari ne de devlet kontrolünde olmaksızın, kamu hizmeti yayıncılığının tek varoluş nedeni kamu hizmetidir. Kamu hizmeti yayıncısı halkın yayıncılık kuruluşudur, her bir bireye bir vatandaş olarak hitap etmektedir. Kamu yayıncıları toplumsal yaşamın bir parçası olmayı ve aktif olarak rol almayı özendirir. Bilgiyi yeşertir,



ufukları genişletir ve bireylerin, dünyayı ve diğerlerini daha iyi anlayarak, kendilerini de daha iyi anlamasına imkan vermektedir (UNESCO, 2001).

Başka bir deyişle kamu hizmeti yayıncılığının temeli toplumsal katılımıdır. Amacı topluma hizmet etmektir. Bu anlamda bu tanım gerçekte hangi yayıncıların kamu hizmeti yayını yaptığını kesin çizgiler ile ayırması bakımından önemlidir. Aynı raporda kamu hizmeti yayıncılığının temel ilkeleri tartışmaya yer bırakmaksızın çok açık biçimde tarif edilmiştir (Menlikli, 2006: 5):

- *Evrensellik*: Kamu hizmeti yayını ülkedeki her bir birey tarafından ulaşılabilir olmalıdır.
- *Çeşitlilik*: Kamu hizmeti yayıncıları tarafından sağlanan yayın hizmeti, program çeşitlemesi, hedef seyirci kitlesi ve tartışma konuları bakımından çeşitlilik arz etmelidir.
- *Özgürlük*: Kamu hizmeti yayınları fikirlerin serbestçe ifade edilebileceği, bilgi, kanaat ve eleştirilerin serbestçe ileri sürülebileceği açık bir forum olmalıdır.
- *Özgünlük*: Kamu hizmeti yayıncısı tarafından sağlanan hizmet kendini diğer yayın kuruluşlarından ayırt ettirmelidir.

Benzer bir şekilde, Avrupa Konseyi'nin "4. Medya Politikaları Üzerine Avrupa Bakanlıklar Konferansı, Uzlaşma 1" ile yayıncılıkta kamu hizmeti yayıncılığının sahip olması gereken şartlar aşağıdaki paragrafta tanımlanmıştır.

Katılımcı Ülkeler, kamu hizmeti yayıncılarının, kendileri için tanımlanmış genel çerçeve içerisinde ve diğer kamu hizmeti yayıncılığı hedefleri ile çelişmeksizin, temel olarak aşağıda sıralanmış görevleri yerine getirmekle yükümlü olduklarını kabul ederler:

- Toplumun her üyesi için genel bir referans noktası sağlamak ve bütün bireyleri, grupları, toplulukları ve diğerleri için sosyal bütünlük ve birliktelik faktörü olmak,
- Toplumsal tartışma için olası bütün fikirlerin ve görüşlerin serbestçe ifade edilebileceği bir forum oluşturmak,

- Önyargısız ve özgür haber, bilgi ve görüşleri yayınlamak,
- Yüksek etik değerleri ve kaliteyi karşılayan çoğulcul, yenilikçi ve çeşitliliğe sahip programlar geliştirmek ve kalite arayışından piyasa koşullarına rağmen vazgeçmemek,
- Toplumun çoğunluğunun ilgisine hitap ederken aynı zamanda azınlıkların ihtiyaçlarını da göz önünde tutan hizmetler ve programlar geliştirmek ve yayın akışı planlamak,
- Karşılıklı anlayışı ve saygıyı güçlendirecek ve çok kültürlü toplumlarda toplumsal dayanışmayı destekleyecek biçimde toplum içerisindeki farklı fikinsel ve dinsel görüşleri yansıtmak,
- Milli ve Avrupa kültürel mirasının çeşitliliğinin daha iyi takdir edilmesi ve anlaşılmasına aktif olarak katkıda bulunmak,
- Yayınlanan programlar içerisinde dram, film ve diğer yaratıcı yapımlar gibi özgün görsel/işitsel prodüksiyonlara yer vermek,
- Program çeşitlerinde ticari yayıncılar tarafından sağlanmayan hizmetlere de yer vererek dinleyici ve izleyicilere sunulan seçenekleri artırmak.

Dünyadaki kamu hizmeti yayıncıları tarafından, üye kuruluşların ve kamu hizmeti televizyon yayıncılığının korunmasına katkıda bulunan diğer organizasyonların çabalarını koordine etmek amacı ile uluslararası bir organizasyon olarak 1990 yılında kurulan Uluslararası Kamu Yayıncıları (PBI), KHY ilkelerini aşağıdaki gibi tanımlamaktadır (Jukubowicz, 1999: 44):

#### Hizmet ve Toplumsal İlkeler

##### Kamu hizmeti yayıncılığı;

- Bölgesel veya milli bir kimliğe sahip olup olmamasına bakılmaksızın toplum için şeffaf olmak zorundadır ve toplumu oluşturan bütün bireylere ve gruplara hizmet etmek amacını taşır.
- Bireyin toplumun bir parçası olduğu algısına hizmet eder ve böylelikle, özellikle özgün kültür ve dilin tanıtılması ve özendirilmesi ile bölgesel veya milli kimliği güçlendirir.

- Program çeşitliliğinin ve politikalarının belirlenmesinde ve bunların başarısının ölçülmesinde belirleyici olması itibari ile toplum ile ilişkilerini geliştirmeye gayret eder.
- Toplumsal tehditleri analiz eder ve toplumda meydana gelen hızlı değişimleri bireyler ve gruplar üzerinde etkileri bakımından yorumlar.
- Toplum için ticari yayıncılığa karşı bir alternatif sunar.

#### Programlama İlkeleri

##### Kamu hizmeti yayıncılığı;

- Dinleyici ve izleyicileri, tüketici ürünlerini satın alan potansiyel müşteriler yerine geniş bir ihtiyaç, zevk ve ilgi yelpazesine sahip vatandaşlar olarak ele alır.
- Haber, bilgi, kültür, eğitim ve eğlence programlarına yer veren bir çeşitlilik ile toplumun büyük bir kesiminin beklentilerine karşılık verir.
- İzleyicisine ulaşma amacı ile programlama hedeflerini açık bir şekilde tespit eder.
- Programları üzerinde değerlendirmelerini ve görüşlerini alarak izleyici ve dinleyicisi ile aktif bir etkileşim içerisine girer.
- Editöryel tutarlılığı ve politik ve ticari etkilerden bağımsızlığı sağlamak ve korumak amacıyla tarafsızlığın, dengenin ve anlayışın önemini vurgular.
- Çoğulculuğun ve demokrasinin değerlerini öne çıkarır, toplumsal ve çevre bilincini, uluslararası barışı ve anlayışı özendirir.
- Şiddeti özendiren veya pornografi gibi genel ahlaki değerlere zarar veren hiç bir program içeriği taşımaz.
- Çocuklara ve genç bireylere uygun olmayan hiç bir program içeriği taşımaz.
- Öğrenenler ve eğiticileri hedef alan program çeşitleriyle hayat boyu eğitimi resmi veya gayri resmi destekler.
- Çoklu medya aracılığı ile programlarının etkisini artırmaya gayret eder.

## Kurumsal İlkeler

### Kamu hizmeti yayıncılığı;

- Başarı ve kaliteyi izleyici ve dinleyicilerinden aldığı tepkiler ile programlarının amaçlarına ulaşma ölçüsünde tanımlar ve değerlendirir.
- İşbirliğine ve ortak yapılara açıktır ve bölgesel veya milli kuruluşların desteklenmesine öncelik verir.
- Personelini eğitir.
- Genel gelirler, ticari olmayan gelirler, bağışlar gibi farklı kaynak çeşitleri vasıtasıyla uzun vadeli kaynak arayışındadır.
- Topluma şeffaflık ilkesinin yanında hükümetlerden ve politik etkilerden bağımsız idare edilir.

KHY, 1997 Amsterdam Anlaşması'nda demokrasinin temel taşlarından biri olarak görülmüştür. Avrupa Birliği Anlaşmasına iliştirilen bu protokolde, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler kamu hizmeti yayıncılığının birer vatandaş olarak bireylerin demokratik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile bire bir ilişkilendiğini vurgulamışlardır.

### **3.7 TRT ve Kamu Hizmeti Yayıncılığı**

Bu bölümde, KHY'nin sosyal, programlama ve kurumsal ilkeleri açısından TRT hakkında bir yorum yapmadan önce, söz konusu ilkelerin TRT'de nasıl ele alındığını anlamaya yardımcı olacağı düşünülen bazı bilgiler verilecek ve ardından gerçekçi bir değerlendirme yapılacaktır (Menlikli, 2006: 20). TRT, birçok farklı konuda programlar hazırlamakta ve ayrıca dışarıdan program satın almaktadır. Ancak 2005 yılında sadece TRT-1 ekranlarında yayınlanan yerli yapımlar %68,5 iken, yabancı yapımlar %31,5 ile sınırlı kalmıştır. Diğer TRT kanallarında bu oranlar daha da düşük tutulmuştur. Bu nedenle TRT ekranlarına TRT yapımları hakimdir ve bu programların kalitesi büyük ölçüde yayının genel niteliğini belirlemekte ve yabancı yapımlar kamu hizmeti yayıncılığının çeşitliliğini artırmak ve daha fazla izleyiciye ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaktadır (TRT, 2005: 14).

TRT; kültür programları, tarih programları, din programları, bilim ve teknoloji programları, ekonomi programları, sağlık, hukuk ve çevre programları gibi yapımları ile birçok konuda kamuoyunu bilgilendirmektedir. TRT'nin bir diğer yapım türü de “Drama Programları”dır. Bilindiği üzere bu alanda edebi değeri olan roman, öykü, masal ve biyografilerden uyarlanan pek çok TRT yapımı bulunmaktadır. Bu tür yapımların hazırlık sürecinde tarih ve sosyal bilim uzmanlarının görüşleri alınarak en gerçekçi kurgu oluşturulmakta ve aile yapısına, değer yargılarına, davranış kalıplarına, toplumun inançlarına zarar veren unsurlar, toplum için tehlike arz etmektedir. Yayınlanan yabancı yapımların dünya kültürünün çeşitliliğini yansıtmasına özen gösterilmekte, şiddeti teşvik eden ve şiddeti temsil eden insanları kahraman gibi gösteren dizi ve filmlere yer verilmemektedir (Köse, 2011: 47). Eğlence programlarında toplumun tüm kesimlerinin beğeni ve beğenileri ön planda tutulmaktadır (TRT, 2005: 15).

Ülkede ve dünyada gelişen ekonomi, bilim, teknik, sanat ve kültür faaliyetleri hakkında kamuoyunun sürekli, doğru, hızlı ve yeterli haber alması amaçlanmaktadır. Haberlerde gerektiğinde uzmanların tarafsız ve bilimsel yorumları da alınmakta ve TRT'nin görevlerinde belirtilen maddelere uygun olarak ve TRT'nin değer ve standartları çerçevesinde kamuoyuna sunulmaktadır. TRT, sporu kitlelere sevdirmek ve yaygınlaştırmak için her türlü spor faaliyetini kapsamayı hedefleyen “Spor Programları” ile sporun barış ve kardeşlik ekseninde var olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır. TRT, bazı KHY'den farklı olarak reklam programları da yayınlamaktadır. Ancak reklam programları, ticari kanalların aksine yayın saatlerinde çok sınırlı bir yer kaplamaktadır (TRT, 2005: 16).

Bir KHY olarak TRT, bu görevlerini yerine getirirken faaliyetlerini belirli değer ve standartlara uygun olarak yürütmek zorundadır. Bu çalışmaların yürütülmesinde başta yapımcılar olmak üzere tüm yayın ve yönetim kademelerine önemli görevler düşmektedir. TRT'nin insan kaynaklarının önemli bir bölümünü oluşturan yayın kademelerindeki çalışanların hem örgün eğitimde hem de çıraklık döneminde informal olarak öğrendikleri ve uyguladıkları temel ilkeleri özetlemek faydalı olacaktır (Menlikli, 2006: 21-22).

- *Doğruluk: Saygın bir yapım, doğru bilgi ve doğru haberlerden oluşmalıdır. Kaynak ve bilgilerin doğruluğunu sağlamak, yapımdaki hataları yayına yansımadan tespit etmek, çelişkili görüşler sunarken tarafsız olmak yapımcıların sorumluluğundadır.*
- *Tarafsızlık: Pek çok yayıncıda olduğu gibi, tarafsızlık “temel değer” olarak algılanmalıdır. Yapımcının konu seçiminde, programı hazırlamada, haber oluşturma ve yayınlamada özgür olması gerektiği için bu ilke ilk bakışta biraz kısıtlayıcı görünebilir. Ancak sorumlu yayıncılığın gereği olarak, olayları her kesimden insana aktarırken bu ilkeye uymak hayati önem taşımaktadır. Yapımcı her görüntüye eşit yayın şansı vermeli ve bu eşitlik süre olarak değil özgül ağırlık olarak düşünülmelidir. Katılımcılar üretim hakkında bilgilendirilmeli ve önerileri değerlendirilmelidir,*
- *Uygun Dil ve Anlatım: Yayın dilinin kendi kurallarına uygun ve kolay anlaşılır şekilde kullanılması gerekmektedir. Hiçbir yapımda hoşgörü sınırlarını zorlayan, kişi veya grupları inciten veya küçük düşüren söz ve ibarelere yer verilmemelidir. Yapımcı, yapımlardaki söz ve deyimlerin farklı din ve kültürlerde farklı anlaşılabilceğini öngörebilmelidir.*
- *Farklı Sektörlerin Karıştırmayacağı Yayın Zorunluluğu: Radyo ve televizyon yayıncılığında hedeflenen kesime uygun bir dilde yayın yapılması gerekmektedir. Yapımcının bilgili, bilinçli ve kararlı olması, yayınlara yaratılacak etkinin ve söz ve görüntülerle iletilecek mesajın ilgili olması için hayati önem taşımaktadır. Örneğin, çocuk izleyici kitlesine yönelik yapımlarda bazı söz ve görüntülerin bu yaş grubunu olumsuz etkileyeceği, dolayısıyla bazı yapımların çocukların zihinsel gelişimini ve davranışlarını zorlayacağı unutulmamalıdır.*
- *Sıkıntı ve Üzüntü Yaratabilecek Unsurların Dikkatli Kullanılması: Trafik kazaları, doğal afetlerin yol açtığı yıkım ve kayıplar gibi sıkıntılı ve sancılı durumlara da yayınlarda yer verilebilir.*
- *Kötü Alışkanlıkların Yayınlanmasında Duyarlı Yaklaşım: Daha önce de belirtildiği gibi, yayınlarda özellikle çocuklar ve gençler üzerinde etkili*

*olan kötü alışkanlıklarla ilgili görsel veya işitsel materyaller çok dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır.*

- *Şiddeti Üretime Dahil Etmenin Zararlarının Değerlendirilmesi: Özellikle televizyon yayınlarının izlenme ve gelir elde etme amacına odaklandığı günümüz ortamında şiddet sahneleri de bu akımın bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin ölüm sahneleriyle ilgili yakın çekimlerin etkilerini ya da kanlı olayların izlenmesiyle ortaya çıkacak yansımaları önceden kestirmek gerekir. Bu nedenle üretici, hayatın değerli ve yaşamaya değer olduğunu ve insana saygı duyulması gerektiğini uygun bir şekilde vurgulamalıdır.*

Burada sözü edilen değerler ve ilkeler, Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ve Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun kapsamında da değerlendirilmektedir. Dolayısıyla TRT bünyesinde çalışan yapımcılar, yapım yardımcıları, muhabirler ve bu birimlerdeki çeşitli düzeylerdeki yöneticiler, çalışmalarını bu ilkeler çerçevesinde yürütmektedirler (TRT, 2005: 16). Daha önce sözü edilen, UNESCO tarafından yayınlanmış olan 2001 Dünya Radyo ve Televizyon Kurulu raporunda belirtilen ilkelere bakıldığında, TRT'nin "Evrensellik İlkesi"ne uygun yayın yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. TRT kanalları ülkenin her tarafından izlenebilmekte ve özellikle TRT-FM radyo kanalı, ülkenin hemen her metrekaresinde dinlenebilen tek radyo kanalı olma özelliğini sürdürmektedir. Program çeşitliliğini sağlamada sınırlı kaynaklara rağmen ulaşılan başarı, "Çeşitlilik" ilkesinin de izlendiğinin kanıtıdır. "Özgürlük" ilkesi, ne yazık ki 29 Şubat 1972'de yeniden düzenlenerek yürürlüğe giren TRT yasasının ardından, bazı değişikliklere uğramış ve iyileştirilmiş olsa da, daha önceleri tam anlamıyla özerk olan TRT'nin bu özelliğini kısmen değiştirmiştir. Ancak yine de son yıllarda hazırlanan programlara bakıldığında, program çeşitliliğinin bir sonucu olarak bu ilkenin de olabildiğince takip edildiği izlenimi edinilmektedir. "Özgün" programlar üretme ve yayınlama konusunda TRT'nin, bu konudaki en iyi örnek olarak değerlendirilen BBC kadar yaratıcı olduğunu söylemek güçtür. Ancak yine son yıllarda yapılan programların bu konuda da vaat edici nitelikler taşıdığından söz etmek yanlış olmayacaktır (Menlikli, 2006: 22).

PBI tarafından benimsenen KHY ilkeleri açısından TRT, hizmet ve sosyal ilkeler açısından oldukça başarılıdır. Özellikle özgün kültür ve dilin tanıtılması kapsamında yerli kültür unsurlarının yaşatılmasına ve gelişmesine verilen önem ve destek ile bu konularda üretilen programlar dikkat çekicidir. Sosyal sorumluluk bilinciyle yayın yapmayı ilke edinmiş olan TRT'nin bu görevi yerine getirirken topluma varlık sebebini kabul ettirebilmesi için bazı çalışmalar yapması gerekmektedir. Örneğin toplumun gerilim noktalarından biri olan trafik konusunda TRT, ticari kanalların sınırlı üretimlerine karşı eğitici ve yaratıcı yapımlar üretirse ve toplumdaki bireylerin bu konuda bilinçlendirilmesi sağlanırsa kurum varlık nedenini somut delillerle açıklayabilir. Programlama ilkeleri açısından bakıldığında TRT'nin izleyicilerini müşteri olarak değil vatandaş olarak görme eğiliminin devam ettiğini söylemek mümkündür. Toplumun beklentilerine cevap verirken daha önce de belirtildiği gibi toplumun tüm kesimlerini dikkate almakta ve eğlence programlarını bu çeşitliliği göz önünde bulundurarak hazırlamaktadır. Daha önce bahsedilen yayın ilkelerini ve hedef kitle gerekliliklerini hatırlayacak olursak, TRT özellikle gençlere ve çocuklara yönelik programlarında ve diğer tüm programlarında şiddete yer vermeyerek sosyal sorumluluğunu yerine getirmektedir. Demokrasi değerlerinin korunmasında, toplumsal bilincin geliştirilmesinde, çevre bilincinin oluşturulmasında ve uluslararası barış ve anlayışın teşvik edilmesinde özellikle gençleri ve çocukları hedefleyen ancak tüm vatandaşlar için gerekli olan yayınlarıyla açık bir fark yaratmaktadır. Yaşam boyu eğitimi destekleyen ve mümkün kılan eğitim ve kültür programlarının çeşitliliği de bu konuda dikkat çeken bir diğer artıdır (TRT, 2005: 17).

Kurumsal ilkelere baktığımızda TRT kanunundan kaynaklanan sınırlamalar ve bunların hükümetlerin kontrolünde olması dikkat çekmektedir. Ne yazık ki, uzun vadeli gelir kaynakları arayışı olumlu sonuçlarla sonuçlanmamaktadır. Şeffaflık ilkesini hükümetlerden ve siyasi etkilerden bağımsız olarak sürdürdüğünü söylemek gerçekçi olmamaktadır. 1998 yılında başlayan yönetim sürecinde personel eğitimi konusunda büyük ilerleme kaydeden TRT'nin bugün de devam ettiğini söylemek mümkün olmasa da bazı personelin belli kazanımlar elde ettiği bir gerçektir. Bu değerlendirmede KHY açısından önemli görülen bir diğer konu da TRT'nin gelirlerinin kalitesidir. TRT'nin gelir kalemleri; Enerji



Payı, Bandrol Gelirleri, Reklam Gelirleri ve Diğer Gelirler adı altında toplanan bir dizi gelirden oluşmaktadır. Aslında, TRT hükümetten doğrudan herhangi bir gelir elde etmemektedir. Devletten doğrudan bir gelir gibi görünmese de elektrikten alınan enerjinin payı aslında devlet kaynaklı bir gelir kalemidir. Bandrol gelirleri kalemi daha çok diğer KHY'lerin Lisans Ücreti dediği gelir kalemi gibidir. Reklam gelirleri tamamen ticari bir faaliyettir ve daha önce de belirtildiği gibi TRT yayınlarının reklam yayınlarında çok az yer almasına paralel olarak gelir kalemlerinde nispeten küçük bir yer tutmaktadır (Menlikli, 2006: 24).

Bu çalışma kapsamında değinilmesi düşünülen bu konunun detayları çalışmanın amacı dışında olmakla birlikte anlatılan konuları somutlaştırması ve TRT ile ilgili bazı gerçekleri yansıtması açısından dikkat çekici görülmüştür. Bilindiği gibi, tüm dünyada kamu yayıncılığı konusunda kabul gören görüşlerden biri, KHY yapan kuruluşların gelirlerini artırmayı hedeflerken KHY'nin ilkelerinden ödün vermemeleri gerektiğidir. İşte tam da bu nedenle toplumun KHY'nin önemini anladığında vermeye başlayacağı destek, kurumu ve toplumu yakınlaştıracak ve toplumun kurumu benimsemesine neden olacaktır. TRT için önerilen İç Pazar Modeli ve Maliyet Muhasebesi yöntemleri bu açılımın sağlayacağı şeffaflık çerçevesinde değerlendirildiğinde sürecin tüm unsurlarının birbirini tamamlayıcı olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bir kamu hizmeti yayıncısı, gelirlerini nasıl kullandığını ne kadar açık bir şekilde ifade edebilirse, bu geliri gerektiği gibi ve yaratıcı yapımlar için gerçekleştirme olasılığı o kadar yüksek ve toplumdaki prestiji o kadar yüksek olur. Buna göre alacağı destek eşit derecede sürdürülebilir olacak ve toplumdaki her birey ödediğini alabildiği için bunu gönüllü olarak yapacaktır. Belçika KHY Kurumu olan Fransız Topluluğu Belçika Radyo Televizyonu (RTBF), gelirlerinin yaklaşık %70'ini lisans ücretlerinden karşılamakta ve tüketicilerinden herhangi bir şikayet almadan yayınlarına devam etmektedir (Kartelli, 1999: 23). BBC, tüketicisinden ciddi bir ruhsat ücreti toplamakta ve yayınlarında reklama hiç yer vermemektedir. Bunun yanı sıra gelirlerini artırıcı başka açılımlar da yakalamıştır ancak reklam kaygısı olmadan yayın yapması kuşkusuz KHY açısından imrenilecek bir çizgi yakalamasında önemli bir faktör olmuştur. Aynı şekilde Hollanda Yayın Kurumu olan NOS'da gelirlerinin %67'sini ruhsat

ücretlerinden sağlamaktadır. Bu şeffaflığı ve desteği TRT'nin de sağlaması olasıdır. Öncelikle kurum içinden başlaması gereken bu anlayış değişikliğinin, kurumun çalışan potansiyeli düşünüldüğünde hızla benimseneceğine ve gerekli eğitimlerle desteklenebileceğine inanılmaktadır (Kartelli, 1999: 24).

### **3.7.1 359 sayılı yasa ve özerklik**

TRT'nin 1961 Anayasası'nın öngördüğü şekilde özerk bir yayın kuruluşu olarak örgütlenmesi ve radyonun TRT bünyesine katılmasından sonra radyo, planlı gelişme ve ilerleme sürecinin en etkili iletişim aracı olarak kabul edilmektedir. TRT kuruluş kanunu, Kuruma haber hizmeti vermek, eğitim ve kültüre yardımcı olacak yayınlar yapmak, toplum, sanat, milli eğitim ve toplumsal kalkınma konularında programlar hazırlamak ve yayın yapmakla görevlidir. Bu görevleri yerine getiren TRT, yayınlarıyla Atatürk inkılaplarını kuracak ve geliştirecek, Cumhuriyetin özelliklerini ve Anayasa'nın temel görüş ve ilkelerini benimseyecektir. TRT'nin kurulduğu yıllarda radyo ve sonrasında televizyonun sosyoekonomik yapı üzerinde olumlu ve etkili değişiklikler yaratacağı inancının yaygın ve genel kabul görmüş bir inanç olduğu söylenebilir. Herkese kolayca ulaşabilen radyo, Türkiye'de okuma yazma oranının düşük olması, okullaşma ve öğretmen yetiştirmedeki zorluklar gibi nedenlerle büyülü bir araç olarak görülmektedir. Radyo, eğitimde verimliliği artıracak bir unsur olarak değil, başlı başına bir eğitim aracı olarak görülmektedir (Kartelli, 1999: 25).

1961 Anayasasının öngördüğü *Özerk Kamu Tüzel Kişiliğine Sahip Radyo Televizyon İdaresi*'nin Kuruluş Yasası 24 Aralık 1963'de kabul edilmektedir. Yasa, 2 Ocak 1964 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanır ve 1 Mayıs 1964 tarihinde yürürlüğe girer. 359 sayılı yasanın tasarısı, BBC örneğine dayanılarak hazırlanmıştır. Yasayla, TRT adıyla özerk bir iktisadî kamu tüzel kişiliği (m.1) kurulmuş olur. 1961 Anayasası, radyoyu partizan bir tutum ve partizan bir yayın ortamı haline getirmenin huzursuzluk olduğunu belirterek, radyonun özerkliğini ve tarafsızlığını güvence altına alma gereğini vurgulayan bir metindir. Özerk bir kamu kurumu olan TRT, yayınlarını yine anayasaya uygun olarak tarafsızlık ilkelerine uygun olarak yapacaktır (Nart, 2009: 14).

359 sayılı kanun gerekçesinde, radyo-televizyon hizmetlerinin teknik ve program açısından yetersiz olduğu ve bu yetersizliğin, modern radyo-televizyon

işletmeciliği ile bağdaşmayan idari ve mali sistemden kaynaklandığı belirtilmektedir. Anayasa'nın 121. maddesinde yer alan yasal yükümlülüğe ek olarak, radyoların teknik ve program yönünden iyileştirilmesi, yayın ağının tamamlanması ve eğitim ve öğretime yardımcı olma görevinin tüm gereklerinin yerine getirilmesi zorunludur. (359 sayılı Kanun):

Kurumun, en yüksek organının teşkilinde (Md.5, 6) ve yayın esaslarının tespitinde kamuoyuna yer verilmek (Md. 6, 11) ve Kurumun yayınlarının tarafsızlığını sağlayacak yayın ilkeleri belirtilmek (Md. 4), Kurumun siyasi partiler ve icra organı ile münasebetlerini düzenlemek (Md. 27, 31, 32) ve yayınlarının tarafsızlığı ile kanun hükümlerine riayet olunmasını mihaniki bir sistem kurarak sağlamak ve TRT'nin bütün görevlerine uygulanacak bir sorumluluk sistemi (Md. 3, 46, 52, 53) tesis edilmek suretiyle özerkliğini temin yoluna gidilmiştir.

Bill 359, BBC örneğinden esinlenmiştir. BBC, hükümet tarafından yönetilen bir kuruluştur, ancak hükümet tarafından yönetilmeyen bir kuruluştur. Devletten para alır, ancak 5 yıllığına seçilmiş üyelerden oluşan Yönetim Kurulu'nun yönetimi altında tamamen özerk çalışır. Tasarının görüşülmesi sırasında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) grubu adına söz alan Ali İhsan Göğüş'ün ifadesiyle karar ve icra TRT'nin kendisine aittir. TRT'nin özerkliği, tarafsızlığının garantisi olarak kabul edildi. TRT'nin tarafsızlığı öncelikle Yönetim Kurulu'nun oluşumu ile sağlanır. Komite, hükümete bağlı olmayan tarafsız üyelerden oluşmaktadır. Yönetim kurulu üyeleri belirli bir süre içinde görevden alınamaz. Ayrıca Yönetim Kurulu'nun istemediği bir adayın Genel Müdür olması da kesinlikle mümkün değildir. Kurul, Genel Müdürü hizmetin gereklerine uygun görmediği takdirde görevden alabilirse de, ancak kamu düzenini, milli güvenliği ve devletin dış politikasının sağlamlığını korumak gibi nedenlerle Bakanlar Kurulu görevden almaya yetkilidir. Bu yetkinin aşılması halinde Danıştay'ın bir an önce denetlemesi için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Aynı şekilde, Başbakanın ulusal güvenlik gerekçesiyle herhangi bir yayına müdahale etme yetkisi de Danıştay'ın denetimine tabi olacaktır. Muhalefet partilerine, hükümetin radyo ve televizyondaki açıklamalarına ve konuşmalarına yanıt verme hakkı tanınmaktadır. Bu hakkın doğup doğmadığının değerlendirilmesi tarafsız ve yetkili bir kurula bırakılmıştır (Nart, 2009: 16).

### 3.7.1.1 359 sayılı yasada özerklik ve tarafsızlık

359 sayılı yasada belirtilen genel yayın ilkelerini iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; “*Mevzuattan Doğan Yayın İlkeleri*” ve “*Kamu Yayın Organı Niteliğinin Gereklik ve Sorumluluğundan Doğan Yayın İlkeleridir*”.  
Mevzuattan Doğan Yayın İlkeleri şu şekilde belirtilmektedir:

- Türk Ulusunun kaderde, kıvançta, tasada ortak, bölünmez bir bütün olduğu ilkesini önemle uygulamak.
- Türk Milliyetçiliğinin hizmetinde olmak. Milletini dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde yüceltmeyi amaç bilmek.
- İnsan hak ve hürriyetleri, milli dayanışma, sosyal adalet, fertlerin ve toplumun huzur ve refahı için çalışmak.
- Cumhuriyete, onun niteliklerine, devletin bütünlüğüne, milletin egemenliğine tam inançla hizmet etmek.
- Anayasanın üstünlüğü ve devlet organlarının yetkileri konusunda hassas olmayı görev bilmek.
- Kişilerin hak ve ödevlerine saygılı, bunları benimsetici çabaların hizmetinde olmak.
- Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyinde layık olduğu yeri alması amacını güden Atatürk devrimlerini şaşmaz ülkü olarak benimsemek.
- Seçim kanunlarındaki hükümler saklı kalmak üzere tam bir tarafsızlık içinde halka hizmet etmek.
- Haberlerin doğru olmasına önem vermek; programların fikir, sanat, milli eğitim, halk eğitimi, toplum kalkınması bakımlarından yeterli olmasını sağlamaya çalışmak.

Kamu Yayın Organı Niteliğinin Gereklik ve Sorumluluğundan Doğan Yayın İlkeleri’nde ise:

- Toplum içinde huzur ve kardeşlik duygusunu yaratmak.

- Güven ve inanç içinde çalışmayı aksatacak; aciz, karamsarlık, bıkkınlık ve umutsuzluk yaratacak, moral bozucu, yıldırıcı veya nezakete aykırı yayınlara yer vermemek.
- Yaşama sevincini, uyanıklığı, birbirini sevmeyi, çalışma şevkini arttırmayı hedef tutmak.
- Yurt gerçeklerini saklamamak, bunları bilimsel ve objektif olarak yansıtmak.
- Ulusal çıkarları gözetmek.
- Ulusun kendi çalışma gücüne ve yurdun ekonomik imkanlarına güvenini desteklemek.
- Devletin ve milletin işbirliğini sağlamak.
- Ulusu refaha ulaştıracak her türlü çabaları desteklemek.
- Planlı çalışmayı desteklemek

denilmekte ve şunlar eklenmektedir: “Bütün bu hedeflere ulaşabilmek için her şeyden önce milletin ve Anayasa rejiminin hizmetinde bulunduğunu duyurmak, milletin güvenine sahip olamaya çalışmak kurumun esas amacı olacaktır. ”Yine 359 sayılı yasada Cevap ve Düzeltme Hakkı, Hükümet Bildiri ve Konuşmaları, Milli Güvenliğe Dokunan Haller, Dış Politika ile İlgili Yayınlar, TRT Bütçesi vb. esaslar ele alınmıştır (Serarslan, 2001:69-70).

### **3.7.1.2 359 sayılı yasada TRT’de yayınların denetimi**

Denetim, TRT içinde ve dışında en çok tartışılan konulardan biridir. Kurumsal denetim 1965 yılında Genel Müdür'ün sözlü talimatı ile başlamaktadır. 359 sayılı Kanun öncesinde hazırlanan konuşma programları Söz Temsil Başkanları yayınları tarafından incelenmektedir. 359 sayılı kanunda denetime ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Yayıncının, yayın özerkliğini bir sorumluluk duygusu ve tutum ile yorumlaması beklenmektedir. TRT'deki programların denetimi ilk zamanlarda daha çok dil ve formatla ilgiliydi. Yazılı program metinleri, çoğunlukla Türkçeye uygunluk açısından Söz Temsil Yayınları Şefleri tarafından incelenmektedir. Metinler yanlış anlaşılacak veya

verilen bilgilerde hata olmaması için kontrol edilmektedir. Ayrıca yayıncılar da bu anlamda kendi aralarında bir nevi kontrol yapmaktadırlar (Nart, 2009: 20).

TRT'nin yayınları, daha doğrusu radyo, başından beri çeşitli siyasi çevrelerde tartışılıyor. 1966'da cinsel eğitim konulu bir program da bazı basın organlarının tepkisini çekmiştir. Bu tepkiler TRT'nin yayınları kontrol etmesine yol açmaktadır. 1966 yılında Genel Müdürlüğün emriyle Merkezi Program Daire Başkanlığı'nda denetime başlanmaktadır. Bu tarihten sonra, haber ve reklam dışındaki tüm radyo konuşma yayınları denetimden geçtikten sonra metin ve bant olarak yayınlanacaktır. Üç program uzmanı Adalet Ağaoğlu, Sevgi Sabuncu (Soysal) ve Nurten Görün, TRT'nin ilk denetçileri olarak atanmaktadır. TRT'de uzun yıllar yapımcı, yönetici ve denetçi olarak görev yapan Ergun Evren'e göre denetim aslında olumsuz bir kurum değildir. Önemli olan kontrol kavramının doğru algılanmasıdır. Denetim, bir gazete başyazısı gibi çalışmalıdır (Nart, 2009: 21).

1965'den sonra, Genel Müdürlük sözlü emriyle, hiçbir esasa bağlanmadan yaptırılan program denetimi, çeşitli olaylar sonucu ve o günün koşulları içinde geçirilen deneyler göz önünde tutularak, 17.8.1969 gün ve 37 sayılı Yönetim Kurulu kararına dayanan 334 sayılı genelge ile bazı esaslara bağlanır. Kuruluş ve Görev Yönetmeliği 53/a fıkrası gereğince de, bu görev Etüd ve Planlama Dairesine verilir. TRT Kuruluş ve Görev Yönetmeliğinin 53. maddesi gereğince, radyolar tarafından hazırlanan programlar öz yönünden:

- Anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkelerle, Atatürk Devrimlerini ve Cumhuriyetin niteliklerini benimsetici esaslara,
- Belirtilen ilke ve esaslara uygun olarak hazırlanan Genel Yayın Planına,
- TRT'nin Genel Yayın İlkelerine uygunluk denetiminden geçirilir.

Telsizler tarafından hazırlanan ve kontrol edilen programlar, merkezi Program Dairesi aracılığıyla denetlenmek üzere Program Etüd ve Planlama Dairesi Başkanlığına gönderilmektedir. Uzmanlar programı denetler. Programla ilgili görüşünü "yayınlanabilir" olarak belirten uzmanın belgeli belgeleri, yine Merkezi Program Daire Başkanlığı aracılığıyla ilgili radyolara yayınlanmak üzere gönderilmektedir. Yayın raporunu alan programın yayınlanmasından doğan sorumluluk, incelemeyi yapan uzmana, radyolara ve Merkezi Program

Daire Başkanlığı tarafından kontrol sırasında yayına olumlu görüş veren yetkililere aittir. Uzmanın “yayınlanamaz” görüşünü bildirdiği programların yayını durdurulmaktadır. Değişiklik öngörüldüğü durumlarda bu değişiklik telsizler tarafından gerçekleştirilmektedir. Program Etüt ve Planlama Daire Başkanı, resen veya uzmanın yayınlamakta tereddüt ettiği durumlarda programları denetler ve sonuçlandırmaktadır. Uzman tarafından yayınlanamayacağını belirttiği programların Daire Başkanlığı tarafından yayınlanması halinde, yayından doğacak hukuki sorumluluk, yayına onay veren Daire Başkanı ile yayına onay veren diğer görevlilere aittir. Program Etüt ve Planlama Daire Başkanının da tereddüt ettiği programlar, onun adına Genel Müdürlüğün kararına sunulmaktadır. Bu durumda sorumluluk Genel Müdüre ve olumlu görüş bildiren diğer görevlilere aittir. Merkezde uzmanlar, kendi imzalarını taşıyan metnin içeriğinden, metin üzerinden denetim yapmışlarsa, bant üzerinden denetim yapmışlarsa imzalarını taşıyan belgeli bandın içeriğinden sorumludurlar. Denetimden sonra metin veya bant üzerinde yetkisiz değişiklikler yapılmışsa, programın yayınlanmasından doğan yasal sorumluluk, bu değişikliği onaylayanlara aittir (Nart, 2009: 22).

Radyonun yönetmen ve yapımcılarıyla yapılan görüşmelerden, kurum içi yazışmalardan ve raporlardan da anlaşılacağı üzere denetim çok arzu edilen bir uygulama değildir. Denetimin başında denetçi olarak görev yapan ve daha sonra Merkezi Program Daire Başkanı olan Yargıç Ağaoğlu, her şeyden önce denetimin Anayasa ve kanunla Kuruma verilen görevle bağdaşmadığına inanmaktadır. Haber ve Program Genel Müdür Yardımcısı'na gönderdiği raporda belirtmiştir. Anayasa'nın 26. maddesi, kanunun, halkın Radyo ve Televizyon aracılığıyla haber almasını, düşünce ve kanaatlerine serbestçe ulaşmasını engelleyecek sınırlamalar getirmesini engellemektedir. Anayasa ve kanunun öngördüğü ilkelerin ve her şeyden önce Kurumun özerkliğinin sadece kamuoyunun özgür oluşumunu sağlamak amacıyla tesis edildiği düşünülmemelidir. Ağaoğlu, özgürce oluşmamış bir yayıncı, program yapımcısının kamuoyunun özgür oluşumunu nasıl sağlayacağını sormaktadır. Ona göre, genellikle program yapımından anlamayan üst düzey yöneticilerin gölgesinde kalan genç programcıların nasıl bir kimlik kazanacağı ise ayrı bir tartışma konusudur. Ağaoğlu, kurum içinde gerekli olan otokontrolün daha üst

düzyer bir denetim anlamına gelmediğini, bunun çağdaş yayıncılıkla bağdaşmadığını, üst düzey denetimin gölgesinden korkan bir yayın kuruluşuna özgü olduğunu, programcılarının kurum haline gelmesini engellediğini söylemektedir. Görevini bilinçli ve sorumlu bir şekilde yapmakta ve yayıncılığı her geçen gün daha da kişiliksiz bir hale getirmektedir. Günlük yayıncılığın gözetimi, açıkça genç programcılara duyulan güvensizliğin bir sonucudur, ancak aynı zamanda güvenilir programcılarının gelişimini en çok engelleyen tek sistemdir. O dönemde yürürlükte olan denetim ilkelerine göre sadece söz programları hedeflenir ve en az söz programları kadar önemli olan haber, haber programları, reklam ve reklam programları ve çeşitli müzik programları için üst düzey bir denetim yoktur. Bu durum Kurum içinde ikilik yaratmaktadır (Serarslan, 2001:70-71).

Söz konusu Raporun ikinci bölümünde 334 sayılı genelgenin uygulamalarına ilişkin tespitler yer almaktadır. Buna göre programların inceleme ve planlamaya uygun olarak yürütölüp yürütölmediğini kontrol etmek elbette Etüt ve Planlama Dairesi Başkanlığı'nın görevidir. Ancak bu denetim görevi, sözlü programların dil, amaç, biçim ve yayın ilkeleri açısından denetimi anlamına gelmemektedir. Buradan çıkarılması gereken anlam, yayının hazırlanan programa göre yapılıp yapılmadığıdır. Denetim, programların tek tek içerik ve biçim denetimleri açısından yorumlanacaksa, zaman ve insan gücü israfına yol açmamak adına bu denetimin yayın sonrası değerlendirme şeklinde yapılması daha uygundur (Serarslan, 2001: 72). Öngören de, denetimin, düşünce özgürlüğüne aykırı bir ortam yaratıp, yayıncılığın hızla yerine getirilmesini engelleyen denetimin, diğer sakıncalarına da değinmektedir. Denetim uygulamasıyla, özellikle televizyonda yerli yapım program ve film üretimi azalırken, denetimin müdahalesiyle yayın akışları değişmekte, izleyici gözünde güven kaybolmaktadır. Öte yandan, program yapımcılarının çalışma alışkanlıkları açısından da istenmeyen sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bazı yapımcılar, TRT'de çeşitli zamanlarda görüldüğü gibi, *denetim nasıl olsa çıkarır*, düşüncesiyle, yayınlanması olanaksız düşüncelere yer vererek kahraman olma yoluna giderler. Bunun yanında, bazıları, denetimi bir güvence kabul ederek, ona ayak uydururlar. En önemlisi de, program yapanlar, sansür anlayışı ile yapılan denetimden önce, kendi kafaları içinde bir sansür çerçevesi oluşturarak,



çağdaş düşünceyi kendi kendilerine yasaklarlar. Bunların sonucunda da, yapımcılarda, ister istemez, sansür anlayışına uygun bir sınırlama belirlenmekte ve yayınlarda yenilik ve yaratıcılık gibi nitelikleri bulabilmek zorlaşmaktadır (Öngören, 1995: 143-144). Yayından önce, kendi kendini denetim anlayışı ve sorumluluğunun, başta programı hazırlayana ve sonra da onun ilk amiri olan şube müdürüne bırakılması, en demokratik yöntemdir. Yayından sonraki denetim ise, gelecek yayınlar için bir uyarı niteliğinde yapılmalıdır (Öngören, 1995: 149).

### **3.7.1.3 359 sayılı yasada toplumun katılım biçimleri ve danışma kurulları**

359 sayılı TRT Kanunu'nun 10. maddesine göre, Yönetim Kurulu radyo ve televizyon hizmetlerine ilişkin konularda danışmak üzere komiteler kurabilir. Kanun, Yönetim Kurulu'na bu kurulları kurup kurmama konusunda serbest bırakmıştır. Bu kurullar, halkın radyo-televizyon programlarıyla ilgili istek ve ihtiyaçlarını TRT Yönetim Kurulu'na iletmenin bir aracı olarak görülmüştür. Danışma Kurulları, siyasi partiler, meslek odaları, basın birlikleri, Halkevleri, birlik ve dernekler ile kamu kurum temsilcilerinin katılımıyla oluşturulur. Kurulların oluşumu, işleyişi ve süresine ilişkin kanunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu konu TRT Kuruluş ve Görev Yönetmeliği'nde yer almaktadır. Yönetmelik, komitelerin kimlerden oluşturulacağını, hangi konuların incelenip araştırılacağını ve çalışma saatlerini belirleme yetkisini Genel Müdür'e vermiştir (m.9)

Danışma Kurulları, genel çerçevede radyo ve televizyon yayınlarıyla ilgili olarak oluşturulabileceği gibi, yerel bölge danışma kurulları biçiminde de kurulabilir. Burada yetki, Genel Müdür'ündür. (359/10) Bölge Danışma Kurulları, her radyo dinleme bölgesi için, bölgesel ihtiyaçların saptanmasını ve karşılanmasını kolaylaştırmak amacıyla düzenlenirler.

Danışma Kurullarının genel veya bölgesel kararları Kurumu bağlamaz. TRT Danışma Kurulları zamanla siyasi bir platforma dönüşmektedir. Özellikle özerkliğin kaldırılmasından sonra, siyasi partilerin temsilcilerinin görüşleri TRT'de yer aldığı ölçüde, yayınları onayladıkları veya eleştirdikleri bir tartışma forumu olacaktır. Herhangi bir yaptırım yetkisi olmayan bu kurulların toplanması, TRT için yasal bir yükümlülüğün yerine getirilmesi anlamına da gelmektedir. Danışma Kurulu'na Toplum Merkezleri temsilcisi olarak katılan

Anıl Çeçen, yasal olarak çalışmakta gibi görünen Danışma Kurulu'nun fiilen çalıştığını ve kanunla kendisine verilen görevi yerine getiremeyeceğini düşünmektedir. Kurulun her yıl toplanması, TRT'nin Danışma Kurulu üyeleriyle fiilen istişare ettiği anlamına gelmemekte: Her yıl Danışma Kurulu, yönetimin istediği zaman toplanır, iki gün tartışma ve eleştiri yapılır ve toplantı sona ermektedir. Ardından kasetler çözülür, konuşmalar çoğaltılır ve raflara kaldırılmaktadır. Danışma kurulundaki eleştiriler doğrultusunda TRT program, plan ve yayınlarında olumlu gelişmeler gözlenemediğinden her yıl yapılan toplantılarda aynı konular görüşülmektedir. Genel ilgisizliğin bir başka göstergesi de yöneticilerin tartışmaları bütünüyle değil, parça parça izlemesidir (Çeçen, 1988: 10).

### **3.7.2 2954 sayılı yasa ve kamu hizmeti yayıncılığı**

1983 tarihli 2954 Sayılı TRT kanununun 10. maddesinin getirdiği değişiklik Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'dur. RTYK, TRT'nin dışında, ayrı bir kuruluştur ve TRT'nin bir organı değildir. RTYK'nın kuruluş amacı, yurtiçine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için ulusal siyasete uygun ilkeleri saptamak ve yasada belirtilen görev ve ilkelerin uygulanmasının gözetim, denetim ve değerlendirmesini yapmaktadır (Cankaya,2003:198). RTYK Yönetim Kurulu için 12 aday; genel Müdürlük için 3 aday önerecek ve bakanlar kurulu atayacaktır. Kanunun birinci kısmında, kanunun amacı ve kapsamı radyo ve televizyon işletmesine ve teknolojisine ilişkin önemli kavramların tanımları, temel ilkeler ve yayın esasları; ikinci kısmında yeni bir kuruluş olan, radyo ve televizyon yayınlarının gözetimi, denetimi ve değerlendirilmesiyle görevlendirilen "RTYK"; Üçüncü kısmında ise, "TRT" düzenlenmiştir (Sarmaşık,1993:105). RTYK, yasanın altıncı maddesine göre, yurt içinden yapılacak radyo ve televizyon yayınları için milli siyasete uygun ilkeleri tespit etmek, bu kanunda belirtilen görev ve esaslarına uygulanmasının gözetim, denetim ve değerlendirmesini yapmakla yükümlüdür (Serim,2007: 386).

1984-1989 yılları arasında TRT kurumunun gerek yönetimi, gerekse yayınları genel olarak değerlendirildiğinde, yasanın öngördüğü tarafsızlık ilke ve mekanizmasının tam olarak işlemediği görülmektedir. RTYK, bu biçimiyle her zaman hükümete bağlı olacak bir yapı oluşturmaktadır. Ayrıca, bir üst kurulun yaptırım yetkilerinin çok kısıtlı oluşu, yayıncılık üzerinde etkin bir denetim

kurmasını engellemekte ya da kurulun yapısı gereği eldeki yetkiler etkin bir şekilde kullanılamamaktadır (Tekinalp,2003:114).

Türkiye’de anayasal ve yasal düzenlemelerin ticari radyo ve televizyon yayıncılığına olanak tanınmasına karşın, 1989 yılından itibaren başlayan fiili durum yıllarca sürmüştür. Kuralsız ve ilkesiz bir radyo-televizyon yayıncılığı, yerleşmiş yayın ilkelerini sarsan, alışılmışın dışında bir düzeni egemen kılmıştır. Yayınlarla yönelik eleştiriler, toplumdaki rahatsızlıklar, ticari radyo ve televizyonların kamuoyunun siyasal açıdan eylemlere yönlendirmeleri kuralsızlığın bir düzene bağlanması düşüncesini hızlandırmıştır (Kaptan,2002:75).

Yeni Yasa, şimdiye kadar çıkarılan radyo ve televizyon yasalarından oldukça farklı idi. Çünkü şimdiye kadar çıkan yasalar, tekel durumundaki kamu yayıncılığını düzenlerken, yeni Yasa, Türkiye’de ilk kez özel radyo ve televizyonları yayımları ile ilgili düzenlemeler getiriyordu. Bu düzenlemeler, hem 1990 yılından beri izinsiz olarak yayın yapan özel radyo ve televizyon yayımları, hem de ileride yayma başlayacak olan yeni radyo ve televizyon kanalları ile ilgili idi. Yasa, genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'deki tüm radyo ve televizyon yayımları ile ilgili düzenlemeleri kapsamakla birlikte, bir kısım maddeleri hariç 1984 yılından beri yürürlükte olan 2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kanunu TRT Kurumunun kuruluşu ve işleyişi ile ilgili maddelerini dışta tutmuştur. Bu bakımdan, 3984 sayılı yeni kanun ve değişiklikleri öngören ek yasalar, 2954 sayılı "Türkiye Radyo Televizyon Kanunu"nun yerine yapılan bir yasa niteliğinde değildir. 3984 sayılı kanun, 2954 sayılı kanunu kaldırmamış, onun yerine yapılmamış, bir kısım maddeleri iptal etmiştir. Örneğin, RTYK ile ilgili maddelerini kaldırmış, onun yerine öngördüğü yeni bir kuruluş olarak RTÜK ile ilgili düzenlemeler getirmiştir (Aziz,2006:192). Kanuna göre: RTÜK 9 kişiden oluşan özerk bir kuruldur. Bu üyelerin 5'i iktidar, 4'ü muhalefet partilerinden olmak üzere TBMM tarafından seçilir. İktidar ve muhalefet kendilerine verilen kontenjanın iki misli aday gösterirler ve TBMM, RTÜK üyelerini bunların arasından seçmektedir. Kurulun yetkileri özetle şöyledir; Türkiye'deki kamu ve özel televizyonlara frekans tahsisi yapmak, lisans vermek, teknik denetim yapmak, yayınlanan programların yasaya uygun olup olmadığını denetlemek ve yaptırım uygulamaktır (Tekinalp,2003:251).

Yasanın 2. maddesinde “Her türlü teknik, usul ve araçlarla ve her ne isim altında olursa olsun elektromanyetik dalga ve diğer yollarla yurt içine ve dışına radyo ve televizyon yayınları ile ilgili hususları kapsar” denilmektedir. Maddede iki önemli husus vardır: İlki, elektromanyetik dalgalarla yapılacak yayınları; İkincisi ise elektromanyetik dalga dışında kalan diğer tüm yollarla yapılacak radyo ve televizyon yayınlarını da kapsamına almasıdır. Burada elektromanyetik dalgalarla yapılan radyo ve televizyon yayın tekniği, kablolu yayın”, “kapalı devre yayın” ile “uydu yayınları” ve geleceğin teknolojisinin ürünü olarak kullanılabilecek teknikler de kapsamaktadır. Bir anlamda Yasa, ileriye dönük olarak, teknolojinin getireceği yayımlama tekniklerini düzenlemektedir (Aziz,2006:193).

RTÜK, suç tespitine bağlı olarak yeni kanunun yayın ilkelerine aykırı yayın yapan televizyonlara uyarı veya kesinti cezası verebilir. Kontrol çoğunlukla televizyonlarda yapılır. Telsiz izleme hizmeti henüz kurulmadığı için telsizlerde inceleme şikayetlere göre yapılmaktadır. RTÜK'ün özellikle bölgesel ve yerel radyo ve televizyon yayınlarını izlemede kullandığı bir diğer yöntem de izleyici şikayetlerinin değerlendirilmesidir. Merhaba RTÜK bu amaçla kurulmuştur (Tekinalp,2003:251). RTÜK, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluşu Yayınlar Hakkında Kanun kendisine tanıdığı haklara dayanarak televizyon yayınlarını denetlemektedir. RTÜK kararları ve bu kararların dayandığı yasa maddeleri ile 7 Haziran 2001 tarihinde 4676 sayılı Kanunla TBMM'den geçen ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun'da değişiklikler yapan yeni yasa, 2002 yılının İlk aylarında kamuoyunun gündeminde önemli bir yer tutmuştur (Tekinalp,2003:259).

Türkiye’de radyo ve televizyon yayıncılığını düzenleyen temel kanun olan ve 1994 yılında yürürlüğe giren 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun, yaklaşık yirmi değişiklikle günün şartlarına uyarlanmak istenmişse de yayın teknolojisindeki hızlı değişim, Anayasa Mahkemesinin bazı maddeleri iptal etmesi gibi temel nedenlerle yasal çerçevenin yeniden düzenlenmesi zorunlu hale gelmiştir (<http://www.rtuk.org.tr/>, 06.01.2021).

### 3.7.2.1 2954 sayılı yasada özerklik ve tarafsızlık

Yasal dayanaktan yoksun olarak faaliyetlerini sürdüren televizyonların kanunî bir zemine oturtulması ise, 20/04/1994'te yürürlüğe giren 3984 sayılı "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun"la birlikte mümkün olmuştur. 3984 sayılı Kanunun 5. maddesi kapsamında, radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla, özerk ve tarafsız bir kamu tüzel kişiliği niteliğinde 9 üyeli RTÜK oluşturulmuştur. 3984 sayılı Kanun, pek çok kez değişikliğe tâbi tutulmuşsa da ilga edilmesine yol açan 6112 sayılı "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun"un çıkarıldığı tarihe kadar yürürlükte kalmıştır. 3984 sayılı Kanun, 2954 sayılı Kanunda bulunan pek çok yetkiyi de devralmış; böylece 2954 sayılı Kanun, artık yalnızca TRT Kurumunun kanunu olma niteliğini kazanmıştır (Coşkun, 2016: 25). Ülkemizde radyo ve televizyon yayın hizmetleri sektörünü düzenleme ve denetleme yetkisi, 2954 sayılı Kanunun 34. maddesi ile idarî ve malî özerkliğe sahip, tarafsız bir kamu tüzel kişiliği niteliğindeki RTÜK'e verilmiştir. Kamu tüzel kişiliği bulunan RTÜK'ün denetim amacıyla aldığı kararlar idarî nitelikte olup, Anayasanın 125. maddesi gereği idarî yargının da denetimine tâbidir (Coşkun, 2016: 26).

### 3.7.2.2 2954 sayılı yasada yayınların denetimi

Türk yayıncılık literatüründe en önemli tartışma konularından birini oluşturan TRT Kurumu yayınlarının denetiminin, "kurum içi ve kurum dışı" olmak üzere 2 farklı şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir.

- a) Kurum içi denetim: Bir açıdan "özdenetim", diğer açıdan ise kurum içinde "hıyerarşik denetim" olarak da adlandırılan, kurumun kendi iç işleyişi doğrultusunda yapılan rutin denetimlerdir. 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun 31. maddesi gereğince TRT Kurumu'nun yayınlacağı programların son denetimi, Genel Müdür adına ve Genel Müdüre doğrudan bağlı Yayın Denetleme ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı tarafından icra edilmektedir. 2954 sayılı Kanunun 31. maddesinin ikinci fıkrasında, TRT Kurumu yayınlarının, yayın öncesinde TRT Kurumu dışından hiçbir kişi veya kuruluş tarafından denetlenemeyeceği öngörülmektedir. Bu durumun yegâne istisnası ise, aynı fıkrada belirtildiği üzere, Genel Kurmay

Başkanlığı'nın olumlu görüşü alındıktan sonra yapılan Türk Silahlı Kuvvetleri(TSK) ile ilgili yayınlardır.

Örneğin, 25 Ocak 2014 tarihinde, TRT-1 Ana Haber Bülteni'ni sunan spiker Anda Özmen, CHP ile ilgili haberini bitirdikten sonra MHP ile ilgili habere geçerken, “*Yavru muhalefet*” ifadesini kullanmıştır. TRT Kurumu da bunun üzerine “*görevden alma*” ve “*özür*” mekanizmalarını işletmiştir. RTÜK tarafından TRT 1'e, söz konusu yayında 6112 sayılı Kanunun, “*Yayın hizmetleri (...) kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeremez.*” şeklindeki 8. maddesinin (ç) bendinin ihlâl edildiği gerekçesiyle uyarı cezası uygulanmıştır. Benzer bir örnek, bu kez 25 Mart 2014 tarihinde TRT Haber'de “*Günlük*” programını sunan Mustafa Alcan'ın, mikrofonunun açık unutulması sonucu, MHP haberini sunduktan sonra söylediği “*Abi şey dese miydim? CHP'den geçelim yavru muhalefete... Yavrular... Yavrularıma.*” sözlerin canlı yayına gitmesi sonucu gerçekleşmiştir(<http://www.milliyet.com.tr>, 06.01.2021).

Yine, 2012 yılında özel radyolar tarafından sıkça yayınlanmaya başlanan şarkıcı Levent Ertan'ın “*Günaha Davet*” adlı çıkış şarkısının, TRT Kurumu tarafından yapılan denetim sonucunda, sözlerinin fazlaca müstehcen içeriğe sahip olmasından dolayı, TRT FM'de yayınlanmasının yasaklanmasına karar verilmiştir (Yenerer, 2013: 174).

TRT Kurumu'nun buna benzer uygulamaları, Yenerer tarafından şöyle aktarılmaktadır (Yenerer, 2013: 181-184):

- “*TRT spikeri, Londra 2012 Yaz Olimpiyatları'nın kapanış töreninde çalan John Lennon'un Imagine şarkısının 'noreligiontoo' (dinler de yok) sözlerini sansürlemişti. (...) -TRT aynı zamanda Tosun Paşa filmindeki hamam sahnesini sansürlemişti. -TRT'de gösterilen 1965 yapımı Halit Ziya Uşaklıgil'in romanından senaryolaştırılan ve Halit Refiğ'in yönettiği Kırık Hayatlar isimli filmde öpüşme sahnesi ve kadın oyuncuların mini etek giydikleri sahneler kesildi. Muayene sahnesinde kadın oyuncunun göğsü ve sırtı özel bir teknik ile görüntüden çıkarıldı. (...) Lübnan doğumlu şarkıcı Jehan Barbur, TRT'nin Arapça yayın yapan kanalında katıldığı bir programda kıyafet uyarısı aldı (...).*”

- b) Kurum dışı denetim: Kurum dışı denetim bakımından öncelikle, 6112 sayılı Kanunun 45. maddesinde düzenlenen “TRT Kurumu’nun yükümlülüğü” konusuna değinmek gerekmektedir. Bu madde kapsamında, Kanunda belirtilen yayın ilkeleri ile Kanunun yayın hizmetlerinde ticarî iletişimi düzenleyen hükümlerinin, TRT Kurumu yayınları hakkında da uygulanması hükme bağlanmıştır. Bu önemli düzenlemenin nedenleri Gerekçe’de şu şekilde açıklanmıştır:
- “Kamu yayın kuruluşları ile özel yayın kuruluşlarının ayrı kurallara ve denetime tâbi olması, Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde yapılan tarama sürecinde eleştirilmiş ve bu durumun özel yayın kuruluşları açısından haksız rekabete neden olduğu değerlendirmeleri yapılmıştır. Bu bağlamda Tasarı ile 3984 sayılı Kanun’un ilk hâlinde olduğu gibi TRT’nin de denetiminin Üst Kurul tarafından gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.” (TBMM, 2010: 2)

Dış denetim açısından, TRT Kurumu'nun yayınlarının ulusal güvenlik açısından yasaklanmasının mümkün olduğunu düzenleyen 2954 sayılı Kanun'un 23. maddesinin de vurgulanması gerekmektedir. Bu düzenlemeye göre, ulusal güvenliğin açıkça gerektirdiği hallerde yayınlar Başbakan veya görevlendireceği bir bakan tarafından durdurulabilir. Askıya alma, diğer bir deyişle yazılı yasaklama kararları; acil durumlarda sözlü olarak durdurma yetkisi başbakana veya atayacağı bakana verilse dahi, daha sonra yazılı hale getirilmesi gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi 6112 sayılı Kanun'un 7. maddesinde de olağanüstü süreler için benzer bir hüküm öngörülmüştür. Söz konusu düzenlemelerde siyasi iktidara tanınan yetkiler, kamu radyo ve televizyonlarının kamu yararı doğrultusunda yayın yapmasını sağlamak üzere düzenlenen yetkililerdir. Ancak basın ve yayın özgürlüğü, ifade özgürlüğü, ifade özgürlüğü vb. özgürlüklerin günümüzde geldiği nokta düşünüldüğünde bu yönde bir dış denetime ihtiyaç olup olmadığı tartışma konusudur (Coşkun, 2016: 28).

Medya sektöründe kamu hizmeti yayıncısı (TRT Kurumu) ile özel yayıncıların (özel medya hizmet sağlayıcıların) yayın hizmeti ilkeleri ve ticarî iletişim konularında ortak düzenlemelere tâbi tutulmasının yerinde bir uygulama olduğuna dikkat çeken Sümer ve Adaklı, kamu hizmeti yayıncısı olarak TRT

Kurumu'nun Türkiye'deki özgül konumu göz önünde bulundurulduğunda ve hâlihazırda Kurum'un kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usulleri düzenleyen kapsamlı bir kanun varken, TRT'nin 6112 Sayılı Kanunda öngörülen düzenleme kapsamına dâhil edilmesinin ise, karışıklığa neden olabileceğini belirtmektedirler (Sümer ve Adaklı, 2007: 157).

Zira, 6112 sayılı Kanunun 45. maddesinin ikinci fıkrası gereği, söz konusu yükümlülüğün yerine getirilmemesi hâlinde, TRT Kurumu'nun ihlâlin niteliği açıkça belirtilerek, Üst Kurulca uyarılması ve yükümlülüğün gereğinin yerine getirilmesinin ilgili Bakanlığa bildirilmesi gerekmektedir. Sümer ve Adaklı'nın TRT Kurumu'na yaptırımların hükümet tarafından uygulanacak olmasının önünü açan bu hükümle ilgili görüşü de, *“Eğer, TRT'ye yaptırım uygulayacak olan düzenleyici kurul değil de hükümet olacaksa, TRT'nin bu düzenleme kapsamına alınmasının bir anlamı yoktur. Burada önemli olan TRT'nin bu Kanun'daki yayın ve ticarî iletişim ilkelerine uymasıysa, bu gereklilik TRT'yi düzenleyen 2954 Sayılı Kanun'da yapılacak bir değişiklikle zaten sağlanabilirdi”* şeklindedir (Sümer ve Adaklı, 2007: 158).

Ancak, TRT Kurumu'nun yayınlarını denetleme yetkisi, mülga Kanun'un ilk halinde yer alan “TRT'nin Sorumluluğu” başlıklı 35. madde hükmüne göre RTÜK'e verilmiştir. yayın ilke ve ilkelerinin ihlal edildiği, ilk olarak TRT Kurumu uyarıldığı ve ihlalin tekrarı halinde özel yayıncılar için yayının durdurulmasını gerektiren durumlarda TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu'nun görevlerine son vermesi muhtemeldir (Coşkun, 2016: 30-31).

Nitekim, Başbakan Tansu Çiller'in 30/10/1995 tarihinde TRT Kurum televizyonlarında yayınlanan “Millete Konuşmak” programında yaptığı konuşmasının “siyasi çıkarları” olduğu sonucuna varan RTÜK, bu kez de “Siyasi çıkarları” olduğu sonucuna varmıştır. Aynı yayın ilkesini ikinci kez ihlal eden TRT Kurumudur. İkinci uyarı üzerine yukarıda da belirtildiği gibi TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerinin görevleri sona ermiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1996). Bu durumda TRT Kurumu yönetimsiz kaldı. Kanun koyucunun öngöremediği bu durumun yeniden yaşanması için Kanunda değişiklikler yapılmıştır. 2002 yılında 4756 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılan 3984 sayılı Kanun'un 35. maddesinin yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte, RTÜK'ün bir süreliğine de olsa TRT Kurumu üzerinde düzenleyici,



denetleyici ve yaptırım gücünün olmadığı bir dönem yaşanmıştır (Coşkun, 2016: 31-32).

Bugün gelinen noktada, üzerinde durulması gereken husus, ticarî yayıncılarla aynı ilkeler kapsamında denetlenen TRT Kurumu'nun, ihlâl durumunda yalnızca ilgili Bakanlığa bildirimde bulunulacağı ifadesidir. Bu anlamda “yürütme”nin Kurum üzerindeki etkisinin pekiştirildiği söylenebilir. Yürütme organının TRT Kurumu üzerindeki etkisinin bir diğer boyutu da 2954 sayılı Kanunun 57. maddesinde öngörülmektedir. Bu düzenlemeye göre de, TRT Kurumu; idarî, malî ve teknik konularda “Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu”nun denetimine tabidir. Bunun yanı sıra, 6112 sayılı Kanunun “Görev ve yetkiler” başlıklı 37. maddesinin (t) bendinde, “Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü ve Yönetim Kurulu üyeliği için adayları belirlemek” şeklinde bir hüküm yer almakta ve RTÜK'ün konumunun da yürütme erkini aratmayacak oranda güçlendiği görülmektedir. Bu hükme göre TRT Genel Müdürlüğü ve 4 Yönetim Kurulu üyeliği için adaylar RTÜK tarafından belirlenmektedir. RTÜK'ün buradaki yetkisi, Tatal'ın de ifade ettiği üzere, yürütmeye karşı değil topluma karşı sorumlu olması gereken TRT Kurumu için önemli bir güvencedir (Tatal, 2014: 44).

TRT Kurumunun 6112 sayılı Kanun kapsamına alınarak yayın hizmeti esasları ile yayın hizmetlerinde ticari iletişimi düzenleyen hükümlerin TRT Kurumuna uygulanması yerinde bir düzenlemedir. Ancak programların durdurulabileceği ifade edilmektedir. İdari yaptırımların kapsamı dikkate alındığında bu durum çifte standartlı bir değerlendirme ortamına yol açmaktadır. Ayrıca kanun koyucu, uyarıya konu olan ihlali tekrarlaması halinde TRT Kurumu'nun ne tür yaptırımlarla karşılaşacağını belirtmemiştir. Belirsizliğe yol açan bu durumun hakkaniyet ilkesi açısından çözülmesi gerekmektedir (Coşkun, 2016: 33).

### **3.7.2.3 2954 sayılı yasada toplumun katılım biçimleri**

Tür kavramı, yalnızca radyo ve televizyon programlarını sınıflandırmak için değil, insan yaşamını çevreleyen birçok nesneyi ayırt etmek ve tanımlamak için kullanılan anlatım yöntemlerinden biridir. Bir filmi korku filmi olarak adlandırmak, bir kitapçıda satılan kitapları roman, deneme, inceleme gibi raflara ayırmak ve hatta müzik eserlerini dans müziği, klasik müzik veya pop müzik adı altında sınıflandırmak, tür ayrımı için sıklıkla kullanılan yöntemlerdir. Bu

bağlamda filmler veya programlar da çeşitli kategorilerde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma, programların süresinden, kurgusal veya olgusal yapısından, kullandıkları kare hızlarından ve hatta içerdikleri temadan ve sağlam bilgilerden farklılık gösterebilir. Bir filmin veya programın tür olarak tanımlanabilmesi için ortak bir teması, ortak bir yapısı ve bu konuyu ortak bir şekilde şekillendirmesi gerekir (Altunay, 2014: 13-17).

Bu açıdan bakıldığında, radyo-televizyon yayın hizmeti türleri; izleyicinin sosyoekonomik özellikleri, yayın hizmetlerinin amacı, kapsama alanı, yapım malzemesi ve yapım biçimi gibi özellikler dikkate alınarak, birbirinden ayrılmaktadır. 2954 sayılı *“Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu”*nun *“Yayın Türlerinin Dengelenmesi”* başlıklı 17. maddesinde kanun koyucu tarafından oluşturulan *“Radyo ve televizyon yayınları, mümkün olduğu kadar çeşitli konulara yer verecek şekilde ve yayın görevlerinin yerine getirilmesi esas alınarak düzenlenir”* hükmünde de bu durum vurgulanmaktadır. Belirtmek gerekir ki, buna kitle iletişim hukukunda *“program düzenleme serbestliği”* adı verilmektedir (Coşkun, 2016: 34-35).

Devlet tekeli yerine pazar güçlerine dayanan yeni düzende radyo yayınları, TRT tekelinde yürütülmüş olmasına rağmen, toplumun en önemli haber ve eğlence kaynağı konumuna gelmiştir. Süratle gelişen ve değişen radyo ve televizyon işletmeciliği ve teknolojisindeki yeniliklere daha rahat uyum sağlanabilmesi amacıyla kanun koyucu, 11/11/1983 tarih ve 2954 sayılı *“Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu”*nun yürürlüğe koyarak; 359 sayılı *“TRT Kurumu Kanunu”*nu yürürlükten kaldırmıştır (Altunay, 2014: 13-17). Bu Kanun, günümüze kadar bazı değişikliklerle yürürlükte kalmıştır. 2954 sayılı Kanunun 5. maddesinde sıralanan genel yayın esasları kapsamında yurt içine yapılan yayınları izlemek, denetlemek ve değerlendirmek üzere, 12 üyeli RTYK oluşturulmuştur. RTYK'nın gerek hükümete bağlı olacak bir yapıda oluşması, gerekse yaptırım yetkilerinin çok kısıtlı oluşu, yayıncılık üzerinde etkin bir denetim kurmasını engellemiştir. Tarafsızlık ilkesini yitirdiği gerekçesiyle 1980'lerden sonra TRT Kurumu yayınları yoğun biçimde eleştirilmiştir (Coşkun, 2016: 33-34).

Öte yandan, Türkiye'de özel televizyon yayıncılığına geçiş süreci, farklı tartışmalara sebep olmuştur. Gelişen teknolojinin sunduğu sınır ötesi imkânlar

ile Anayasa ve 2954 sayılı Kanunda uydu yayınlarının statüsünü belirleyen herhangi bir hükmün bulunmaması, belirsizliği daha da arttırmıştır. Dönemin yöneticilerinin Anayasa ve ilgili Kanunlarda düzenleme yapmak yerine TRT Kurumu vericilerinin PTT'ye devrini sağlayan 3517 sayılı Kanunu çıkartması konuyu daha da karmaşık hâle getirmiştir. Zira, muhalefet partisinin başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 133. maddesinin 1. fıkrasındaki *“radyo ve televizyon istasyonları ancak devlet eliyle kurulur ve idareleri bir kamu tüzel kişiliği hâlinde düzenlenir”* hükmü ile 2954 sayılı Kanununun 4. maddesinin (a) bendinde yer alan *“radyo ve televizyon verici istasyonlarının kurulması işletilmesi, yayınların düzenlenmesi ile yurt içine ve yurt dışına yayın yapılması devletin tekelindedir”* hükmüne aykırılıktan iptal kararı vermiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın da bizzat eleştirdiği iptal kararı sonrasında TRT Kurumu vericileri ve personeli, PTT'den devredilemediği için hukukî bir boşluk meydana gelmiştir (Altunay, 2014: 13-17).



## **4. PARLAMENTER SİSTEMDE TRT’NİN YAPISI**

### **4.1 TRT’nin İdari Yapısı**

TRT'nin organizasyon yapısı, programların üretimini yavaşlattığı ölçüde bürokratiktir. Kurumun Bölge Müdürlükleri, Radyolar, Araştırma ve Üretim Daire Başkanlığı, Vericiler, İnşaat İşleri, Sosyal İşler, Eğitim Daire Başkanlığı gibi birçok birimi bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ayrıca TRT'nin tüm teşkilat yapısı ve işleyişi bu tezin hacmini aşacak kadar büyük ve karmaşıktır.

#### **4.1.1 Yönetim**

2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu’nun 10. maddesi ile kurulan organları şunlardır:

- a) Yönetim Kurulu
- b) Genel Müdürlük
- c) Koordinasyon Kurulu

2954 sayılı Kanuna göre kurumun en üst yönetim organı olan Yönetim Kurulu'nun başkanı Genel Müdür'dür. Yönetim Kurulunun altı üyesi, Bakanlar Kurulunun teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile RTÜK tarafından gösterilen 12 aday arasından seçilir. Yönetim Kurulu'nun, Kurumun her türlü program, yayın, teknik, personel, idari ve mali hizmetlerine ilişkin temel ilke ve hedefleri belirlemek ve bunlara ilişkin kararları almak gibi işleyişle ilgili genel çerçeveyi belirleyen görevleri vardır. TRT yapısında doğrudan Yönetim Kurulu'na bağlı olarak çalışan, izleyici şikayetlerinin değerlendirildiği veya BBC'de olduğu gibi “hesap verebilirlik” üzerine çalışan birimler bulunmamaktadır (BBC, 1993:63) Yönetim Kurulu, uygulamada, daha çok büyük bütçeli yapımlar konusunda karar veren, harcamaları onaylayan, yayın politikaları konusunda genel önerileri gündeme getiren bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

TRT Genel Müdürü, RTÜK tarafından önerilen üç aday arasından Bakanlar Kurulu kararı ile atanır. Genel müdürün görev süresi 4 yıldır, görev süresi sonunda aynı usulle yeniden atanabilir. Genel müdür ancak “milli güvenlik ve kamu düzeninin gerektirdiği, memurluk statüsünü kaybettiği, ciddi bir suç işlediği veya tarafsızlığını ihlal ettiği” durumlarda görevden alınabilir. Genel müdür ve genel müdür yardımcılarında aranacak şartlar ve nitelikler aşağıdaki gibidir (Avşar ve Güngören, 2003: 23):

- Yükseköğretim mezunu olmak,
- En az 40 yaşında olmak,
- Devlet Memuriyetinde veya temayüz ettiği ihtisas dalında on beş yıllık mesleki tecrübeye sahip olmak,
- Atanmadan önceki son üç yıl içerisinde herhangi bir siyasi partiye üye veya herhangi bir siyasi partiden aday olmamak,
- Devlet memuru olmak için aranan şartlara sahip olmaktır.

TRT'ye genel müdür atanması kamuoyunun her zaman ilgisini çekmiştir. Bugün bile bu kadar çok özel kanalın olduğu ve TRT yayınlarının hiç izlenmediği iddia edilirken, siyasi iktidarın doğrudan etkisi nedeniyle her yeni genel müdür atama haberi tartışma konusu olmaktadır. Her yeni atamada TRT'nin genel müdürü olmanın şartları da gündeme getiriliyor ve “yayıncılık” tecrübesinin olmaması eleştirilmektedir. Kurumun yayın ve program, idari, teknik ve mali olmak üzere dört genel müdür yardımcısı bulunmaktadır. Genel müdür teknik asistanı elektronik mühendisi olmalıdır (Ersin, 2007: 45).

#### **4.1.2 Personel**

TRT hizmetleri, memurlar, işçi sayılmayan sözleşmeli personel ve geçici personel olmak üzere üç farklı çalışan grubu tarafından yürütülmektedir. Personel özlük hakları, bazı istisnai hükümler dışında, diğer kamu iktisadi teşebbüslerinin personel uygulamaları gibidir. TRT'nin personel sayısı yıllar içinde değişse de, 2004 yılı sonunda ulaşılan rakam 26 kişinin emeklilik yaşı, 150 kişinin kendi isteğiyle emekli olması ve 26 kişinin de vadesi gelen emekliliği sonucunda 7606 olarak belirlenmiştir (TRT, 2005: 15). TRT personelinin yaklaşık %74'ünün erkek, %26'sının kadın olduğu anlaşılmakta

olup, en fazla çalışanı olan hizmet sınıfının Genel İdari Hizmetler - Program Hizmet Sınıfı olduğu anlaşılmaktadır (Ersin, 2007: 46).

Özellikle 1998-1999 yıllarında McKinsey'in desteğiyle gerçekleştirilen yeniden yapılanma sürecinde, yapımda emeği geçen personelin yetersiz olduğu ancak personelin %50'ye yakınının doğrudan yayına katkıda bulunmadığı eleştirileri yoğunlaşmıştır. Bir kamu hizmeti yayıncısı için bir yükür. BBC Televizyonu'nun yayın süresi TRT'nin yarısı kadar, geliri 10 kat, personel sayısı 7 kat fazla olmakla birlikte aynı bağlamda değerlendirilen önemli bir veri olmakla birlikte yine aynı kapsamda değerlendirilmektedir. TRT'nin yayın kalitesinin bu nedenlerle düşmüş olabileceği yaklaşımı oluşmuştur (Kartelli, 1999: 39).

#### **4.1.3 Örgütlenme yapısı**

TRT, Merkez Teşkilatı, Taşra Teşkilatı ve Yurtdışı Teşkilatı olmak üzere üç ana birime ayrılmıştır. Kurumun yayıncılık politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında başlıca rolü oynayan birimler Haber Dairesi Başkanlığı ile Televizyon Daire Başkanlığı'dır. Haber Dairesi Başkanlığının etkinlikleri, bu çalışma kapsamı dışında bırakıldığı için aşağıda, televizyon programcılığı açısından başta gelen birim olan Televizyon Dairesi Başkanlığının görev ve sorumlulukları yer almaktadır (Ersin, 2007: 47). Kurum'un televizyon program yapımı ve yayınına ilişkin çalışmalar, kanal niteliklerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar Televizyon Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülür. Program siparişlerini hazırlamak, kurum içinden ve kurum dışından gelen önerileri değerlendirip gerekli çalışmaları başlatmak, tanıtım etkinliklerinde bulunmak gibi görevlerle de sorumludur (Ersin, 2007: -47-48).

Kurumun programcılık stratejileri, izlenme oranlarını dikkate alarak yayın akış planları hazırlamak, protipe uygun detaylı program siparişi hazırlamak, kurum içinden gelen önerileri komisyonlar aracılığıyla değerlendirilmesini sağlamak gibi işler, Televizyon Dairesi Başkanlığı'na bağlı Program Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü tarafından yürütülür. BBC gibi kurumlarda bu işleyişi sağlamak için ayrı ve büyük bir bölüm olmasına ve çok sayıda personel çalışmasına (Küng ve Shankleman, 2000:97-98) rağmen TRT'de ortalama 10 kişi kadar personel, bu ağır yükü kaldırmaya çalışmaktadır.

Kurumun ürettiği televizyon programlarının yurtdışına satışı, kiralanması ve değişimine dair işlemler, Televizyon Dairesi Başkanlığına bağlı Dış Yapımlar ve Satımlar Müdürlüğü tarafından yürütülmekte, ayrıca yurt içindeki ve yurtdışındaki kuruluşlarla ortak televizyon programları için gerekli çalışmaları yapmaktadır. Kurum dışı yerli ve yabancı kişi, kurum ve kuruluşlardan, belirtilen siparişlere uygun teklifleri sağlamak, alımı gerçekleştirilen programların seslendirilmesi işlerini sağlamak, alımı gerçekleştirilecek programların fiyat belirleme çalışmalarının yapılmasını sağlamak, ulusal ve uluslararası piyasaları takip etmek, satın alınan programlara ilişkin materyalin gümrük, nakliye gibi işlemlerini yapmak gibi işleri, Televizyon Dairesi Başkanlığına bağlı Dış Kaynaklar Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Kurumun ısmarlama yolu ile dışarıya yaptıracığı programlarla ilgili işlemler, yapımcı şirketler tarafından kuruma teslim edilen programların denetimini yaptırmak, yayına teslim etmek, dışarıya yaptırılan programların ilgili komisyonlarda değerlendirilmesine ilişkin işlemler Televizyon Dairesi Başkanlığı'na bağlı Drama Koordinasyon ve Bütçe Kontrol Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır (Ersin, 2007: 49-50).

Kurum içi ya da kurum dışı dramaların senaryoları bu bölümde okunup değerlendirilmekte, sonra repertuar kuruluna sunulmaktadır. Repertuar kurulunun yapımını uygun bulduğu senaryolar, Televizyon Dairesi Başkanlığı'nın da yapımını uygun bulması halinde Drama Komisyonu adındaki bir başka komisyonda bütçe açısından değerlendirilmektedir. Belli yetki limitleri dışında maliyeti olan programların yaptırılıp yaptırılmaması konusunda yönetim kurulu yetkilidir. Özellikle dışarıya yaptırılan drama programlarında, bunca yoğun bürokrasiye ve denetim aşamasına rağmen, yolsuzluk iddialarının arkası kesilmemektedir(Ersin, 2007: 50-51).

Kurum içi yapımlar, Televizyon Dairesi Başkanlığına bağlı Televizyon Müdürlüklerinin Eğitim Kültür, Müzik-Eğlence, Drama, Çocuk ve Gençlik, Dini ve Ahlaki Program müdürlükleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Kurum içi yapımlar, kurumun prodüktör kadrosunda olan ya da yayın yapım elemanı gibi farklı adlarla istihdam edilmiş personelin sorumluluğunda, kurum içinden ilgili birimlerden ya da kurum dışından kaynak ve elemanın bir araya getirilmesiyle üretilir. Aslında TRT mevzuatına göre, program üretmek, muhabir ve



prodüktörlerin görevidir. Bu çalışmada TRT'nin haber yayınlan kapsam dışında bırakıldığı için muhabirlerin görev tanımları da çalışmaya alınmamıştır. Yapımcının (prodüktör) TRT Mevzuatı'ndaki hizmet tanımı şöyledir:

Yapımcının atanmasında, fakülte veya yüksekokul mezunu olmak, en az üç yıl yardımcı yapımcı (yardımcı prodüktör) olarak çalışmak gibi koşullar vardır. Yardımcı yapımcıların açıktan ya da kurum içinden atanmasında ise sınav zorunluluğu vardır. Kuruma gerek dışarıdan sınavla alınmış olsun, gerekse kurum içi sınavlarla olsun prodüktör atanmasında son yıllarda büyük spekülasyonlar olmaktadır. Ülkenin siyasal yapısı, her alandaki kayırmacılığın TRT'ye yansımalarının bir sonucu olan bu spekülasyonlar, Kurumun kamuoyundaki saygınlığını, güvenilirliğini zedelemektedir. Kurumun yönetmenlikle ilgili kadrolara atama yöntemleri ve uygulamaları ise ihtiyaca göre değişiklik gösterir. Prodüktörler, kendi programlarının yönetmenliğini yapabildikleri gibi anlaştıkları diğer elemanlar da programların yönetmenliğini yapabilmektedir. Bunun dışında kurum, 15 yıl montajcılık ve kameramanlık yapmış elemanları da yönetmen olarak atayabilmektedir. Yönetmen kadrosunda görev yapan yönetmenler, çoğunlukla stüdyo programlarının, canlı yayınların, naklen yayınların rejisini yapmakla görevlendirilmektedir. Kurumda düzenli bir sınav sistemi bulunmamaktadır. "İhtiyaç" duyuldukça kurum içinde ve kurum dışında sınav yoluyla çeşitli kadrolara atama yapılır(Kars, 2013: 22).

#### **4.2 TRT Yayın İlke ve Esasları**

TRT tarafından 1972 yılından beri her yıl yayınlanan genel yayın planında kurumun o yıl yayında izleyeceği politikalar ve ilkeler yer alır. Yeni kanallar kurulması ya da kanal kimliklerinde değişikliğe gidilmesi gibi değişiklikler ve yayınlarda öncelikle işlenecek konular bu planda belirtilir. Örneğin, 2005 Yılı Genel Yayın Plânı'nda önceki yıllardan farklı olarak "Bilgi Edinme Hakkı", "4077 ve 2924 Sayılı Kanunlar ve Getirdikleri", "Aktif İşgücü Programları", "Orköy Projeleri", "İletişim Teknikleri", "İnanç Turizmi" gibi yeni bölümler eklenmiştir. EBU sistematığı göz önüne alınarak "Din ve Ahlâk Programları" türü "Dinî Programlar" olarak değiştirilmiştir. Genel Yayın Planında, TRT'nin Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 5. Maddesi'nde Yer Alan, "Anayasa'nın sözüne ve ruhuna bağlı olmak; Devletin ülkesi ve milletiyle

bölünmez bütünlüğünü, milli egemenliği, Cumhuriyeti, kamu düzeninin, genel asayişini, kamu yararını korumak ve kollamak, kişilerin özel hayatlarına, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı kalmak.” *gibi Genel Yayın Esasları’na uyacağı belirtilir* (TRT, Genel Yayın Planı, 2005: 2-3).

TRT “biraz da gönülsüz” olarak üstlendiği farklı lehçelerdeki yayınlarını TRT-3 kanalından yapmaktadır. Haftanın beş günü, her gün farklı bir “lehçe”de olmak üzere yaptığı 30’lık program başlarda çeşitli eleştirilere maruz kalmış, sonra da gündemden düşmüştür. Çok az sayıda personelin gece gündüz özveriyle çalıştığı “Kültürel Zenginliğimiz” adlı programın amacına ulaşabilmesi için özel olarak oluşturulmuş bir birimin sorumluluğunda, yeterli sayıda personel istihdam edilmesiyle mümkündür. Konuya, TRT’nin, “eşit erişim”, “çeşitlilik ve denge” gibi KHY ilkeleri kapsamında “Azınlıklara Yönelik Programlar Yapma” anlayışıyla yaklaşmasını gerektirmektedir. Yoksa ABD’de olduğu gibi toplumun bir kesimi, kendilerini hedefleyen programa hiç ilgi göstermemekte, gerçekte onların sorunlarını ele almamakla eleştirmektedir (Daniels, 1994: 22). Toplumu oluşturan bütün kesimlere eşit mesafede duran ve eşit erişim sağlayan bir kamu hizmeti yayıncılığının “ulusun bütünlüğünü” sağlamaya katkısı daha fazla olacaktır. Zaten “ulusun bütünlüğünü sağlamak, kültürel çeşitliliği korumak ve geliştirmek, herkese eşit erişim olanağı sağlamak” kamu hizmeti yayıncılığının ilkesi ve kamu kuramlarının amaçları arasındadır (Çaplı, 2002: 39-40; Franklin, 2001:29-30).

#### **4.3 Genel Yayın Planı**

TRT’de ilk planlama çalışmaları 1971 yılında, Program Etüt ve Planlama Dairesi tarafından Doç.Dr. Cevat Geray’a “TRT Genel Yayın Planlamasının Ana Çerçevesi” adı altında bir araştırma yaptırmasıyla başlar. Araştırmanın sonunda, “TRT Program Planlaması Ön Raporu” başlığı altında uygulamaya konmaktadır. Sonraki yıllarda hem ilgili birimin adı ve yapılanması, hem de raporun adı değişerek, kurumun düzenli çıkardığı bir kitapçık haline gelmektedir. 1972’de “TRT Program Planlama İlke ve Amaçları”, 1974 yılında “Genel Program Planı”, olmuş, 1976 yılında çıkartılmamış, 1977 yılında “TRT Program Planı” adıyla basılmış, 1980 yılından itibaren Yayın Planlama Koordinasyon ve

Değerlendirme Dairesi tarafından taslağı hazırlanarak geliştirilmiştir (Ertürk, 1988:84-85).

TRT, her yıl yayınladığı Genel Yayın Planı'nda, hedeflerinin kimi maddelerini kamu hizmeti yayıncılık anlayışı çerçevesinde belirlemiştir. “Çeşitli yaş, meslek, eğitim ve kültür seviyesindeki seyircilere doğru, tarafsız, anlaşılır, çabuk haber vermek, eğitim ve kültürlerine katkıda bulunacak programlar üretmek, eğlendirirken eğitmek, en yaygın şekliyle millî kültür bütünleşmesine katkıda bulunmak ve eğitim düzeyinin yükselmesini sağlamak” gibi hedefler, kamu hizmeti yayıncılık anlayışına uygun hedeflerdir.

Bu planda ayrıca, TRT'nin devlet kurumu görevleri de vardır:

*“Özellikle sınır bölgelerinde yaşayan vatandaşlarımızı hedef alan ve ülkemiz aleyhine düzenlenen yabancı yayınların etkisini silmeye yönelik inandırıcı, öğretici ve ilgi çekici programlar yapmak”* (TRT Genel Yayın Planı 2005:18).

TRT, 2005 Genel Yayın Planı'nda, eğitim programları, çocuk ve gençlik programları, kadınlara, ailelere yönelik programlar, yaşlı ve emeklilere, sosyal bakımdan korunması gerekenlere yönelik programlar, çiftçi ve köylülere, iş ve meslek kesimlerine yönelik programlar, kalkınmada öncelikli yörelerde yaşayan vatandaşlara yönelik programlar, yurtdışındaki vatandaşlara yönelik programlar, dil ve edebiyat programları, sanat programları, dini programlar, tarih, bilim ve teknoloji programları, ekonomi, sağlık, hukuk, çevre programları, çeşitli kültür programları, drama, müzik, eğlence programları, spor programları gibi farklı türlerde programlara ilişkin belirlenmiş hedef ve ilkeler de yer almaktadır. Genel Yayın Planı'nda yer alan ve TRT'nin kamu hizmeti yayıncılık anlayışı gereği, toplumun çeşitli kesimlerine yönelik olarak hazırlanması hedeflenen bu program çeşitliliğini gerçekleştirmek, uygulamada her zaman mümkün olmamaktadır. Özel gün ve haftalarla ilgili programlar ve bunlara ilişkin amaçlar Genel Yayın Planı'nda ayrı bir başlık altında ele alınmıştır:

*“Milli Mücadele tarihimizde büyük yeri olan günlerin anlam ve önemlerinin açıklanması, önemli zafer günlerinin yaşatılması, ülkenin sosyal, siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel hayatında önemli yeri olan kişi ve kuruluşlarla ulusal ve uluslar arası kuruluş ve kurumların tanıtılması, sosyal etkinliklerle ilgili özel*

*gün ve haftaların imkanlar ölçüsünde desteklenmesine yardımcı olunacaktır.”*  
(TRT, 2005: 12)

Bu amaç doğrultusunda özel gün ve haftalar, nesil programları içerisinde ya birer köşe olarak değerlendirilecek ya da özel programlar yapılacaktır. "Özel gün ve haftalar" önceden belirlenip yıllık genel yayın planında yer almasına rağmen, özel gün ve haftalarda sık sık yayın değişiklikleri yapılmaktadır. Ayrıca bu özel gün ve haftalarla ilgili programlar yayınlarda tekdüzeliğe yol açmaktadır. KHY açısından bu günlerle ilgili programların yapımının kaçınılmaz olduğu günlerde, kalıplaşmış formatlar yerine özgün ve ilgi çekici programlar üretmek, TRT'nin daha "kaliteli" yayın yapmasına katkı sağlayacaktır (Ertürk, 1988:84-85).

#### **4.4 TRT Televizyonları Kanal Nitelikleri ve Hedefleri**

TRT, birçok farklı konuda programlar hazırlamakta ve ayrıca dışarıdan program satın almaktadır. Ancak 2005 yılında sadece TRT-1 ekranlarında yayınlanan yerli yapımlar %68,5 iken, yabancı yapımlar %31,5 ile sınırlı kalmıştır. Diğer TRT kanallarında bu oranlar daha da düşük tutulmuştur. Bu nedenle TRT ekranlarına TRT yapımları hakimdir ve bu programların kalitesi büyük ölçüde yayının genel niteliğini belirlemekte ve yabancı yapımlar KHY'nin çeşitliliğini artırmak ve daha fazla izleyiciye ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaktadır (TRT, 2005: 13).

TRT, Kültür programları, Tarih programları, Din programları, Bilim ve Teknoloji programları, Ekonomi programları, Sağlık, Hukuk ve Çevre programları gibi yapımları ile birçok konuda kamuoyunu bilgilendirmektedir. TRT'nin bir diğer yapım türü de "Drama Programları"dır. Bilindiği üzere bu alanda edebi değeri olan roman, öykü, masal ve biyografilerden uyarlanan pek çok TRT yapımı bulunmaktadır. Bu tür yapımların hazırlık sürecinde tarih ve sosyal bilim uzmanlarının görüşleri alınarak en gerçekçi kurgu oluşturulmakta ve aile yapısına, değer yargılarına, davranış kalıplarına, toplumun inançlarına zarar veren unsurlar, toplum için tehlike arz etmektedir. Yayınlanan yabancı yapımların dünya kültürünün çeşitliliğini yansıtan türde olmasına özen gösterilmekte, şiddeti teşvik eden, şiddeti temsil eden dizi ve filmlere yer verilmemektedir. Sanata yönelik programlarla izleyiciyi sanatın çeşitli

dallarında bilgilendirmek ve beğenilerini geliştirmek amaçlanmaktadır. Eğlence programlarında toplumun tüm kesimlerinin beğeni ve beğenileri ön planda tutulmaktadır (Kars, 2013: 41). TRT'nin kuruluşundan bu yana en çok ilgi gören ve güvenilen programları ise “*Haber Bültenleri*” ve “*Haber Programları*”dır. Ülkede ve dünyada gelişen ekonomi, bilim, teknik, sanat ve kültür faaliyetleri hakkında kamuoyunun sürekli, doğru, hızlı ve yeterli haber alması amaçlanmaktadır. Haberlerde gerektiğinde uzmanların tarafsız ve bilimsel yorumları da alınmakta ve TRT'nin görevlerinde belirtilen maddelere uygun olarak ve TRT'nin değer ve standartları çerçevesinde kamuoyuna sunulmaktadır. TRT, sporu kitlelere sevdirmek ve yaygınlaştırmak için her türlü spor faaliyetini kapsamayı amaçlayan “*Spor Programları*” ile sporun barış ve kardeşlik ekseninde var olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır. TRT, bazı KHY'den farklı olarak reklam programları da yayınlamaktadır. Ancak reklam programları, ticari kanalların aksine yayın saatlerinde çok sınırlı bir yer kaplamaktadır (TRT, 2005: 43).

#### **4.5 Yayıncılıkta Rekabet Koşulları ve TRT’de Kamu Hizmeti Yayıncılığının Görünümü**

1980'lerden sonra deregülasyon süreciyle köklü bir değişime uğrayan ve giderek artan özel kanalların artan rekabeti ve dijital çağın gelmesiyle birlikte yayıncılık 1990'lı yıllarda yeniden büyük değişimlere açık hale gelmiştir. 1990'lardan sonra artan rekabet, liberal görüşlerin baskısı ve maddi sıkıntılar nedeniyle zor durumda kalan kamu hizmeti yayın kuruluşları, bir ölüm kalım mücadelesi başlatmış ve ayakta kalabilmek için çeşitli arayışlara yönelmiştir. Bunun en bariz örneği programlarda ve yayın akışlarında görülmektedir. Kamu hizmeti yayıncıları, özel kanallarla rekabet edebilmek için çeşitli stratejiler geliştirmiştir (Ersin, 2007: 43). Artan rekabet ortamıyla birlikte, “yayıncılık basit, öngörülebilir bir tekelden, karmaşık, değişken, istikrarsız bir ekolojiye dönüşmüştür” ve kamu hizmeti yayıncıları, bu ortamda yaşamak için savaştan birçok oyuncudan sadece biri haline gelmiştir. 1980'lerden sonra liberal rüzgarlar kamu hizmeti kurumlarını sarsarken, bu kurumlardan piyasaya kaynak aktarılmaya başlanmıştır. İngiltere’de hükümet 1987-1988 yıllarında BBC’yi bağımsız yapımcılardan mümkün olduğu kadar çok program satın almaya

zorladı (Barbier ve Lavenir, 2001: 281-282) 1990'da yürürlüğe giren Yayın Yasası (yayın yasası) ile, BBC ve ITV kanalları Bağımsız yapımcılar tarafından üretilen programların en az %25'inin yer alması zorunludur. (McKinsey, 1999:13) Son yıllarda dünyadaki kamu hizmeti yayın kuruluşları sorunlarına çözüm aramaya başlamış, lisans ücretleri veya devlet sübvansiyonları dışında kaynak yaratmaya çalışmış ve yeni programlama stratejileri oluşturmuştur. Rekabet ortamına uyum sağlamaya ve ayakta kalmaya çalışan kamu hizmeti yayıncılığı, izleyiciyi artırmak için program formatları geliştirmiştir (Ersin, 2007: 45).

*Rekabet nedeniyle bir yan dan özel kanallarla rekabet ederek popüler programlar yapmak, diğer yandan da "eğitim" ve "çeşitlilik" kavramları nedeniyle gerçekleştirdikleri programlar kamu yayın kuruluşlarında maliyetleri artıran unsurlardan biri haline gelmiştir (Tekinlap, 1993). Bunun ardından TRT büyük bir karışıklık dönemine girmiştir. Biryandan özel televizyon kanallarına seyirci kaybetmek ve çekici programlar hazırlayamamakla suçlanırken, diğer yandan TRT'nin görevinin özel yayıncılıkla rekabet etmek değil, kamu hizmetini yayınlamak olduğu söyleniyor. Liberal politikaların da etkisiyle TRT'nin artık halka yük olmaması ve izleyici çekecek programlar yaparak reklam geliri elde etmesi gerektiği yönündeki görüşler de yayılmaktadır (Kul, 2002).*

TRT'nin aile kanalı olarak konumlandığı TRT-1, özel kanallarla da rekabet edebildiği tek kanaldır. 2005 Genel Yayın Planı'nda amacı, "Türkiye genelinde başta aileler olmak üzere çeşitli yaş, meslek, eğitim ve kültür seviyesindeki seyirci topluluğunu eğlendirirken bilgilendirmek, eğitimlerine, dayanışma, birlik ve beraberlik duygularının pekişmesine, milli kültür bütünleşmesinin sağlanmasına yardımcı olmak, haber vermek, müzik ihtiyaçlarını karşılamak" olarak belirtilmektedir. TRT-1'in programları çoğunlukla, eğitim, kültür, drama, müzik, eğlence, spor ve haber programları yayınlarını oluşturmaktadır (Köse, 2011: 47).

## 5. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

### 5.1 Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçiş

Türkiye’de 1982 Anayasası ile yumuşak kuvvetler ayrılığına dayalı parlamenter hükümet sistemi benimsenmiştir. Sistemde yasama organı halk tarafından seçilen meclisten, yürütme ise Başbakan, Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı’ndan oluşmaktadır. Başkan, yürütmenin sorumsuz kanadı olmasına rağmen, önemli yetkilere de sahiptir. Başbakan ve Bakanlar Kurulu ise yürütmenin sorumlu kanadı olup, kamu politikalarını yönlendiren, gelir ve giderleri toplama yetkisine sahip organlardır. Başbakan ve Bakanlar Kurulu, yasama organına karşı bireysel ve toplu olarak sorumluydu. Yeni sistemde Bakanlar Kurulu'nun bir program hazırlaması veya mecliste görüşülüp güvenoyu alarak göreve başlaması söz konusu değildir. Bakanlar, Cumhurbaşkanının atanması ile görevlerine başlarlar ve Cumhurbaşkanı'na karşı sorumludurlar. 1982 Anayasası'nın ilk versiyonunda Cumhurbaşkanı meclis tarafından seçilirken, 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yöntemi benimsenmiş ve bu çerçevede düzenlemeler yapılmıştır. Böylece Cumhurbaşkanı doğrudan halka karşı sorumlu olmaktadır(Akdeniz, 2020: 84).2012 yılında Cumhurbaşkanı ilk kez halk tarafından seçildi. 2012 yılından 2017 yılına kadar halkın seçtiği Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşan parlamenter hükümet sistemi uygulanmaya devam edilmiştir. Ancak Türkiye, 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan Anayasa Değişikliği referandumu ve 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri sonrasında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmiştir. Yeni hükümet sistemi, kamu mali yönetim sisteminde olduğu gibi, kamu mali yönetim sisteminde de önemli değişiklikler getirmiştir (Akdeniz, 2020: 84-85).

Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu'nun lağvedilmesi nedeniyle, sistemdeki mali yönetim ve bütçe sürecinde Cumhurbaşkanı baş aktör haline gelmiştir. Bu

çerçevede bütçenin hazırlanmasından ve uygulanmasından sorumlu kurumsal yapılar doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı olup, mali yönetim sisteminde bu iş ve işlemleri Cumhurbaşkanı adına yürütmeye başlamıştır. Yürütme açısından yeni sistemde baş aktör Cumhurbaşkanı olduğundan, politikaları belirleme görev ve yetkisi Cumhurbaşkanı'na aittir. Bakanların Cumhurbaşkanı'ndan bağımsız bir programı olmadığı gibi, TBMM'ye karşı bireysel veya toplu sorumlulukları da yoktur. Dolayısıyla Bakanların sorumluluğu sadece Cumhurbaşkanına karşı ve idari açıdandır. Önceki sistemde Bakanlar, hükümet politikasının uygulanmasından bireysel ve toplu olarak sorumluydu (Balyemez, 2018: 23).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu(KMYK)'da yapılan değişikliklerin yanı sıra yeni hükümet sistemi ile bakanlıkların sayı ve yapılarında da bazı değişiklikler yapılmıştır. 9 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Kalkınma Bakanlığı kaldırılmış, Maliye Bakanlığı teşkilat ve görev bakımından Hazine ve Maliye Bakanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Önceki yapıda olan Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BUMKO)'nun görevleri Hazine ve Maliye Bakanlığı'ndan alınmıştır. 24 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 13 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK) ile Cumhurbaşkanlığı bünyesinde Strateji ve Bütçe Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. BUMKO'nun görevleri Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na verilirken, plan ve programların hazırlanması ve takibi, bütçenin hazırlanması ve uygulanması gibi önemli görev ve yetkiler de Cumhurbaşkanlığı'na verilmiştir. Böylece Strateji ve Bütçe Başkanlığı, hem plan ve programların hazırlanmasında hem de bütçenin hazırlanmasında baş aktör olan bir kurum olarak tasarlanmıştır (Balyemez, 2019: 18). Hükümet sisteminde ve kamu idarelerinin teşkilat yapılarında yapılan değişikliklerle birlikte orta vadeli program, bütçe, kesin hesap vb. mali yönetim sistemine ilişkin belge ve belgelerin hazırlanması ve uygulanması sürecinde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ortaya çıkan durumda, kurum ve kuruluşların mali yönetim sistemindeki yapı ve görevlerinin netleştirilmesi, temel politika belgelerinin hazırlanarak güvenilirlik ve etkinliklerinin artırılması, bütçe hazırlama, uygulama ve denetim süreci, TBMM'nin bütçe



hakkının daha etkin kullanılması gibi yetkiler verilmektedir. Sistem yeni ve uygulamalar yeni olmakla birlikte, olası sorun alanlarına göre finansal yönetim sisteminin işleyişi açısından düzeltilmesi ve geliştirilmesi gereken bazı alanların olduğu açıktır. Bu doğrultuda yeni sistemde aşağıdaki başlıklar altında değerlendirmeler ve öneriler geliştirilmiştir(Akdeniz, 2020: 85).

Günümüz temsili demokrasilerinde kayıtsız şartsız halka ait olan egemenlik hakkı, halkın temsilcileri tarafından kullanılmaktadır. Temsilciler tarafından kullanılan bu yetki, sosyal ve ekonomik sistemin işleyişi için gerekli olan kanun yapma, vergilendirme, borçlanma, harcama, para basma gibi kamu politikalarının oluşturulması sürecinde siyasi bir irade olarak ortaya çıkmaktadır. Temsili demokrasilere sahip ülkelerde, kamu politikasının belirlenmesi sırasında vatandaşlar, politikacılar ve bürokratlar arasında bir yetki devri söz konusudur. Dolayısıyla söz konusu üçlü yapıda seçmen olarak vatandaşlara, temsilcilerine ve bu doğrultuda parlamento, yürütme ve kamu yönetimine bir yetki devri zinciri oluşmaktadır. Dolayısıyla yasama organından kaynak alma ve harcama yetkisini alan yürütme, bu yetki çerçevesinde yaptığı işlemlerden sorumludur. Egemenlik yetkisini halk temsilcileri aracılığıyla kullanır ve yürütme organının temsilcileri aracılığıyla hesap vermesini beklemektedir(Yılmaz ve Biçer, 2009: 61). Bu kapsamda Türkiye'de parlamenter hükümet sisteminden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte kamu yönetiminde ve daha özelde kamu mali yönetimi ve bütçe sürecinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı, Yeni Sistem'de baş aktör olurken, siyasi ve idari sorumluluk da bu çerçevede yeniden düzenlenmiş ve kurumsal yapılar gözden geçirilmiştir. Bu kapsamda uygulamada mali yönetim sisteminde karşılaşılan sorun alanları tespit edilerek bütçe sisteminin yeniden yapılandırılması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu yeniden yapılanmada, politika-plan-bütçe ilişkisini güçlendirecek adımların atılması, programların bütçede net bir şekilde görülüp takip edilmesi, kaynak tahsisi ve kullanım sürecinde verimliliğin sağlanması yaklaşımı temel alınmıştır (Akdeniz, 2020: 86-87).

## 5.2 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

2017 yılında yapılan anayasa değişiklikleri, Türkiye'de yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkileri kökten değiştirerek, Cumhurbaşkanlığı sistemi adı altında bir başkanlık sistemini getirmiştir. Cumhurbaşkanlığı makamı, kuvvetler ayrılığına bağlı olarak ülke yönetiminde tek söz sahibi olacak şekilde düzenlenmiştir. Bu nedenle Cumhurbaşkanı ve Büyük Millet Meclisi'nin ayrı ayrı incelenmesi ve yeni idari sistemin daha iyi anlaşılabilmesi için birbirleriyle etkileşimlerinin incelenmesi önem arz etmektedir (Bura, 2020: 45-46). 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan anayasa referandumu ile kabul edilen anayasa değişiklikleri arasında, hükümet sisteminin parlamenter sistemden başkanlık sistemine evriminde en önemli ve nihai halka, Anayasa'nın 104. maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir: Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Başkan'a aittir. Cumhurbaşkanı, Devlet Başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını ve Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını sağlamaktadır. Başkan yardımcılarını ve bakanları atar ve görevden almaktadır. CBK ile üst düzey kamu yöneticilerini atar, görevden alır ve atanmalarına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Başkan, yürütme yetkisine ilişkin konularda CBK'dan çıkarabilir (Demirkaya, 2018: 20).

Bu değişikliklerle birlikte Cumhurbaşkanının yürütme alanındaki yetki ve görevi Bakanlar Kurulu ile birlikte artık tamamen Cumhurbaşkanında toplanmıştır. Anayasa değişikliği ile birlikte bakanlar kurulu yürütmenin ana unsuru olmaktan çıkmış; bakanlar cumhurbaşkanının memuru veya devletin yüksek bürokratları olmuştur (Uslu, 2019: 264-265). Başkanın yürütmeyi tek başına yönlendirebileceği ve istediği düzenlemeleri yapabileceği bu sisteme Başkanlık sistemi denmektedir. Başkanlık sistemi Türkiye'ye özgü olsa da demokratik hükümet sistemleri sınıflandırmasında başkanlık sistemine denk düşmektedir (İyimaya, 2017: 76).

Başkanlık sistemi kavram olarak başkanlık sistemi ile aynı anlama gelse de cumhurbaşkanlığı kavramının toplumumuza yakınlığı nedeniyle yasama organı tarafından tercih edilmiştir (Erim, 2017: 15). Yeni hükümet sistemi anayasada tasarlanırken, tasarlanan yeni hükümet sistemi, yürütme organı için

cumhurbaşkanı yerine "cumhurbaşkanı" ibaresi kullanılsa bile siyaset bilimi ve anayasa hukuku teorisi açısından bir başkanlık sistemidir. Başkanlık sistemi bir nevi başkanlık sistemidir (Uslu, 2019: 264). Yasama ve yürütme erklerinin katı bir şekilde ayrılmasını esas alan bir başkanlık sistemi türü olsa da, tarihsel süreçte başkanlık sisteminde görülen darboğazlar ve aksaklıklar dikkate alınarak hazırlanmış, Türkiye'ye özgü bir sistemdir. Aslında hiçbir hükümet sisteminin bir diğeriyle tamamen aynı olması beklenemez (Yıldırım, 2017: 146).

Başkanlık sisteminin iki ayırt edici özelliği ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri, Cumhurbaşkanının halk oylamasıyla seçilmesi ve herhangi bir güvene ihtiyaç duymadan beş yıl süreyle görevini sürdürmesidir. Diğeri ise beş yıllık bir süre için seçilen TBMM'nin yasama ve denetleme organı olma tekeline sahip olmasıdır (İyimaya, 2017: 76). Nitekim Türkiye'de uygulanmaya başlanan Cumhurbaşkanlığı sistemi, tüm demokratik ülkelerde olduğu gibi üç organdan oluşan, yasama, yürütme ve yargı organlarının uyum içinde bir arada bulunduğu bir sistemdir. Bu sistemde üç organın varlık nedeni ve temel görevlerinde herhangi bir değişiklik olmayıp, sadece yürütme organı önceki düzenlemeye göre yasama organından net bir şekilde ayrılmış ve başkanlık sistemine göre güçlendirilmiştir (Kartalıcı, 2019: 69-70).

### **5.2.1 Cumhurbaşkanlığı sisteminin temel organları**

TBMM üye sayısı 600'e çıkarılmıştır. Türkiye'nin artan nüfusunun siyaset sahnesinde temsil imkânını artırması açısından olumlu bir düzenlemedir (Okşar, 2019: 74). Milletvekillerinin sayısı, nüfusla orantılı temsili sağlayacak şekilde düzenlenir. Parlamentomuzun geçmişine bakıldığında, nüfusu Türkiye ile aşağı yukarı aynı olan ülkeler ve her alanda uzmanlaşmanın ön planda olduğu düşünüldüğünde, 600 milletvekili bile fazla değildir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2019: 227).

Milletvekillerinin seçilme yaşında da değişikliğe gidilmiştir. Anayasanın 76. maddesinin “yirmibeş” ibaresi “onsekiz” şeklinde, ikinci fıkrasında yer alan “yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar” ibaresi “askerlikle ilişkili olanlar” şeklinde değiştirilmiştir (Gergerlioğlu, 2017: 106). Söz konusu değişiklikle gençlere siyaset sahnesinin açık hale getirilmesi, seçme hakkı olana seçilme hakkının da tanınması, siyasete renk gelmesi ve gençlerin tecrübe

kazanmalarına imkân tanınmıştır (Fendoğlu, 2018: 91-92).Anayasa'nın, 77. maddesinde gidilen değişikliğe göre; TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yıldı bir aynı g¼n yapılacaktır. Süresi biten milletvekili yeniden seşilebilecektir. Bu şekilde yasama ve yür¼tme arasında uyumun oluşmasına imkân vermek sureti ile sistemin kilitlenmesinin önüne geşilmeye ęalıřılmıştır (Alkan, 2018: 110).2017 Anayasa değişikliği öncesi Anayasa'nın yür¼tme yetkisi ve görevi başlıklı 8. maddesi; “Yür¼tme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasa ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.” şeklindeydi. Yapılan Anayasa değişikliği ile “ve Bakanlar Kurulu” ibaresi madde metninden ęıkarılmıştır. Değişiklikle, yür¼tme organı sadece Cumhurbaşkanından oluşacak şekilde düzenlenmiştir. Bu değişikliğin 9 Temmuz 2018 tarihinde yür¼rl¼đe giren düzenlemeleriyle parlamenter hükümet sisteminden Cumhurbaşkanlığı sistemine geğiş sağlanmıştırd (Uslu, 2019: 15).

Anayasa'nın 101. maddesine göre; Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenimini tamamlamış ve milletvekili seçilme hakkı bulunan Türk vatandaşları arasından doğrudan halk tarafından seçilir. Burada iki şey dikkat ęekicidir. İlk; hükümet sistemimizi başkanlık sistemi olarak nitelendiren, Cumhurbaşkanı'nın doğrudan halk tarafından seşilmesidir. Diğerisi ise Cumhurbaşkanı adayını olmanın Türk vatandaşı olma şartına bağlı olmasıdır. Anayasanın 101/2. madde; “Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kişi en fazla iki kez Cumhurbaşkanı seşilebilir.” şeklindedir. Bu durumda, Başkanlığın görev süresi iki dönem olmak üzere toplam on yıl ile sınırlandırılmıştır. Bu süre sınırının varlığı, hükümet sisteminin otoriter bir rejime dönüşmesini engellemek içindir (Kartalçı, 2019: 71). Ayrıca bu hükümle, Cumhurbaşkanı büyük bir halk desteğine sahip olsa dahi, zamanaşımı nedeniyle yür¼tme organında yaşanacak değişiklik anayasal güvence altına alınmıştır.

1982 Anayasası'nın 101. maddesine göre; siyasi parti grupları, son genel seçimlerde tek başına veya birlikte toplam geçerli oyların en az yüzde beşini alan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen Cumhurbaşkanlığına aday gösterebiliyor (Zariç, 2019: 249). Yüzde onluk oranın yüzde beşe indirilmesiyle adaylık koşulları kolaylaştırılmış ve bu sayede insanların tercih yapma imkânları artırılmıştır. Seçmenlerin doğrudan aday gösterebilmesi, adaylığın

siyasi partilerin egemenliğinden ayrı bir düzeye taşınmasını sağlamış ve vatandaşların siyasete katılımını artıran bir düzenleme olmuştur. Ayrıca yüz bin imza ile Cumhurbaşkanlığı adayı gösterebilmek toplumsal uzlaşmanın temelini genişleterek sistemin adil ve rekabetçi olmasını sağlamaktadır (Yıldırım, 2017: 153-154).

2017 Anayasa Değişikliği'nde Cumhurbaşkanı seçim usulünde herhangi bir değişiklik yapılmamış, 2007 Anayasa Değişikliği ile kabul edilen iki turlu seçim usulüne devam edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçim prosedüründe, ilk turda kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğu sağlanamazsa ikinci tura geçilir ve ilk turda en çok oyu alan iki aday ikinci tura katılmaktadır. Bu şekilde ikinci turda oybirliği olan aday seçimin galibi olacaktır. Ayrıca ikinci tura kalan tek adayla yapılan referandumda, adayın geçerli oyların çoğunluğunu alamaması durumunda sadece Cumhurbaşkanlığı seçimi yenilenmektedir. Bu husus, TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin bir arada yapılması kuralına bir istisna teşkil etmektedir. (Özbudun, 2013: 305).

Seçimler herhangi bir nedenle tamamlanamazsa, mevcut Cumhurbaşkanı yenisi seçilene kadar görevine devam eder. Cumhurbaşkanı seçilen kişinin aynı zamanda TBMM üyesi olması halinde bu üyelik anayasal olarak sona ermektedir. Bu nedenle, Parlamento üyeliği ile Cumhurbaşkanlığının görevleri bağdaşmaz (Uslu, 2019: 235).1982 Anayasası'nın 101. maddesinin son fıkrasında yer alan "Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir" ibaresi, 2017 Anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır. Bu anayasal düzenleme, Cumhurbaşkanı'nın bir siyasi partiye üye olmasına ve bir siyasi partinin başkanı olmasına izin verdi. Bu düzenlemeyle siyaset yapma hakkını kazanan Cumhurbaşkanı, savunduğu fikrin temsilcisi oldu. Nitekim Cumhurbaşkanlığı sisteminde siyasi bir program uygulayacağını belirterek Cumhurbaşkanı olan bir kişinin yürütme görevini bir siyasi partiden ayrı olarak yürütmesi zayıf bir ihtimaldir (Okşar, 2019: 62-65). Oy verenler, cumhurbaşkanı adayının hangi partiden olduğunu biliyor ve desteklemektedir. Gelecek dönem cumhurbaşkanı seçildikten sonra sadece partisine değil, tüm halka hizmet etmek zorundadır. Burada önemli olan partili olmak değil, Cumhurbaşkanı olduktan sonra ülke genelinde yapılacak hizmetlerde ayırım gözetmemeye çalışmaktır (Atalan, 2019: 372).

Ayrıca anayasa değişiklikleri Cumhurbaşkanının tarafsızlık açısından eleştirel bakış açısının artmasına neden olmuştur. Bu durumun ortaya çıkışı; Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yönteminin benimsenmesi, Cumhurbaşkanının iki kez seçilebilmesi, siyasi partilere Cumhurbaşkanı adayı gösterme yetkisi verilmesi ve Cumhurbaşkanının üye olmasının önündeki anayasal engelin kaldırılmasıdır (Gözler, 2000: 392). Ancak, halk tarafından seçilen ve bir seçim kampanyası yürüten Cumhurbaşkanı'nın siyasi olarak taraflı olması çok muhtemeldir. Ayrıca bir siyasi partinin seçmeninin desteğiyle Cumhurbaşkanı seçildikten sonra adaylığını bile onun takdirine bağlayan bir kişinin desteklediği partiye ve diğer partilere eşit mesafede durmasını beklemek gerçekçi değildir. Yine Cumhurbaşkanının yeniden seçilme kuralının getirilmesiyle yeniden seçilmek isteyen Cumhurbaşkanı ikinci kez seçilebilmek için desteklediği siyasi parti veya partilerle iyi geçinmeye çalışmaktadır. Bu değerlendirmelerin Cumhurbaşkanının tarafsızlığını olumsuz etkileyeceğinden şüphe yoktur(Gül, 2019: 388). Kuşkusuz Cumhurbaşkanının tarafsızlığı olgusu, benimsenen hükümet sistemiyle doğrudan ilişkilidir. Bu gerçek, parlamenter sistemler için büyük ölçüde mantıklıdır. Ancak, başkanlık sisteminin benimsendiği anayasal düzeyde Cumhurbaşkanının tarafsızlığı ilkesinin vurgulanması yeni idari sistemin doğasına aykırıdır. Nitekim başkanlık sisteminin uygulandığı diğer ülkelere baktığımızda, cumhurbaşkanının partili olması anayasal bir gelenek haline gelmiştir(Gül, 2019: 389).

### **5.2.2 Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri**

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri Anayasa'nın 104. maddesinde düzenlenirken, Anayasa ve kanunlarda verilen başka yetki ve görevler de bulunmaktadır. Yürütmede bir birliğin sağlanması için yürütme içindeki tüm birimlerin ilişki ağı Cumhurbaşkanının yetki ve takdirine bırakılmıştır (Okşar, 2019: 79). Cumhurbaşkanı ve Başbakanın yetkileri Cumhurbaşkanı altında birleştirilmektedir (Gergerlioğlu, 2017: 110).

Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Başkan'a aittir. 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği ile yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanına ait olduğu ifade edilmiştir. Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelere bakıldığında bu düzenlemeyle uyum olduğu görülmektedir. Nitekim devlet başkanı, yürütme

yetkisi ve görevi ile cumhurbaşkanı tarafından yerine getirilmektedir (Okşar, 2019: 80).Cumhurbaşkanının görevlerinden biri de gerekli gördüğü durumlarda TBMM'de açılış konuşması yapmak ve ülkenin iç ve dış politikası hakkında TBMM'ye mesaj vermektir. 2017 değişikliği ile ilk kez Anayasa'ya eklenen mesaj verme yetkisi, Cumhurbaşkanı'nın izleyeceği politikalar hakkında yasama organını bilgilendirmeye ve Parlamento faaliyetlerinden beklentileri ifade etmeye hizmet etmektedir (Alkan, 2018:70). Bu sayede yürütme organı, yasama organını yapılacak işler konusunda yönlendirme olanağına kavuşmuştur.

Anayasa'nın 104. maddesinin 5. ve 6. fıkralarına göre; Kanunları yürürlüğe koyma veya yeniden görüşülmek üzere TBMM'ye gönderme yetkisine sahiptir. Kanunların çıkarılması ve ülkelerine geri gönderilmesi de diğer hükümet sistemlerinde bir görevdir. 2017 Anayasa değişikliğinden sonra, Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen bir kanunun TBMM'de yeniden kabul edilebilmesi için salt çoğunluk artık yeterli olmayıp; üye tamsayısının salt çoğunluğu aranmaktadır (Fendoğlu, 2018: 576).

Anayasa'nın 104. maddesinin 9. fıkrasına göre; cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle üst düzey kamu yöneticilerini atayabilir, görevden alabilir, atanmalarına ilişkin usul ve esasları düzenleyebilir. Bu anayasal düzenleme ile üst düzey yöneticilerin atanma koşulları ve niteliklerini düzenleme yetkisi kanuna aykırı olmamak kaydıyla Cumhurbaşkanına bırakılmıştır (Okşar, 2019: 81). Bu sayede yapılanma ve atama süreçlerinde tek söz sahibi Cumhurbaşkanıdır. Seçimi kazanan Cumhurbaşkanı birlikte çalışacağı ekibi belirleme konusunda tam yetkiliydi ve aradaki mekanizmalar ortadan kaldırılarak kalıcı ve akıcı bir yürütme yaklaşımı benimsendi. Üst düzey yöneticilerin Cumhurbaşkanı tarafından atanması, atılacak adımları hızlandıracak, bürokratik vesayetin önüne geçecek, performansın ön planda olduğu nitelikli ve nitelikli kişilerle çalışmaya hizmet edecektir (Fendoğlu, 2018: 595).Anayasa'nın 104. maddesine göre; Milli güvenlik politikalarını belirlemek ve gerekli önlemleri almak ve TSK'nın Başkomutan olarak kullanılmasına karar vermek Cumhurbaşkanının görevleri arasındadır. 1960 darbesinden bu yana siyasi güçler askeri vesayetin varlığını her zaman boyunlarında hissetmişlerdir. Mevcut duruma baktığımızda, sivil yönetim ve güçlü bir irade ile inşa edilen başkanlık sistemi ile her konuda olduğu gibi

halkın egemenliği silahlı kuvvetlerin üzerinde konumlanmaktadır (Atalan, 2019: 373-374). Bu, sivil iradenin hâkimiyetine ve istikrarlı hükümetlerin devamlılığına olanak sağlayacaktır.

Anayasa'nın 116. maddesinin ikinci fıkrasına göre, Cumhurbaşkanı seçimlerin aynı anda yenilenmesine karar verme yetkisine sahiptir. Bu durumda cumhurbaşkanlığı seçimi ile milletvekili genel seçimi birlikte yapılmaktadır. Seçimleri yenileme yetkisi sisteme karşı olanlar tarafından “iptal” olarak adlandırılrsa da bu duruma karşılıklı yenileme demek daha doğru olur çünkü Cumhurbaşkanı bu kararı aldığında Cumhurbaşkanlığından da düşecektir (Gergerlioğlu, 2017: 140).Başkan, yürütme yetkisine ilişkin konularda cumhurbaşkanlığı kararnameleri çıkarabilir. Kural olarak Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin her konuyu bir CBK ile aracısız olarak birinci elden düzenleyebilir (Söyler, 2018: 83). Başkanlık sisteminde yürütme, kendi iç işleyişine ve eylemlerine ilişkin kararname hazırlayacağı için hızlı ve etkin bir işlev görecektir. Ayrıca bu kararnameler yargı denetimine tabi olduğundan, yürütme doğrudan anayasal olarak önemli bir yetki ve sorumlulukla yüklenmiştir (Yıldırım, 2017: 172). Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile yürütmenin diğer düzenleyici işlemleri arasındaki fark, kanuna dayalı olup olmamasıdır. Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin kanuna dayalı olması gerekmez, yürütmenin diğer düzenleyici işlemlerinin kanuna dayalı olması gerekmektedir (Atar, 2018: 276).

### **5.2.3 Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin karşılıklı etkileşim yolları**

Yasama-yürütme-yargı işlevlerinin farklı organlar tarafından yerine getirilmesi ve birbirine karışmaması demokratik rejimlerin bir gereğidir. Ancak bu, organlar arasında mutlak bir ayırım oluşturmaz. Nitekim mutlak ayrılığın kabulü, devletin işleyişini işlemez hale getirmektedir. Bu nedenle mutlak kuvvetler ayrılığı yerine, karşılıklı etkileşim yolları ile işbirliği ve uyum içinde çalışan bir devlet mekanizması vardır. Bedenler ise karşılıklı güçlerini kullanarak birbirlerini dengeler ve kontrol etmektedirler (Gönenç, 2007: 25). Dolayısıyla hükümet sistemi ne olursa olsun demokratik rejimin sağlıklı işleyişi denge ve denetim mekanizmasına bağlıdır. Bu nedenle 2017 Anayasa değişikliği ile geçirilen cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde güçler arasındaki etkileşim



araçlarının ve rejimin işleyişine nasıl katkı sağladığını belirlemek gerekmektedir (Gülener ve Miş, 2017: 11).Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde kuvvetler ayrılığının varlığı nedeniyle, yürütme, başkanlık sisteminde olduğu gibi yasama organının yasama yetkisine müdahale edemez. Ayrıca Cumhurbaşkanı, mesaj verme yetkisiyle ülkenin iç ve dış politikası hakkında bilgi vererek, yasaları bu şekilde yapması için meclisi yönlendirir. Ayrıca Cumhurbaşkanı, Meclis tarafından çıkarılan kanunları geri gönderme yetkisini kullanarak, icracı bir konumda olduğu için Meclisi denetleme, yani muhalefet etme hakkını kullanabilir. ABD'deki Başkanlık sisteminde, Başkan'ın mesaj verme yetkisi ve özellikle veto yetkisi, Başkan'ın Kongre'den önce sahip olduğu gibi, Kongre'de de sahip olduğu en önemli yetkiler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda CBK çıkarma yetkisi, Cumhurbaşkanının idari bağımsızlığı nedeniyle bir dengeleme aracı olarak görülebilir (Korkmaz, 2020: 10).

Cumhurbaşkanının bu yetkilerine rağmen, Parlamantonun Cumhurbaşkanına karşı dengeleme ve denetleme yetkileri de bulunmaktadır. Dolayısıyla, Meclis'in Cumhurbaşkanı ve kabinesi hakkında soruşturma açma yetkisi, bilgi edinme ve denetleme araçları ile bütçe yetkisi bunlardan bazılarıdır. Ayrıca, uluslararası anlaşmaların Parlamento tarafından bir kanunun onayına tabi olması, Parlamento'ya Cumhurbaşkanı'nın dış politikasını kontrol etme fırsatı vermektedir. Başkan'ın 1982 Anayasası'nda yasama organı tarafından yapılan yasalara yönelik veto yetkisinin aşılması ABD Anayasası'ndan daha olası görünmektedir. Zira veto sorununun aşılabilmesi için ABD Anayasası'na göre Temsilciler Meclisi ve Senato'nun üçte ikisinin onaylanması gerekirken, 1982 anayasasına göre salt çoğunluk yeterlidir. Ayrıca anayasaya göre bütçe kanununun vetosu mümkün değildir (Ertaş, 2018: 214-215).

Temsili demokratik sistemlerde bütçe, karşılıklı etkileşim araçlarından biridir ve yasamanın yürütme üzerinde hakimiyet kurduğu en önemli noktalardan biridir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yasa teklifinde bulunma yetkisi yürütmenin elindedir. Bu durumun tek istisnası bütçe ve kesin hesap kanunlarının ibraz edilmesidir. Bu tekliflerin görüşülmesi ve kabul edilmesi Meclisin görev ve yetkileri arasındadır. 2017 Anayasa değişikliğinin düzenlenmesi bakımından, bütçe kanununun 161 inci maddenin 4 üncü fıkrasına

göre zamanında yürürlüğe konulamaması halinde geçici bütçe kanunu uygulanır ve bu kanunun çıkarılmaması halinde bir önceki yılın bütçesi aşağıdaki esaslara göre artırılır. Söz konusu düzenleme ile yasama organının bütçe yoluyla yürütmeyi denetleme yetkisinin kaldırıldığı ve kuvvetler ayrılığının zayıflatıldığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Atar, 2018: 267). Dolayısıyla geçici bütçe çıkarabilmek ve bir önceki yılın bütçesini değerlendirme oranına göre artırmak, Meclisin en önemli denetim aracını elinden almak olarak görülmektedir. Çünkü tüm temsili demokrasilerde bütçe parlamenter bir otoritedir ve yasamanın yürütme üzerindeki en etkili kontrol araçlarından biridir. Ayrıca, Cumhurbaşkanının kullanabileceği bir bütçenin varlığı yürütmeyi güçlendirir ve yasama organını zayıflatır. Bu durumda yasama organına bu yönde bağlı olmayan bir Cumhurbaşkanının Meclis ile uzlaşma yükümlülüğü yoktur. Öte yandan, bu düzenlemenin Anayasa'ya dahil edilmesinin amacı, ABD başkanlık sisteminde görülen ve zaman zaman bütçenin onaylanmaması durumunda ortaya çıkan krizleri önleme arzusundan kaynaklanmaktadır (Atar, 2018: 269).

Denge ve denetime ilişkin önemli düzenlemelerden biri de bilgi ve denetim mekanizmasına ilişkin düzenlemeler arasındadır. Bu yönde dört mekanizma vardır: yazılı soru, genel tartışma, meclis araştırması ve meclis soruşturmasıdır. Parlamenter sisteme özgü yazılı sorular ve genel kurul düzenlemeleri, başkanlık sistemlerinde yaygın olmamakla birlikte Anayasa'da yer almaktadır. Ancak her iki mekanizmanın da etkinlik derecesi düşüktür ve işletilmeleri halinde Meclis'te oylama yapılmamaktadır. Ancak belli bir konuda bilgi almak için yapılabileceği gibi yürütmeyi denetlemek için de meclis araştırması yapılabilir. Bu nedenle, meclis araştırmasının etkinliği daha yüksektir (Alkan, 2017: 473). Meclis araştırması sonrasında elde edilen bilgiler, meclis soruşturmasına dönüşebileceği gibi, meclis kanunlarının yapılmasında da yol gösterici bir işleve sahip olabilir. Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar hakkında görevlerine karşı suç işlemleri halinde meclis soruşturması açılabilir. Meclis soruşturmasının açılması nitelikli çoğunluğa bağlanarak zayıflatılmış olsa da, görevlerinden sonraki dönemlerde açılabilmesi nedeniyle etkin bir denetim aracı olarak görülebilir. Meclis soruşturmasının Yargıtay'a intikal etmesi ve ardından mahkûmiyetle sonuçlanması halinde, sonuç olarak TBMM'nin elindeki etkin

denetim araçlarından biridir. Çünkü hüküm giyen cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın görev süresi sona ermektedir (Alkan, 2017: 474).

TBMM'nin yürütmeye karşı en önemli kontrol silahlarından biri de Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğu hakkında soruşturma açabilmesidir. Cumhurbaşkanı'nın görev süresi boyunca suç işlediği iddiasıyla Meclis tarafından soruşturma açılması mümkündür. Halk tarafından seçilen ve yürütmenin tek sahibi olan Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğunun başlatılması için nitelikli çoğunluk aranması uygundur. Ayrıca görev süresi içinde işlenen herhangi bir suç nedeniyle hem görev başında hem de görevden sonra soruşturma açılabilir. Görevinden sonra soruşturma açabilmesinin nitelikli çoğunluğa bağlı olduğu da eleştirilmektedir (Alkan, 2017: 474). Bu nedenle, yasama organının görece dokunulmazlığına kıyasla daha geniş bir koruma sağlandığı belirtilmektedir. Aynı şekilde Cumhurbaşkanı'na geniş bir dokunulmazlık kalkanı sağlandığı ve Cumhurbaşkanı'nın denetiminin zor şartlara tabi olduğu belirtilmektedir (Esen, 2016: 65).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde bir diğer denge ve kontrol aracı da Cumhurbaşkanı'nın kararname çıkarma yetkisidir. 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği ile KHK ve kanun yürürlükten kaldırılmış, Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin yeni anlamıyla yeni bir düzenleyici unsur getirilmiştir (Özbudun, 2013: 245). Hüküm verme yetkisinin verildiği görülmektedir. Başkanlara yasa önerme yetkisi verildiğinden, Latin Amerika ülkelerinde anayasal kararnameler yaygın değildir. Ancak 2017 Anayasa değişikliklerine göre Cumhurbaşkanı'nın bütçe ve kesin hesap kanunu dışında kanun teklif etmesi mümkün değildir. Öte yandan, ABD Anayasasında başkana açıkça karar verme yetkisi veren bir hüküm yoktur. Ancak, başkanın ABD anayasasının 2. maddesinde düzenlenen bazı yetkilerden icra emri çıkarma yetkisine sahip olduğu kabul edilmektedir. Buna göre ABD başkanlık sisteminde 2. maddeyi yorumlayarak başkan hem bireysel hem de birçok düzenleyici işlem yapabilmektedir (Esen, 2016: 65).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde, Cumhurbaşkanı'nın üç tür düzenleyici eylemi olduğu belirtilmektedir. Bunlar münferit işlemler, kanunların uygulanmasına yönelik düzenleyici işlemler ve onaysız cumhurbaşkanlığı kararnameleri olarak adlandırılan KHK'lardır. Cumhurbaşkanı, kanundan

kaynaklanmayan bir CBK ile daha önce kanunla düzenlenmemiş veya mevcut kanunlarda değişiklik yapılmamış düzenlemeler yapabilir. Bu bakımdan CBK, kanun hükmündedir. Başkanın bir CBK'yı çıkarmak için herhangi bir yetki yasasına ihtiyacı yoktur. Onay için Kongre'ye de sunulmamaktadır. Öte yandan cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile toplumsal hayatın temel noktalarına yönelik düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir (Korkmaz, 2020: 9). Başkanlık hükümet sisteminde CBK'nın kapsamının ABD'deki cumhurbaşkanlığı kararnamelerine göre daha dar olduğu, özellikle cumhurbaşkanlığı kararnamelerine göre spesifik ve öngörülebilir olduğu ifade edilebilir. Zira ABD başkanlık sisteminde cumhurbaşkanının mevcut bir kanunda cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve kanunla düzenlenebilecek alanlar aracılığıyla değişiklik yapabileceği görülmektedir. Ancak mevcut kanunun hükümleri CBK ile değiştirilemez veya yürürlükten kaldırılamamaktadır. Öte yandan, kanunla düzenlenmeyen alanlarda icra CBK'sı verilebilir. Ancak Meclis aynı konuda bir kanun hazırlarsa CBK hükümsüz kalmaktadır. Bu nedenle CBK, günümüz batı demokrasilerinde yürütmeyi güçlendirerek düzenleyici prosedürlerin genişletilmesi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Öte yandan CBK, yürütme organının idari bağımsızlığının bir gereğidir. Buna göre, Cumhurbaşkanının kararname çıkarabilmesi, politikalarını uygulamasını sağlamaktadır. Meclis aleyhine bir denge unsuru olarak da görülebilir (Korkmaz, 2020: 15).

#### **5.2.4 Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine getirilen eleştiri ve öneriler**

Anayasamızda Başkanlık sistemi ile güçlü ve istikrarlı bir yönetimin sağlanması açısından dikkat çekici düzenlemelere yer verilmiştir. Yürütme organının tek kişiden oluşmasını öngören Başkanlık sistemi ile çift başlı yürütme yapısından vazgeçilmiş ve Cumhurbaşkanına önemli anayasal yetkileri kullanma fırsatı verilmiştir. Başkanlık sistemi güçlü bir yürütmenin varlığını öngördüğünden, bu göreve zayıf bir kişinin seçilme olasılığı düşmektedir. Çünkü bu sistem karizmatik ve etkili bir lider gerektirmektedir. Ayrıca siyasi iktidarı millet belirleyeceğinden millete ve değerlerine ters düşen bir kişinin Cumhurbaşkanı olması mümkün değildir (Akçakaya ve Özdemir, 2018: 932).

Devlet yönetiminin sorunsuz bir şekilde işlemlerini, yasama ve yürütme organlarının çalışmalarında belli bir düzen ve uyumun olmasını, zamanından

önce bir hükümet değişikliğinin olmamasını sağlamaktadır (Akçakaya ve Özdemir, 2018: 933). Yasama ve yürütme organlarının eş zamanlı seçimlerle doğrudan halk oylamasıyla seçilmesi, Cumhurbaşkanının 5 yılda en fazla iki kez ve halkın en az %50+1 oyu ile seçilmesi yasama ve yürütmenin istikrarı için son derece önemlidir (Gül, 2017: 146). Eşzamanlı seçim, yürütmeyi kazananın yasama meclisinde de çoğunluğu kazanacağını garanti etmemektedir. Halk, seçimlerde güçlü ve istikrarlı bir yönetim için istediği Cumhurbaşkanı seçerken, parlamento seçiminde farklı bir siyasi eğilime oy vermenin istikrarsızlığa yol açmayacağını bildiğinden, tercihini yönetimde istikrar baskısı olmadan kullanacaktır. Hükümeti kuracak olan Cumhurbaşkanı doğrudan halk oylamasıyla seçildiği için seçimlerden sonra bir hükümet kurulacak ve 5 yıl boyunca istikrarlı bir yönetimin varlığını tesis edecektir (Bozdağ, 2017: 34).Eşzamanlı cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri, siyasi istikrarın yanı sıra güçlü yürütme ve yasama organlarını da sağlamaktadır. Bu durum, erken seçim olasılığını azaltmanın yanı sıra, süreklilik arz eden seçim ortamını ülke gündeminden uzaklaştıracaktır (Yıldırım, 2017: 164).Başkanlık sisteminde devlet yönetiminde siyasi istikrarsızlığa neden olacak güvensizlik ve güvensizlik oyu gibi mekanizmaların başkanlık sistemi mantığının gerektirmemesi istikrarın devamlılığı için önemlidir (Akçakaya ve Özdemir, 2018: 933-934). Bütün bu açıklamalar, başkanlık sisteminin en önemli avantajının hükümete mutlak istikrar sağlamak olduğunu göstermektedir. Güçlü ve istikrarlı bir siyasi yönetime sahip olan Cumhurbaşkanı, politikalarını tereddütsüz uygulama imkanı bulmaktadır (Erim, 2017: 142-143).

Bakıldığında, yeni hükümet sisteminde Cumhurbaşkanına zor olmak, bütçeyi hazırlamak ve onaylanmaması durumunda ek tedbirler almak, erken seçime karar vermek, kararname çıkarmak gibi konularda veto yetkisi verilmiştir. Devletin bu yetkiler karşılığında yasama ve yargıya karşı sorumlu olmasını sağlayacak mekanizmaların olması sistemde istikrarın devamı için önemlidir. Bu sayede yasama ve yürütme organlarının farklı partilerden oluşması durumunda sistemin tıkanmasına neden olabilecek engeller ortadan kaldırılmıştır(Lamba ve Ateş, 2018: 127-128).

Güçlü ve istikrarlı bir yönetim, ekonomik istikrarı ve kalkınmayı sağlamaktadır. Ülke yönetimindeki boşluk veya siyasi istikrarsızlık yatırım ortamını olumsuz

etkilemektedir. Türkiye tarihine bakıldığında; parlamenter sistem sürekli krizleri tetiklemiş ve istikrarsız hükümetlerin belli bir başarıya ulaşamadığı örneklerle karşılaşmıştır (Bayram, 2016: 39). Başkanlık sisteminde, Cumhurbaşkanının anayasal olarak belirlenmiş bir süre için seçilmesinin yanı sıra, Cumhurbaşkanının seçilmeme ihtimali olmadığı için hükümet kuramama gibi tehlike ve riskler de olmayacaktır. Yürütmenin tek elde toplanması, ekonomik yatırım ve kalkınmanın tek merkezden yönetilmesiyle, bürokrasiye takılmadan gerekli reformların hızla hayata geçirilmesinin yolu açılmıştır (Lamba ve Ateş, 2018: 127-128).

Sorumlu ve yetkili organın bilindiği öngörülebilir bir sistem olan Başkanlık sistemi daha demokratik bir yönetimin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Demokrasinin özü hesap verebilirlik ve hesap verebilirlik üzerine kuruludur. Başkanlık sisteminin daha demokratik bir yönetim oluşturduğu iddiası, iç içe geçmiş iki nedene bağlıdır (Yazıcı, 2017: 167). Bunlar; Bağımsız seçimlerde cumhurbaşkanı ve meclis doğrudan halkın oyu ile seçilerek seçmenlerin tercihi artmakta ve bu organların görevlerinin devamı için birbirlerinin güvenine ihtiyacı kalmamaktadır. Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, halkın izlenecek politikalara göre karar vermesini sağlayacak ve bu şekilde yürütmenin davranışını öngörerek siyasal katılımı artırarak yönetimi demokratikleştirecektir. Başkanlık sisteminde yürütme gücünü tek başına kullanacak olan Cumhurbaşkanının doğrudan halk oylamasıyla seçilmesi demokrasiyi önemli ölçüde güçlendirmiştir. Ayrıca yürütmenin doğrudan halkın oyu ile seçilecek olması, alınan kararların ve uygulanan politikaların hesap verebilir bir sistem oluşturmuştur. Yürütmenin halkın iradesine dayandırılarak hesap sorulmasının yolu açılmıştır. Yeni sistemde, seçmenlerin oy kullandığı adayın seçimi kazanması halinde kimin yöneteceği belli olmuştur (Bilir, 2017: 65-66).

Cumhurbaşkanı seçimi kazanmak için hem adaylık sürecinde hem de seçim aşamasında uzlaşma yoluna gitmek zorundadır. Ayrıca, Cumhurbaşkanı kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğu ile seçileceğinden, tabanda uzlaşma aranmaktadır. Bu, toplumsal uzlaşmanın önemini artıracaktır. Başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanının amacı hiçbir şekilde TBMM'ye girmek değil, yürütmeyi kazanmak için tüm seçmenlere ulaşmaktır. Nitekim ideolojik partiler

tüm seçmeni etkilemek için merkezi siyasete yaklaşmak zorunda hissedeceklerinden, sert popülist yaklaşımlarında bir miktar esneme olacaktır. Bir tür uzlaşma politikası izlemek zorunda kalacaklardır. (Bilir, 2017: 66-67).Türk seçmeninin %70'ine hakim olan sağ seçmenler arasında bir konsensüs sağlanabileceği, sol seçmenlerin ise genel bir konsensüs ortamından dışlandığı bir duruma yol açma olasılığı açısından eleştirilmiştir (Yarbay, 2017: 78). Ancak son seçimlere bakıldığında bu durumun haksız bir eleştiri olmaktan öteye geçmediği görülmektedir. Bakıldığında, Cumhurbaşkanlığı sistemi toplumun farklı kesimlerini uzlaşmaya teşvik etmiş, birleştirmiş, uzlaştırmış ve bütünleştirmiştir. Böylece siyasetin merkezinin devlet-millet etkileşimi içinde yeniden örgütlenmesinin önünü açmıştır(Gergerlioğlu, 2017: 180).

Başkanlık sistemi ile kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiş ve TBMM'nin etkinliği artırılmıştır. Ancak doktrinde, anayasa değişikliği ile düzenlenen yeni hükümlerin arkasındaki temel kaygının kuvvetler ayrılığı ilkesi değil, yasama ile meclis arasında doğabilecek başkanlık sistemine özgü tıkanıklık gibi sorunları önlemek olduğu belirtilmektedir. Ancak Başkanlık sistemi tasarlanırken ABD Başkanlık sistemi esas alındığı için doğal olarak kuvvetler ayrılığı ilkesi dikkate alınmıştır (Altun, 2017: 462). Ayrıca başkanlık sistemi, cumhurbaşkanına ne kadar yetki verirse versin, kuvvetler ayrılığı ilkesini uygulamaya parlamenter sisteme göre daha uygundur. Bu sistemde yürütme, parlamenter sistemdeki gibi yasama organının dışına çıkmamıştır (Özdağ, 2017: 360). Anayasa değişikliği ile bir kişi aynı anda hem yasama hem de yürütme organlarında yer alamayacaktır. Kişi hem milletvekili hem de bakan gibi olağanüstü yetkilere sahip olamayacak, Cumhurbaşkanı ve bakanlar yasama faaliyetlerine katılamayacaktır. Doğal olarak Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile varsa cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atananların süresi dolmaktadır. Parlamenter sistemde yürütmenin yasama organının dışına çıkması, siyasi rekabetin sığ tartışmalar ve gerilimler etrafında dönmesine neden olabilir. Yasama ile yürütme arasındaki bağı kopararak, TBMM'nin asli görevini yapmasına izin verilmiştir (Kılıç, 2017: 275).

Parlamenter sistemde kanunlar TBMM ve milletvekilleri tarafından değil, ilgili bakanlıklar tarafından hazırlanarak hükümet aracılığıyla kanun tasarısı ve taslak olarak TBMM'ye sunulmuştur. Bakıldığında, kanun yapmak sadece TBMM'de

oy kullanmakla gerçekleşen sıradan bir şey değildir. Cumhurbaşkanlığı sisteminde bu durum, hükümetin bütçe kanunu dışında TBMM'ye kanun teklifi sunamayacağı ve sadece milletvekillerinin kanun teklifini sunabileceği şekilde düzenlenmiştir (İnanç, 2018: 336). Bu şekilde, Parlamento yasama hiyerarşisinin en üstünde yer almaktadır. Milletvekillerinin halkla sürekli etkileşimi sonucunda, TBMM'den beklentiler daha doğru bir şekilde hayata geçirilecektir. TBMM ve milletvekilleri asıl işlerine, yasaların yapılmasına, değiştirilmesine ve yürürlükten kaldırılmasına odaklanabilecekler (Özkan, 2018: 243).

Genel kurul ve meclis araştırmasına yürütme adına hiçbir temsilcinin katılmaması kuvvetler ayrılığı ilkesi gereği yerinde bir düzenlemedir. Parlamenter sistemde olmayan bu özellik, yasama organını yürütmenin etkisi altında kalmaktan kurtarmış ve etkin bir yasama denetiminin önünü açmıştır. Hükümetler artık çalışmalarını onaylama mercii olarak yasama organını kullanamayacaklardır (İnanç, 2018: 337). Başkanlık sistemi, ülke yönetimine ilişkin kararların hızlı alınmasını ve eylemlerin etkili olmasını sağlamıştır. Yürütme organının yapısındaki çift başlılık ortadan kalktığı için karar mekanizmaları daha hızlı hareket etme imkanına kavuşmuştur. İnsanların değişen ihtiyaçlarını karşılamak için gelişmelere ayak uyduran ve kurumların hızlı çalışmasını sağlayan bir düzen oluşturulacaktır. Parlamenter sistemde üst düzey yöneticilerin atanmasına ilişkin üçlü KHK mekanizması kaldırılmıştır. Kurumların Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle engellenmeden doğrudan yenilenmesinin önü açılmıştır. Üst düzey kamu yöneticileri ve birlikte çalışacakları ekip, bürokratik vesayete maruz kalmadan çalışacak, halkın ihtiyaçlarına yönelik hızlı ve etkin çözümler üretilecektir. Bu sayede doğrudan halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı tarafından alanında uzman kişilerin görevlendirilmesiyle oluşturulacak hükümete daha etkin ve hızlı çalışma imkanı sağlanmıştır. Özellikle günümüzün hızla değişen koşulları, hızlı kararlar alıp uygulayabilen bir yönetimi zorunlu kılmaktadır (İpek, 2017: 245).

Cumhurbaşkanlığı veya başkanlık sistemleri, kuvvetlerin sert bir şekilde ayrılmasına dayandığı için demokratik sistemlerde olan belli başlı dezavantajları bünyesinde barındırmaktadır. Bunlar; katılık, çift meşruluk, rejim krizleri, kutuplaşma ve iktidarın kişiselleşmesi şeklinde sıralanabilir (Özkan, 2018:



244).Başkanlık sistemlerinde cumhurbaşkanı belirli bir süre için seçilir. Bu sürenin sonuna kadar cumhurbaşkanının hukuki varlığının sonlandırılmaması sistemin katılığı olarak ifade edilmektedir. Cumhurbaşkanının yeniden seçilmesine anayasal olarak izin verilmemesi de katılığın bir başka göstergesidir (Yazıcı, 2017: 215). Bu durumun yol açtığı en önemli sorun, yürütmenin izlediği politikalardan sorumlu tutulamamasıdır. Nitekim yetenekli ve popüler bir cumhurbaşkanının belli bir süre sonunda istifa etmesi, kamuoyu desteğini kaybetmiş beceriksiz bir başkanın bir dönem sonuna kadar görevde kalması kadar sistemi katılaştırmaktadır. Dolayısıyla bu, belirli dönemler için seçilen parlamento için de geçerlidir. Çünkü başkanlık sisteminde güvenoyu, fesih gibi darboğazların çözülmesini sağlayan yasal mekanizmaların olmaması siyasetin donmasına neden olmaktadır. Ayrıca Türkiye'de başkanlık sistemine karşı olanlar, Cumhurbaşkanı ve TBMM'deki çoğunluğun farklı partilerin kontrolünde olması halinde sistemin kilitleneceğini ifade etmektedirler (Bilir, 2017: 71).

ABD'deki başkanlık sisteminde olduğu gibi, oluşabilecek siyasi darboğazların çözümüne yönelik yasal mekanizmaların olmaması, başka bir deyişle katı hükümet şartlarının olmaması, Başkanlık sisteminde de bulunmamaktadır. Bu, ABD Başkanlık sistemine göre bir avantajdır. Nitekim Cumhurbaşkanlığı sisteminde yasama ve yürütme organları arasında doğabilecek sorunların aşılabilmesi için her iki tarafın da yeniden seçime başvurmasına izin verilmiştir. Bu sayede kötü gidişatın önüne geçebilmek için seçimlerin yenilenmesiyle sistem yeniden hayata döndürülecektir. Ayrıca, yasama organının gerekli gördüğü işlemlerde yetersizlik olması durumunda, sistemin bloke edilmeden Cumhurbaşkanlığı kararnameleleri ile işler hale getirilmesi sağlanacaktır (Bilir, 2017: 72).Başkanlık sisteminin bir diğer dezavantajı, ikili meşruiyet sorunlarına yol açabilmesidir. Başkanlık sisteminde yasama gibi yürütme de halkın oylarıyla belirleniyor ve bu da her iki organın da ayrı ayrı meşruiyet talep etmesine kapı açmaktadır. Bu durum genellikle yasama organına hakim olan siyasi eğilimin, yürütme gücünü tek başına kullanan cumhurbaşkanından farklı olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumun nedeninin, başkanlık sisteminde parlamenter sisteme güvenoyu veya erken seçim gibi sistemi tekrar

işler hale getirecek yasal mekanizmaların bulunmaması olduğu belirtilmektedir (Yazıcı, 2017: 219-220).

Başkanlık sisteminde yasama ile yürütme arasında oluşabilecek anlaşmazlık ve açmazın yarı başkanlık ve parlamenter sistemlerde olmayacağını garantisi yoktur. Türkiye'nin yıllardır mücadele ettiği istikrarsız siyasi alandan kurtulmak ve sistemi işler hale getirmek için Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerinin aynı anda yapılması düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile disiplinli bir parti yapısına sahip olan ülkemizde Cumhurbaşkanı'na oy verenlerin Cumhurbaşkanı'nın partisine oy vereceği öngörülmüştür ve bu şekilde farklılıklardan kaynaklanan darboğazların önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Gül, 2019: 152). Sistemin rasyonel işleyişi, yönetime benzer çoğunlukların gelmesine bağlıdır. Eşzamanlı seçimlerle oluşturulan benzer çoğunlukların iktidara gelmesi her zaman bir birlik ruhunun oluşmasına yol açmayabilir. Bu durumda bile her iki kurum da meşru olduklarını iddia ederek direnebilir. Ülke herhangi bir şekilde yönetilemez hale gelirse, her iki organ da başkanlık sisteminin yenilenmesi ve anayasal olarak düzenlenen seçimler için birlikte başvurabilecektir (Öztürk, 2018: 212).

ABD Başkanlık sistemi, kazananın her şeyi alması ve kaybedenin her şeyi kaybetmesi ilkesine dayanmaktadır. Başkanın görev süresi boyunca kazananlar ve kaybedenler açıkça belirlenmektedir. Bu durumun siyasi kutuplaşmayı ve gerilimi artırması çok muhtemeldir. Polarizasyon sorunu; görülme olasılığının demokrasinin, ekonomik gelişmenin ve askeri vesayet durumuna göre artacağını belirten uzmanlar da vardır. Türkiye'de kutuplaşma olgusunun yeni sistemle birlikte ortaya çıktığını söylemek pek mantıklı değildir. Türkiye'de devlet yönetiminde 1950'li yıllarda Anadolu halkının siyasete yön vermesiyle başlayan kutuplaşma politikası, günümüze kadar devam etmiştir. Sorunların çözümünü halkın hakemliği ile benimseyen yeni sistem, kutuplaşma sonucu siyasetin çıkmaza girmemesi için eş zamanlı seçim ve seçimlerin yenilenmesi sonucunda Türk siyasetine yeni bir ufuk açmıştır (Yazıcı, 2017: 64). Yarı başkanlık ve parlamenter sistemlerde kazananın her şeyi aldığı, kaybedenin her şeyi kaybettiği toplamda sıfır bir oyuna rastlamak mümkündür. Bu durum başkanlık sistemine özgü değildir. Bir ülkenin yönetiminde halkın huzuru ve refahı öncelikli olmalıdır. Türkiye'de uygulanan sisteme kazanan her şeyi

kazanır, kaybeden her şeyi kaybeder şeklinde yaklaşmak doğru değildir. Sağlıklı seçimler sonucunda kimin kazandığından daha önemli olan millet iradesinin tecellisidir. Belli çıkar gruplarının amaçları değil, genel halkın huzur ve refahını sağlamak önemlidir. Dolayısıyla başkanlık sistemini değerlendirirken, uygulamaları görmeden kazananın her şeyi kazanacağı, kaybedenin her şeyi kaybedeceği ön yargısıyla yaklaşmak erkendir (Öztürk, 2018: 213).

Başkanlık sisteminin eleştirilen bir diğer yönü, kişisel yönetime dayalı bir diktatörlüğe dönüşme olasılığıdır. Bu durum, yürütme organının tek kişiden oluşmasına ve halk tarafından seçilen, görev süresi dolmadan görevden alınamayan ve geniş yetkilerle donatılmış cumhurbaşkanının, cumhurbaşkanı olarak yanlış anlaşılmasına dayanmaktadır (Yazıcı, 2017: 65). Böyle bir yaklaşımın gündeme getirilmesinde yürütmeyi temsil edecek kişinin kimliği değil, bu görevi üstlenecek kişinin kullanabileceği yetkilerin oranı ve denetlenip denetlenemeyeceği önemlidir. Bakıldığında iktidarın kişiselleştirilmesi konusu ülkede uygulanan sistemle değil, ülke yönetiminde kullanılan yetkilerle ilgilidir. Hem parlamenter sistemde hem de başkanlık sisteminde yetkilerin kullanımına bağlı olarak otoriter yönetimler ortaya çıkabilmektedir. Burada önemli olan sistem inşa edilirken yasama, yürütme ve yargı organları arasında belirli bir dengenin sağlanmasıdır (Yayman, 2016: 304).



## **6. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİYLE TRT’NİN MEVZUATINDA ORTAYA ÇIKAN YENİ GÖRÜNÜM**

### **6.1 TRT Mevzuatında Ortaya Çıkan İkili Yapı: 2954 Sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu Ve Kararnameler**

24 Haziran 2018 tarihinde birlikte yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinin ardından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmiş bulunmaktadır. 24 Haziran 2018 tarihinden önce TRT yalnızca 2954 sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu kapsamında düzenlenmekte ve yönetilmekteydi. Yeni geçilmiş olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne uyum sağlanması amacıyla 2954 sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu’ndan bazı maddeler kaldırılmış ve aynı süreçte birtakım Cumhurbaşkanlığı kararnameleri yayınlanmıştır. Bu kararnameler ile TRT’nin yapısı yeni hükümet sistemine uyumlu hale getirilmiştir. Bu uyum kapsamında kaldırılan Başbakanlık makamının görev ve yetkileri, yasada ve kararnamelerde Cumhurbaşkanına devredilmiş olmuştur. Bu nedenle 2954 sayılı yasanın 23. maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Başbakan” ibaresi “Cumhurbaşkanı” olarak değiştirilmiştir. İlgili 23. madde “*Cumhurbaşkanı veya görevlendireceği bakan, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde, bir haber veya yayını menetmeye yetkilidir.*” haliyle yer bulmuştur. Bu uyum kapsamında ilgili yasanın 20. maddesinin madde başlığı ve metninde yer alan hükümet ibareleri “Cumhurbaşkanı” şeklinde, “Hükümetin” ibaresi “Cumhurbaşkanının” şekline değiştirilmiştir.

TRT yasasında yapılan bu değişikliklerin tamamı 703 No’lu KHK’nın 95. maddesinde yer almaktadır.

Yeni hükümet sistemine uyum amacıyla yapılan bu düzenlemelerin bir kısmı Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile gerçekleştirilirken aynı süreçte 2954 sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu’ndan yeni hükümet sistemine uyum kapsamında bazı maddeler çıkarılmıştır. Bu haliyle idari yapılanması, işleyişi, görev ve faaliyetleri açısından yalnızca yasa ile düzenlenmiş olan TRT, ilgili

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile ikili bir yapılanma görüntüsü çizmiştir. Artık TRT eskiye göre biraz daha otoriteye bağılı, hükümetin politikalarına uygun şekilde düzenlenebilen ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleri aracılığıyla çok daha hızlı şekilde yapısında değişiklikler yapılabilen bir organ haline gelmiştir. Bu şekilde TRT'nin işleyişi ve yapılanmasına dair bazı uygulamaların değiştirilmesi, kaldırılması veya yeni maddelerle güncellenmesi hem kanun hem de Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile mümkün hale gelmiştir.

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, kanuna nazaran o günkü şartlara ve konjonktüre göre daha hızlı şekilde düzenlenebilmektedir. Buda TRT'nin kuruluş amacı olan kamu hizmeti yayıncılığı anlayışına uymayan bir görüntü meydana getirmektedir. Yasalar değiştirilirken, kaldırılırken veya yeni yasa çıkartılırken TBMM'nin onayından belirli yeter sayılar ile geçmelidir ve bu her zaman mümkün olmamaktadır. Elbette her zaman milletin temsilcilerinin iradesi aynı görüşü savunmayabilir ve aynı görüşte mutabık kalmayabilir. TBMM yasama erki olarak yasa çıkarma yetkisini haiz yegâne devlet organıdır. Bu nedenle kanun yapmak Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine göre çok daha fazla kişinin değerlendirmesi ve onayı ile mümkün olacaktır. Gerçek şudur ki yeni hükümet sisteminde ortaya çıkan ikili görüntüde, bir konuyla ilgili parlamentonun yasa değişikliği yapması Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine kıyasla çoğul akılcılık gerektirmekte ve kamu menfaatini korumaktadır. Oluşan bu görüntüde Cumhurbaşkanının TRT üzerindeki otoritesi daha fazla öne çıkmaktadır. Buda kurum üzerindeki baskıyı arttırarak TRT'yi idareye daha bağımlı bir kurum görüntüsüne sokmaktadır. Mevcut durum TRT'nin kuruluş amaçlarında yer alan bağımsızlık ilkesine uymamaktadır. Bu nedenle TRT'nin kamu hizmeti yayıncılığındaki özerklik anlayışı korunamamaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünde yer alan kamu hizmeti yayıncılığının üç birleşeninden biri idari özerklik kavramıdır. Yapılan bu düzenlemelerle TRT idari özerklik kavramından biraz daha uzaklaştırılmıştır. Toplumun her kesimine hitap etmesi gereken TRT, bu haliyle iktidarla aynı görüşte olmayan topluluklara da seslenebilip onların talep ve arzuları gereğince yayın yapabilmelidir. Geçmişten günümüze bu anlayış pek mümkün olmadığı gibi düzeltilmesi içinde herhangi çaba sarf edilememiştir. TRT yönetimi iktidara bağılı olduğu sürece tarafsız yayın yapmaktan uzaklaşacak, bunun neticesinde de

devletin (halkın) kamu hizmeti yayın kanalı olmaktan çok iktidarın kanalı izlenimi oluşturacaktır. TRT kurumunun kamuoyunun her kesimi tarafından sevilen ve izlenen bir kurum haline gelmesi kuruluş ilklerinde yer alan tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleriyle mümkündür.

2954 sayılı yasa ile birlikte Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde yer alan maddeler TRT mevzuatının bir parçası haline gelmiştir. Cumhurbaşkanlığı 30479 sayılı 1No'lu, 3 No'lu ve 4 No'lu kararnamelerde yer alan hükümler TRT mevzuatının bir parçası olmasına rağmen bu hükümler TRT'nin kurumsal sitesinin mevzuat bölümünde yer almamaktadır. Oysaki daha önce 2954 sayılı yasada yer alıp TRT'nin yönetim yapısını ve işleyişini etkileyen birçok konu Cumhurbaşkanlığı 30479 sayılı1No'lu, 3 No'lue 4 No'lu kararnamelerde düzenlenmektedir.

## **6.2 Cumhurbaşkanlığı 1 ve 3 No'lu Kararnameleri (Yönetim Kurullarının Yapısı İle İlgili Düzenlemeler)**

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte kamu kurum ve kuruluşların yönetim alanı yeniden düzenlendi. Bu düzenlemelerin bir bölümü Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile gerçekleştirildi. Cumhurbaşkanlığı 1 ve 3 No'lu kararnameleri de kamu kurum ve kuruluşlarının yönetim kurulları ve idari organlarının oluşturulmasını da kapsayan düzenlemeler getirdi. Bu kapsamda, Cumhurbaşkanlığı teşkilatı bünyesinde düzenlenen kurum ve kuruluşlarda yönetim kurulu üyeliğine seçilebilmek için gerekli nitelikler de bu kararnameyle tanımlandı. Bu kararnamede yer alan ortak hükümlerde belirtilen esas ve usullere göre TRT yönetim kurulunun şekilleneceği düzenlenmiştir. Fakat bu usul ve esaslar TRT için yeterli olmamaktadır. 2954 sayılı yasada yer alan yönetim kurulunun yapısıyla ilgili düzenlemeler 703 No'lu KHK ile kaldırılmıştır.

KHK ile kaldırılan bu bölümde TRT yönetim kurulunun yapısıyla ilgili yönetim kuruluna seçilen kişilerin belirli uzmanlık alanlarına sahip olması gerekmektedir. 703 No'lu KHK ile 2954 sayılı Kanunun 11. maddesinde yer alan *“Kurumun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim Kurulu; Genel Müdür, Bakanlar Kurulu tarafından genel müdür yardımcıları arasından atanan iki üye ile elektronik veya kitle iletişimi alanlarında bir; hukuk alanından bir;*

*işletme, iktisat veya maliye alanlarından bir ve sanat veya kültür alanlarından bir kişi olmak üzere, bu alanlarda temayüz etmiş kişiler arasından seçilen ve atanan dört üyeden oluşur. Dışarıdan seçilen yönetim kurulu üyeleri; RTÜK tarafından her bir alandan teklif edilen iki kat aday arasından Bakanlar Kurulu kararı ile atanır.”* hükmünün de içinde bulunduğu yönetim kurulunun yapısıyla ilgili düzenlemeler kaldırılmıştır. Cumhurbaşkanlığı teşkilatı içerisindeki kurum ve kuruluşların yönetim kurulu yapısı ve üye seçimi Cumhurbaşkanlığı 1 ve 3No’lu kararnamesinde düzenlenmiştir. Ancak TRT kararname metninde açıkça yer almamasına rağmen ortak hükümler kısmına dahil olması sebebiyle kararnamedeki düzenlemelerden dolayı olarak etkilenmiştir.

TRT’nin yönetim kurulunun yapısındaki bu değişim kurumda siyasallaşmanın önünü açmaktadır. Oysaki TRT hükümetten etkilenmeden yönetilmelidir. Bu haliyle 1 ve 3 No’lu kararnameler TRT’nin siyasallaşmasının önünü açmış olup sadece günümüzde değil gelecekte de kurumun siyasetçilere ve politikacılara bir cazibe merkezi sıfatıyla ikram edilmesi, lütufta bulunulması durumuyla karşımıza çıkabilecektir. Bunun sonucunda yönetim kurulunun siyasallaşması gibi yeni bir durum ortaya çıkartmasının yanında yayıncılık konusundaki uzmanlık unsurunu da tehlikeye sokmuştur. Alanında donanımlı ve tecrübeli kişilerin yer alması gereken TRT, bu haliyle uzman kişilerden uzak gelip geçer bir düzene teslim olmasının önü açılmıştır. Oysaki TRT içinde birçok farklı sanat dalını barındıran ve aynı zamanda teknik donanım isteyen bir kurumdur. Devletin bazı diğer kurumları gibi herkesin yapabileceği veya birkaç yıl içinde kendini geliştirerek uyum sağlanabilecek bir kurum değildir. TRT, uzun yıllar alanında uzmanlaşmış kişilerin yönetiminde kamuoyunun ihtiyaçlarını en doğru şekilde karşılamalıdır. Bunun mümkün olmaması durumunda TRT’den istenilen verim alınamamış olup kamuoyunun beklentilerini karşılayamayacaktır.

Fakat TRT’nin kamu hizmeti yayıncılığı yapan bir yayıncılık anlayışı ile kamu hizmetine özgülenmiş özerk bir organ olduğu hususu dikkate alınmamıştır. Öncesinde yasa kapsamında yönetim kurulu üyeliği seçimi açısından aranan nitelikler kararname ile getirilen yeni düzende yer almamıştır. Bu hususun TRT’nin liyakat esaslarına uygun, yeterli birikim ve bilgiye sahip kişiler tarafından yönetilmemesine sebep olabileceği tartışılmaktadır. Kurum yönetiminde yeterli donanıma sahip ve belirli alanlarda uzmanlaşmış kişilerin



yer almaması ihtimalinde TRT'nin kamu hizmeti yayıncılığı anlayışı zarar görebilecektir.

### **6.3 703No'lu Kanun Hükmünde Kararnameyle TRT Yasası'ndan Kaldırılan Hükümler ve 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi**

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte birçok kamu kurum ve kuruluşunun işleyişini düzenleyen yasalarda değişikliğe gidilmiştir. 703 No'lu KHK'da bu değişiklikleri öngören yasal düzenlemelerden biridir. Söz konusu KHK ile 2954 sayılı TRT kanunundaki birçok madde değiştirilmiş veya kaldırılmıştır. Kaldırılan bu maddelerin birçoğunun yerine yeni düzenlemeler getirilmiştir. Kaldırılan bu maddelerin bir kısmı yeniden düzenlenerek 4 No'lu CBK'nın otuz sekizinci bölümünde yer almıştır. 703 No'lu KHK ile yasaya iki geçici madde eklenmiş olup on üç madde tamamen kaldırılmıştır. Bazı maddeler de fıkraların büyük bir bölümü kaldırılıp, saklı tutulan fıkralarla yeniden düzenlenmiştir. "Yönetim Kurulu" başlığı altındaki 11. maddenin sadece 6. fıkrası dışındaki tüm fıkralar kaldırılarak "Bakanlar Kurulu kararnamesi ile" ibaresi "Cumhurbaşkanınca" şeklinde değiştirilmiştir. Bu fıkra "*Yönetim Kurulu üyelerine verilecek ücretler, Cumhurbaşkanınca tespit edilir.*" olarak 2954 sayılı yasanın 11. maddesinde yer almaktadır. Mevcut yasada değiştirilen bir başka madde ise "Amaç" başlığı altındaki 1. maddedir. Bu maddede "kurumun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına" ibaresi "kurumuna" olarak değiştirilerek "*Bu Kanunun amacı, radyo ve televizyon ile tüm medya araçlarından yapılan yayınların düzenlenmesine ve özerkliği ve tarafsızlığı Anayasada hükme bağlanan Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna ilişkin esas ve usulleri belirlemektir.*" şekliyle yeni düzenlemede yer almaktadır. Burada dikkati çeken bir husus, kuruluş amacı ve görevi sorumluluk anlayışıyla kamu hizmeti yayıncılığı yapmak olan TRT'nin yasadan bu ibarenin kaldırılması ile bu ilkedan uzaklaştırılmasıdır.

TRT'nin tarafsızlığı 4 No'lu CBK'de korunan ilkelere dendir. Kararname, TRT'nin kuruluş ilkelerin, Anayasa'ya ve 2954 sayılı yasanın ruhuna uygun şekilde tarafsızlığa vurgu yapmaktadır. Ancak tarafsızlığın kolayca ve hızlı bir şekilde düzenlenen ve hiçbir yerden onay almaya gerek duymayan CBK'yle

düzenlenmesi TRT'nin siyasal iktidarla ilişkisini bağımlılık noktasında sorunlu hale getirmektedir.

Yasadan kaldırılan “Görevler” başlığı altında bulunan 9. madde ise yine ilgili kararnamede aynı başlık altında 534. Madde olarak yer almış, 9. Maddeye ek olarak “*“Yurt içi ve yurt dışına gerektiğinde tüm mecralardan yayın yapmak ve bu yayınları sürdürülebilir kılmak amacıyla her türlü faaliyette bulunmak ve buna ilişkin tedbirleri almak.”* ibaresi eklenmiştir. Yasadaki haliyle aynen ilgili kararnameye aktarılan bir başka madde de “Organlar” başlığı altında yer alan 10. maddedir. Bu madde mevcut haliyle korunarak aynı başlık altında 535. madde olarak 4 No’lu kararnamede yerini almıştır. Yasadan büyük bir bölümü silinen ve ilgili kararnamede düzenlenip “Yönetim Kurulu” başlığı altında yer alan 11. Madde ise TRT'nin idari yapılanması açısından önemli hükümler arasındadır. Bu madde ilgili kararnamede “Yönetim Kurulu” başlığı altında 536. maddede düzenlenmiştir. Dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biri de yasaya göre yönetim kurulunun en az on beş günde bir toplanması gerekliliği yer alırken ilgili kararnamede bu süre üç ay olarak belirlenmiştir. Yine yasada en az beş üyenin katılımıyla toplanıp dört üyenin oyuyla karar alabileceği öngörülen yönetim kurulu, ilgili kararnamede beş üyenin katılımıyla toplanıp katılanların salt çoğunluğu ile karar alabilmektedir. Buda beş üyenin katılımı durumunda üç oy ile karar alınabilmesi anlamına gelir. Yasada yer alan “bir yıl içinde mazeretsiz iki toplantıya katılmayanların üyeliği kendiliğinden sona erer” ibaresine ilgili kararnamede hiç yer verilmemiştir. Bu düzenlemeyle yönetim kurulunun TRT yönetimindeki ağırlığı azalmaktadır. Özellikle yönetim kurulunun toplanmasına ilişkin değişikliklerin, yönetim kurulu üyelerinin TRT üzerindeki kontrol ve etkinliğini azaltıcı yönde bir etkisi olabileceği düşünülebilir. Yasada bu maddenin devamı niteliğinde olan, “Görevler” başlığının altında bulunan 12. maddede yönetim kurulunun görevleri yer almakta olup bu görevler de yine 4 No’lu kararnamede yeni haliyle düzenlenmiştir. İlgili yasanın 13. maddesi ise “Kurum Genel Müdürlüğü” başlığı altında bulunmaktayken başlığın ismi değiştirilerek “TRT Kurumu Genel Müdürü Mali Hakları” olarak TRT yasasında yerini almıştır. Bu madde genel müdüre ödenecek ücret yer almaktadır. Genel müdüre ödenecek ücretin ifade şekli yeni hükümet sistemine uygun olmamasından dolayı Cumhurbaşkanlığı

Hükümet sistemine göre düzenlenmiştir. Genel müdürün ücretinin, ilgili madde de Başbakanlık müsteşarının almış olduğu aylık ücret miktarına denk olacağı ifade edilmiştir. Fakat Başbakanlık müsteşarlığı makamının yeni hükümet sisteminde öngörülmemesi nedeniyle en yüksek devlet memurunun almakta olduğu aylık ücret olarak kabul edilmektedir. Bunun dışında Genel Müdürlük ilgili hususlar gerekli görüldüğü ölçüde 4 No'lu kararnamede yeniden düzenlenmiştir.

4 No'lu CBK'nin TRT Yönetim Kurulu başlıklı 536. Maddesi 14.7.2021 tarihli 2021/348 sayılı 80 No'lu CBK'yle yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenlemede TRT'nin kurumsal yapısını değiştirmiştir. Bu düzenlemeye göre, Genel Müdürlük ve Yönetim Kurulu Başkanlığı fonksiyonları birbirinden ayrılmış ve ikili bir yönetim yapısı getirilmiştir. Yeni düzenlemede Genel Müdürlük "icra organı", Yönetim Kurulu "karar organı" olarak nitelendirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı tarafından yapılan atamalarla da eski düzenlemenin aksine Genel Müdür ve Yönetim Kurulu Başkanlığı görevlerine ayrı kişiler atanmıştır. Yönetim Kurulu'nun üye sayısı genel müdür dahil 7'den 9'a çıkarılmıştır. Yeni düzenleme Genel Müdür ve Yönetim Kurulu ilişkisini yeniden belirlemiştir. Biz önceki düzenlemede Genel Müdür fonksiyonu Yönetim Kurulu üyelerinin üzerine çıkarılırken, 80 No'lu kararnameyle yapılan düzenleme Yönetim Kurulu Başkanı'nı Genel Müdür karşısında daha güçlü bir pozisyona getirmiştir. 4 No'lu CBK'nin 536. Maddesi fıkrasındaki Yönetim Kurulu'nun 3 ayda bir toplanacağı şeklindeki hüküm değiştirilmiştir. Yeni düzenlemede 3 aylık süre kaldırılmış, ayda bir toplanacağı belirtilmiştir, Yönetim Kurulu'nun gerekli durumlarda Yönetim Kurulu Başkanının çağrısıyla toplanacağı da hükmeye bağlanmıştır. Yeni düzenleme Kurulun, en az yedi üyenin katılımıyla toplanmasını ve kararlarını üye tam sayısının salt çoğunluğuyla alınmasının kayıt altına almıştır.

Danışma kurullarını düzenleyen yasanın 15. Maddesi ilgili kararnamenin 539. Maddesinde "Danışma Kurulları" başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. Maddede yer alan "*Milli güvenliğe ilişkin danışmanlık, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından sağlanır.*" fıkrası ise düzenlemeye dahil edilmemiştir.

Yasada "Teşkilat" başlığı altında yer alan daire başkanlıkları isimleri 16. maddenin kaldırılmasıyla birlikte yasadan silinmiş olup bu başlıkla ilgili

düzenlemelerde yine ilgili kararnamenin 540. maddesinde yer almaktadır. 2954 No’lu yasada yer alan 17. madde, 18. madde, 19.madde ve 24. madde söz konusu içerikte bir değişiklik olmadan Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine uygun hale getirilerek 4 No’lu kararnamede yerini almıştır. Bu dört maddeden 24. maddenin başlığı eski hali ile korunmuş olup “Devlet dış ilişkileri ile ilgili yayınlar” başlığıyla ilgili kararnamenin 544. Maddesinde bulunmaktadır. 17. madde de ise “Yayın türlerinin dengelenmesi” başlığının yerine “Yayın türleri” başlığı ilgili kararnamede tercih edilmiştir. 18. Ve 19. Maddelerinin başlıklarında ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine uyum sağlamak amacıyla değiştirilmiştir. 18. Madde, “Hükümet bildiri ve konuşmaları” halinde iken “Cumhurbaşkanlığı bildiri ve konuşmaları” olarak 19. Madde ise “Hükümet faaliyetlerinin tanıtılması” halinden “Cumhurbaşkanı faaliyetlerinin tanıtılması” olarak değiştirilerek 4 No’lu kararnamede düzenlenmiştir.

İlgili yasanın 31. maddesi “Yayınlara Denetimi” başlığı altında yer almaktaydı. Bu madde kararnamede aynı başlık altında 545. madde olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu maddenin içinde yer alan “*TSK ile ilgili yayınlar hakkında Genelkurmay Başkanlığının olumlu görüşü alınır.*” ibaresi kararnamede bulunmamaktadır. Bu husus da TSK’nin TRT üzerindeki etkisini azaltmaktadır. Türkiye Cumhuriyet tarihinde yaşanmış olan birçok darbe ve darbe teşebbüsünün demokrasiye olumsuz etkileri tartışılmazdır. Bu nedenle ilgili ibarenin kaldırılmasıyla siyasal sistemin demokratikleşmesi hem de TRT’nin bir baskı odağından bağımsızlaşması açısından önemlidir.

Yasada yer alan sermaye, kârın dağıtımı ve yedek akçe, bütçenin hazırlanması ve finansman açığı başlıkları ve bu başlıklar altında yer alan 33, 34 ve 36. maddeleri ilgili kararnamede tek başlık altında toplanarak “Sermaye, kârın dağılımı ve yedek akçe” başlığıyla kararnamenin 546. maddesinde birtakım değişikliklerle yeniden düzenlenmiştir.

Yasada bulunan bir diğer hüküm 49. madde de “istihdam şekilleri” başlığı altında yer almaktaydı. “*TRT’nin hizmetleri; memurlar, sözleşmeli personel ve geçici personel eliyle gördürülür.*” ifadesinde yer alan “sözleşmeli personel ve geçici personel” ibaresi “özel hukuk hükümlerine tabi personel” şeklinde değiştirilerek ilgili kararnamenin 548. Maddesinde yine aynı başlık altında düzenlenmiştir. Burada amaçlanan TRT’nin istihdamı kendi bünyesindeki

personelle sağlanması dışarıdan geçici personel desteği almadan faaliyetlerini yürütebilmesi olduğu düşünülmektedir.

#### **6.4 4 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve TRT’nin Yeniden Düzenlenen Yapısı**

Cumhurbaşkanlığı 4 No’lu Kararnamesi birçok kamu kurum ve kuruluşuna ilişkin yeni düzenlemeler içermektedir. TRT’de bu kararnamede yer alan kurumlardan biridir. 703 No’lu KHK ile 2954 sayılı yasada kaldırılan hükümler bu kararnameyle yeniden düzenlenmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, siyasal iktidardan bağımsızlığı esas alan kamu hizmeti yayıncılığı açısından problemlili bir alan oluşturmaktadır. TRT de bir kamu hizmeti yayın kurumu olarak kuruluşu, görev ve yetkileri önce çoğulcu demokrasilerde halkın tamamını temsil eden parlamento tarafından çıkarılan yasaya bağılı olarak yerine getiriliyordu. TRT yasasında değişiklik yasayla yapılabiliyordu. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile CBK’yle pek çok alanda hukuki düzenlemeler yapılabilmektedir. TRT mevzuatı da bu düzenleme alanı içinde yer almaktadır. TRT’nin yönetim yapısı, amacı, görevi, yetkileri, faaliyet alanları gibi tüm konular CBK’yle yapılabili hale gelmiştir. Bu durum TRT’nin siyasal iktidar karşısındaki konumu açısından yeni bir görünüm ortaya çıkarmaktadır. TRT, bu hukuki düzenleme yapısıyla kamu hizmeti yayın kuruluşunun bağımsızlık ilkesinden uzaklaşmakta; doğrudan yürütme organına, bir başka deyişle siyasi iktidara bağımlı bir hale gelmektedir. Yasa yapmak parlamentoda işletilen bir süreci gerektirdiğinden ve halk iradesinin meclis çatısı altındaki temsiliyetini gerektirdiğinden Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine göre çok daha katılımcı bir yöntemi içermektedir. Bu süreç kamu hizmeti yayıncılık anlayışının ruhuna da uygundur. Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle kamu hizmeti yayıncılık anlayışının gerektirdiği temsiliyet ve katılım ruhundan uzaklaşmaktadır. Parlamento ve yasa yapma süreçleri devreden çıkmakta ve siyasal iktidarın öngördüğü bir düzenleme hiçbir tartışma olmadan ve onay gerektirmeden hayata geçirilmektedir. 703 No’lu KHK ve 1, 3 ve 4 No’lu CBK’ları ile 4 No’lu CBK’nın 536. Maddesinde değişiklik yapan 80 No’lu CBK, TRT mevzuatını benzer biçimde değiştirmiştir. Yapılan bu yeni düzenlemeler ile 2954 sayılı TRT Kanunu’nda büyük oranda değişikliğe

uğramış ve TRT yapısı ve işleyişi açısından belirleyici olan maddeler kararnamelerle düzenlenir hale gelmiştir. TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu Başkanı ile üyelerinin seçimi de bu yeni düzenlemeler içindedir.

2954 sayılı yasada 2018 yılı öncesinde de değişiklikler yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte yapılan değişiklikler TRT'nin yeniden yapılanması çalışmasının da bir parçasını oluşturmaktadır. 703 No'lu KHK ile yeniden yapılama kapsamında yasadaki çıkarılması gereken hükümler kaldırılmış, Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile kaldırılan hükümler yerine yeniden yapılanma çalışması kapsamında TRT mevzuatında değişiklikler yapılmıştır. 4 No'lu CBK, 2954 sayılı yasaya paralel bir şekilde TRT'yi yeniden düzenlemiştir. 4. No'lu CBK'nın 38. Bölümü "TRT" başlığıyla TRT'ye ayrılmıştır. Bu kapsamda kararnamenin 532'den ila 548. Maddeye kadarki bölümündeki hükümler ve bir geçici madde ile TRT mevzuatına şekil verilmiştir.

Kararnamenin TRT ile ilgili maddeleri Amaç, Kuruluş, Görevler, Organlar, Yönetim Kurulu, Yönetim Kurulu'nun Görevleri, Genel Müdür, Danışma Kurulları, Teşkilat, Yayın Türleri, Cumhurbaşkanlığı Bildiri ve Konuşmaları, Cumhurbaşkanlığı Faaliyetlerinin Tanıtılması, Devletin Dış İlişkileriyle İlgili Yayınlar, Yayınların Denetimi, Sermaye-Kârın Dağıtımı ve Yedek Akçe, Bütçenin hazırlanması ve Finansman Açığı, Personel başlıkları altında düzenlenmiştir.

CBK ile kuruluş, yetki, görev ve sorumluluklarına esas ve usulleri belirlenen TRT'de, 80 No'lu CBK'ye ikili bir yönetim yapısı ortaya çıkmıştır. Bu yapının Genel Müdürlük ve Yönetim Kurulunun fonksiyonları ayrılmıştır. Son düzenlemeyle RTÜK, genel müdürün ve yönetim kurulu üyeliklerinin seçim sürecinden çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi sonucunda getirilen kararnamelerle getirilen düzenlemelerle her iki organın ataması doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. Yönetim Kurulu üyelerinde daha önceden gerekli olan alan uzmanlıkları da 1 ve 3 No'lu CBK ile yapılan düzenlemelerde aranmamaktadır. Bu nedenle Yönetim Kurulu üye sayısının 7'den 9'a çıkarılma gerekçesi de açıklanmamıştır.

2954 sayılı yasanın amaç bölümündeki tarafsızlık ve özerklik vurgusu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle yapılan düzenlemeler sonrasında da korunmuştur. Ayrıca 4 No'lu CBK'nın Kuruluş maddesinde tarafsızlık vurgusu yinelenmiştir.

Kamu hizmeti yayıncılığı açısından önemli olan katılım ve temsiliyet ilkesi TRT'de 359 sayılı yasayla oluşturulan Danışma Kurullarıyla sağlanmıştır. 1980 yılından sonra işlevini ve yapısını kaybetse de TRT'nin kuruluşundan bu yana koruyan Danışma Kurulları, 4 No'lu CBK'de de yerini almıştır. TRT, radyo ve televizyon yayınları hakkında kamuoyunun düşünce ve taleplerini belirlemek, bilimsel ya da teknik araştırmalar yaptırmak, özel uzmanlık alanlarından yararlanmak amacıyla geçici danışma kurullar oluşturabilecektir. Bu danışma kurulları sürekli faaliyet gösteren ve kuruluş yıllarında olduğu gibi süreklilik arz eden bir yapı değildir.

TRT'nin merkez, taşra ve yurt dışı teşkilat yapılanması da genel müdürün teklifi üzerine yönetim kurulunu alacağı kararlara bırakılmıştır. Böylece yönetimde ve çalışmalarda esneklik sağlanma yoluna gidilmiştir.

### **6.5 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle TRT Mevzuatındaki Değişikliklerin Kamu Hizmeti Yayıncılığı Açısından Değerlendirilmesi**

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle TRT mevzuatında birçok değişiklik meydana geldi. Bu değişikliklerin bir kısmı yayın içeriklerinde de hissedilmektedir. Tarafsızlık üzerine yapılan tartışmalar bunun göstergelerindedir. Kamu hizmeti yayıncılığının unsurlarından olan toplumun her kesiminin talepleri doğrultusunda yayıncılık yapmak noktasında özellikle haber programlarında bu gerekliliğin yerine getirilmediği söylenebilir. Yönetim yapısının belirlenmesinde ortaya çıkan özerklik sorununun editoryal süreçlere yansıdığı söylenebilir. Seçimler dönemlerinde tartışılan TRT haberciliği ve yayıncılığı ortaya çıkan yeni görüntüyle başka tartışmalara kapı arama sonucu doğurabilir. TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu'nun atanma şekli bunun nedenidir. Yeni görüntüsüyle özerklik ve tarafsızlık anlamında TRT daha sorunlu bir hale gelmiştir.

Yayın ve program çeşitliliği ve içeriklerindeki çok seslilik, idari özerklik, mali özerklik ve editoryal bağımsızlık kam hizmeti yayıncılığının ilkelerindedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemiyle getirilen düzenleme özellikle idari özerklik ve editoryal bağımsızlık açısından tartışmalı bir durum yaratmıştır. Bu yapı yayın ve program içeriklerini etkileyecek niteliktedir.

### **6.5.1 Yayın içerikleri açısından değerlendirme**

Kamu hizmeti yayıncılığının işlevi haber verme, eğitime, bilgilendirme ve eğlendirme şeklinde tanımlanmıştır. TRT de kuruluşundan bu yana yayınlarında bu işlevleri yerine getirmiştir. Toplumun değişik kesimlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak eğitim programları, eğlence unsuruyla da zenginleştirilerek hazırlanmıştır. Dijital teknolojilerin sağladığı olanaklarla TRT televizyon yayınlarında kanal çeşitlenmesiyle yayın içeriklerini zenginleştirmiştir. Haber, kültür-sanat kanalı, spor kanalları, değişik müzik türlerine yer veren müzik kanalları, belgesel kanalı farklı dillerde yayın yapan kanallar TRT'nin kamu hizmeti yayın kuruluşu kimliğiyle uyumludur. Aynı anlayış TRT radyo kanallarında da hakimdir. Bölgesel radyoların varlığı da kamu hizmeti yayıncılığının bir gereğidir.

TRT'nin yapımlarında kamuoyunun eğitimi bilgilendirilmesi sanat ve kültürel olarak geliştirilmesini ön gören yapımların editoryal açıdan kaygılar duyulmasıyla birlikte izleyiciye pekte verim sağlayamadığı izleyiciler açısından sıkça ifade edilmektedir. Bağımsızlığı olmayan bir sanat bu vasfını ne yazık ki yitirecektir. Üzerinde hükümet baskısını hisseden bir sanat özgür ve özgün olmaktan uzaklaşacak sınırlı bir dilde ve alanda hareket etmenin sonucu olarak aynı şeyleri tekrarlayan bir yapımlar olarak karşımıza çıkacaktır. Birbirinin aynısı veya benzeri olarak karşımıza çıkan bu yapımlar bir kısım izleyici tarafından merak ve beğeniyle izlense de toplumun tamamının ilgisini çekerek kucaklanmamaktadır. Oysaki kamu hizmeti yayıncılığında beklenen toplumun her kesimine hitap eden ve ilgisini çekebilecek yayınlar yapmasıdır. Bu yayınları da aynı zamanda topluma eğitim, bilgi, sanat, gibi konularda da katkılar sağlayarak izleyiciye sunmalıdır. Kamu hizmeti yayıncılığı ancak bu şekilde doğru olarak yapılabilecektir. İzleyiciye sadece eğlence amaçlı yapılacak yayınlarla kamu hizmeti yayıncılığı sunulmamalıdır. Bu türden bir



yayın politikasının ülkenin gelişiminde ve topluma yararlı bireyler kazandırılmasında herhangi bir rol alabileceği söylenememektedir.

4 No'lu CBK'nın yayın türleri başlıklı maddesinde çeşitli konularda yayınlara yer verilmesine vurgu yapılmıştır. 2954 sayılı yasanın da değişikliğe uğrayan maddelerinde de bu vurgu vardır. Eğitim ve öğretim yayınlarının uygun görüşen kanallardan yapılması ve seçim dönemlerinde siyasi partilerin haberlerine yer verilmesi mevzuattaki yerini korumuştur. Yayınlardaki denge meselesi kamuoyunda tartışma yaratmaktadır. Tartışmaların kaynağında da TRT yönetiminin siyasal iktidar karşısındaki konumu bulunmaktadır.

### **6.5.2 İdari özerklik açısından değerlendirme**

TRT, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte idari özerklik açısından da tartışmalı hale gelmiştir. Yönetim Kurulu yapısı ve seçilme süreçleri özerklik açısından sıkıntılıdır. Genel Müdürün seçim sürecindeki değişiklik de aynı sıkıntıyı içermektedir. 2954 sayılı TRT yasının Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle yapılan son düzenlemeler öncesindeki hükümlerine genel müdür, yönetim kurulunun da başkanıydı. Genel Müdür ve yönetim kurulu üyeleri RTÜK'ün içinde olduğu bir süreç sonucunda atanıyordu. Genel Müdür, yasanın gerektirdiği koşullara uyan kişilerin RTÜK'e başvurması sonucu, başvuranlar arasından RTÜK tarafından seçilen 3 kişiden birinin Bakanlar Kurulu tarafından atanması ve Cumhurbaşkanı'nca onaylanması sürecinde seçiliyordu. Genel Müdür, istifa etmediği sürece görevden alınamıyordu. Bu durum yayın ve program içeriklerinde bağımsız ve tarafsız kalınması için genel müdürün konumunu güçlendiren bir unsurdu. İdari anlamda özerkliğin sağlanması açısından bir güvence oluşturuyordu. Yönetim Kurulu üyeleri de belli uzmanlık alanlarında RTÜK tarafından seçilen kişilerin Bakanlar Kurulu'nun onayına sunulmasıyla atanıyordu. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle bu süreç ortadan kalkmıştır. 703 No'lu KHK ile RTÜK, TRT Genel Müdür'ünün ve yönetim kurulu üyelerinin seçim sürecinden çıkarılmıştır. 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı bu atamaları Cumhurbaşkanlığı'nın yetkisine bırakmıştır. Kararname, genel müdür ve yönetim kurulu üyelerinin konumunu yürütmenin karşısında bağımlı hale getirmiştir. Bu düzenleme idari özerkliği tamamen ortadan kaldıran bir sonuç yaratmıştır. 80 No'lu CBK

sonrasında TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu Başkanlığı ve üyeliklerine yapılan atamalar bunun göstergesidir. Cumhurbaşkanlığı önce kararnameyi değiştiren bir karar yayımlamış, ardından TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu Başkanı ile üyelerini atamıştır. Yapılan bu atamalar ve sonrasında oluşan yönetim organları Anayasa ve 2954 sayılı TRT yarasındaki özerklik nitelemesiyle çelişkili sonuçlar yaratacaktır. Siyasi iktidar tarafından bir kararnameyle atanan kişilerin yine bir kararnameyle görevden alınma olasılığı da bulunması nedeniyle tarafsız ve bağımsız davranması beklenemez.

### **6.5.3 Mali özerklik açısından değerlendirme**

TRT'nin mali özerkliğinden açısından güvence teşkil edecek bir kaynağa sahiptir. Bandrol ve reklam gelirleri, elektrik faturalarından alınan TRT payı mali açıdan kendi kendine yeten bir yayın kurumu ortaya çıkarmıştır. 2954 sayılı TRT yarasında ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde bu gelirlere ek olarak kaynakların yetmemesi durumunda genel bütçeden pay alma hükmü de vardır. Bu hüküm mali özerklik açısından tartışmalı bir durum yaratsa da TRT mevcut kaynaklarıyla giderlerini karşılayabilen bir kurum görüntüsü sunmuştur. TRT'nin bu noktada mali açıdan özerk bir kurum olduğu söylenebilir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi öncesi bunu söylemek daha kolaydır. Çünkü TRT'nin mali kaynaklarının değiştirilmesi ancak yasayla mümkündür. Oysa Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde bir gece çıkarılacak kararnameyle TRT'nin mali kaynak yapısı da değiştirilebilir. Bu olasılık TRT'nin mali ve idari özerkliğini bir bütün içinde tehlikeye atmaktadır.

Mali özerklik tarafsız yayıncılık açısından ve toplumun bütün kesimlerine seslenebilen çeşitlilikte yayın yapabilmek bakımından önemlidir. Bandrol gelirleri ve elektrik faturalarından alınan pay Türkiye'de yaşayan herkesin ödediği TRT gelirleridir. Farklı kültür, farklı etnik yapı ve inanca sahip olan, farklı siyasal düşünceleri savunan insanlar TRT'ye gelirlerine düzenli olarak katkı yapmaktadır. TRT'nin yayın içeriklerinde bunun karşılığını vermesi gerekir. Kamu hizmeti yayıncısı kimliği bu gelirleri elde etmesini ve bunun karşılığında toplumun tüm kesimlerine hitap eden çeşitlilikte yayın yapmasını gerektirir. Tarafsızlıktan ve yayınlardaki çok seslilik ve çeşitlilikten uzaklaşıldıkça TRT'nin mali kaynakları da tartışma yaratacaktır.

#### 6.5.4 Editoryal bağımsızlık açısından değerlendirme

Editoryal bağımsızlık idari ve mali özerkliğin tamamlayıcısıdır. İdari ve mali olarak özerk olan kamu hizmeti yayın kuruluşu siyasal iktidarlardan ve güç odaklarından bağımsızlaşacaktır. Bunun sonucu yayınlara yansiyacaktır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle TRT mevzuatındaki değişiklikle idari özerklik alanında oluşan durum, editoryal bağımsızlık noktasında da sorun yaratmaktadır. Yönetimsel açıdan bağımsız olmayan kurumun editoryal açıdan tarafsız tutum sergilemesi de zordur.

Tarafsızlık meselesi editoryal tercihlerle sağlanmaktadır. Editoryal yapının yönetimden yönetiminde siyasal iktidardan bağımsızlaşması bu tercihleri belirler. TRT özellikle siyasi haberlerde geçmişten bugüne taraflı bir yayıncılık sergilemekle eleştirilmektedir. Bu eleştirilerin kaynağında TRT yönetiminin siyasal iktidarla yakın durması vardır. Kendini seçen yapının etkisinde kalma yayın içeriklerine yansımaktadır. Bunun dozu dönemlere göre değişse de TRT her dönem “hükümetin sesi” olmakla suçlanmıştır. Özellikle seçim dönemlerindeki yayınlar ve bu yayınlarda yayın süreleri açısından siyasi partiler arasında kabul edilebilir bir denge sağlayamaması eleştirilerin dozunu artırmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi sonrasında getirilen düzenlemeler bu eleştirileri hafifletecek ya da ortadan kaldıracak nitelikte değildir. Aksine TRT yönetimi geçmişe göre siyasi iktidara daha bağımlı hale gelmiştir.

Editoryal yapıları yönetim karşısında bağımsızlaştıracak bir başka unsur iş güvencesi ve sendikal dayanışmadır. TRT'nin personel yapısı ve istihdam biçimi de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi sonrasında yapılan düzenlemelerle değişmiştir. TRT kadro karşılığı çalışan kamu çalışanlarının yanında özel hukuk hükümlerine bağlı şirket sözleşmesiyle çalışan personel istihdam etmektedir. Özel hukuk hükümlerine bağlı personelin iş güvencesi yoktur. TRT sendikal örgütlenme yapısının editoryal bağımsızlığı sağlayacak nitelikte olmadığı da söylenebilir. Yayın içeriklerine karar verecek editoryal yapıların siyasal iktidarın etkisiyle o konulara gelmesi ve liyakattan uzaklaşılması gibi sebepler de tarafsızlığın önündeki engeller arasında sıralanabilir.



## 7. SONUÇ

Türkiye’de 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandumla birlikte Parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçiş süreci başlamıştır. 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilleri seçimini kapsayan genel seçimlerle birlikte süreç tamamlanarak Türkiye’nin kuruluşundan itibaren süre gelen Parlamenter sistem yerini Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine bırakmıştır. Yeni Hükümet sistemiyle birlikte daha dinamik bir yönetim yapısına geçmek hedeflenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçişle kamu yönetiminde ve bürokraside önemli düzenlemeler yapılmıştır. Kamu yönetimi yeni sisteme uyumlu hale getirilmiştir. Bu değişim ve uyum düzenlemelerinde Cumhurbaşkanlığı kararnameleri önemli yer tutmaktadır.

Türkiye’nin yeni yönetim modeli olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birçok kamu kuruluşu şekil değiştirmiş ya da yeniden düzenlenmiştir. Bu kurumlardan biri de TRT’dir. TRT mevzuatı daha önce 2954 sayılı yasayla düzenleniyordu. 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonları Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ve Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeler bu mevzuatı bütünlüyordu. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş süresinde ilk önce 703 No’lu KHK ile 2954 sayılı yasadaki bazı hükümler kaldırıldı ve ardından çıkarılan Cumhurbaşkanlığı 3 ve 4 No’lu kararnamelerle TRT’nin kuruluş yapısı, görev ve yetkileri yeniden düzenlendi. Bu düzenlemelere TRT’nin kurumsal sitesinde yer verilmemiştir. Düzenlemelere [www.mevzuat.gov.tr](http://www.mevzuat.gov.tr) sitesinden ulaşılabilmektedir.

TRT’nin daha önce parlamentodan geçerek oluşan mevzuatı yeni sistemde parlamentoyu devre dışı bırakmıştır. TRT mevzuat yapısı, birçok kamu kurum kuruluşunda gibi Cumhurbaşkanlığı kararnameleri düzenlenir hale gelmiştir. TRT mevzuatında 2954 Sayılı TRT Yasası ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinden oluşan ikili bir yapı mevcuttur. Birçok madde 2954 sayılı

yasadan çıkartılarak 4No'lu CBK'de yer almaktadır. TRT'yi iktidar karşısında bağımlı bir konuma getiren ve iktidarın baskısını her an üzerinde duymasına neden olabilecek bu durum Anayasa ve 2954 sayılı TRT yasasındaki tarafsızlık ve özerklik ifadeleriyle çelişkilidir. Bu çelişki kamu hizmeti yayıncılığının bağımsız ve tarafsız yayıncılık ilkesi açısından da sorun yaratmaktadır.

TRT geline nokta 1964 yılındaki kuruluş anlayışından uzaklaşmıştır. Yönetim kurulu ve genel müdürün seçilme şekli, yapısı, kurumdaki idari organlarının toplumun değişik kesimlerinin katılımını sağlayacak şekilde tesis edilmesi değişikliğe uğramıştır. Türkiye siyasi tarihinin dönemeç noktalarında Kamu hizmeti yayıncılığı ilkeleriyle kurulan TRT, günümüze kadar birçok düzenleme geçirmiş ve bu değişikliklerin neticesinde kamu hizmeti yayıncılığında uzaklaştığı gözlemlenmiştir. 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül Askeri Darbesi bu kırılma noktalarındandır. Demokratikleşme süreçleri özerklik kavramını TRT Yasasına eklemese de uygulamada karşılığı görmek mümkün olmamıştır. TRT Genel Müdürü'nün seçim süreçleri bu özerkliği idari anlamda zedeleyen bir unsur olmuştur. Buna rağmen bu atama şekli özerk bir kurum olarak oluşan RTÜK'ü de içine katan bir süreç içermiştir. TRT genel müdürlüğü için RTÜK'e başvurular yapılmış, RTÜK bu başvurular içinde kendince en yeterli3 ismi Bakanlar Kurulu'na göndermiş, Bakanlar Kurulu da bu 3 isimden birini TRT Genel Müdürü olarak atamıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile bu süreç ortadan kalkmış, RTÜK TRT'nin genel müdür ve yönetim kurulu üyelerinin seçin süreçlerinin dışında bırakılmıştır. CBK, TRT genel müdürü ve yönetim kurulunun seçimi için tek hukuki prosedür haline gelmiştir. CBK'ler, TRT'nin mevzuatını değiştiren temel metinler olarak ortaya çıkmıştır. 4 No'lu CBK'nın, TRT ile ilgili kısmı 3 yıl içinde 2 kere değişerek TRT'nin idari organlarının yapısını yeniden düzenlemiştir. İlk düzenlemede eskiden olduğu gibi genel müdür aynı zamanda yönetim kurulunun da başkanıdır. Yönetim kurulunun toplanma süresi 3 aya çıkartılarak TRT genel müdürünün pozisyonu yönetim kurulu üyeleri karşısında daha güçlendirilmiştir. Genel Müdür uygulamada pek çok kararı yönetim kuruluna danışmadan alabilecektir. Gerekliğinde yönetim kurulu, başkan olarak toplantıya çağırabilmektedir. TRT Genel Müdürü İbrahim Eren'in görev süresinin dolmasıyla başlayan süreçte, yeni bir CBK'yle 4'nolu CBK'nın 536. maddesi değiştirilmiştir. Buna göre

Genel Müdürlük ve Yönetim Kurulu fonksiyonları açısından ikiye ayrılmış, yapılan atamalarla genel müdür ve yönetim kurulu başkanlığına farklı isimler getirilmiştir. Bu farklılığın genel müdür lehine olan güç dengesini yönetim kurulu başkanı lehine değiştirdiği söylenebilir. Çünkü yönetim kurulunun toplantı süreleri 3 aydan ayda bir aya indirilmiş görünmektedir. Bunun yanında genel müdürün de içinde olduğu yönetim kurulunu başkan gerekli gördüğü durumlarda toplantıya çağırabilmektedir. Bu yapıda yönetim kurulu karar organı, genel müdürlük icra organıdır.

Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle yönetim kurulunda alan uzmanlıklarına yer verme yükümlüğünün kaldırılması, buna rağmen yönetim kurulu üyesi sayısının 7'den 9'a çıkarılması nedeni belirsiz düzenlemeler olarak görülmektedir. Oysaki kamu hizmeti yayıncılığı yayın içerikleri zenginleştirilmesi ve teknik kalitesinin artırılması açısından idari kadrolarda da liyakat aranmaktadır. Bu durum siyasal iktidardan bağımsızlaşmanın da sonucudur. Bağımlılık bu gereklilikten uzaklaşma sonucunu yaratabilir.

TRT idari anlamda özerklikten uzaklaşsa da tematik kanal sayısı ve yayın çeşitliliği açısından kamu hizmeti yayıncılığının gerektirdiği içerik zenginliğine sahip görünmektedir. Burada sorunlu olan durum haber programlarda tarafsız içeriklerle yayın yapabilmektedir. Siyasal iktidarlara yakın yöneticilerin belirlediği editoryal yapı bu tarafsız yayıncılığı gerçekleştirmede kamuoyu beklentisinden uzak kalmaktadır. Siyasal ve toplumsal muhalefetin TRT'ye yönelik eleştirileri de bu yöndedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ndeki kararnameyle yapılan düzenlemelerin yasaların yerine geçmesi mali özerklik açısından da TRT'yi siyasal iktidarın baskısıyla karşı karşıya bırakabilecek niteliktedir. TRT'ye yasayla verilmiş mali haklar bir gece de geri alınabilir. Bu hukuksal güç, kamu hizmeti yayın kuruluşlarının kontrol etmek isteyen siyasal iktidarlara koz vermektedir. Bu nedenle TRT mevzuatındaki değişikliklerin kararnamelerle değil de yasayla yapılması ve parlamentodan geçmesi kamu hizmeti yayın kuruluşu kimliğine sahip bir TRT için daha uygun olacaktır. Aksi halde TRT, giderek kamu hizmeti yayıncılığından uzaklaşacak ve siyasal iktidarı yayın organı niteliğindeki hükümet sistemi yayıncılık modeline dönüşecektir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde TRT'nin kamu hizmeti yayıncılığı ilkeleri açısından tartışma yaratacak bir başka husus da yayın ilkeleri ve görevleri başlığı altında yer alan kısımdır. Belirtilen bu kısım 2954 sayılı TRT yasasından çıkartılarak 4 No'lu kararnameye taşınmış böylelikle müdahalesi çok daha kolay bir hale bürünmüştür. Mali hakların bir gecede TRT'den geri alınabileceği gibi, yayın denetimi de kolayca çıkartılabilecek bir kararnameyle istenilen kişi veya kurumun yetkisine sunulabilir. Bu durum gerek yayın politikasına gerek editöryal yapıya olası bir çıkar veya beklenti çatışmasında TRT'yi müdahale edilebilecek konuma getirmektedir. Bu da yayın politikaları konusunda TRT'yi siyasi iktidar karşısında bağımlı hale dönüştürmekte, Anayasada ve yasada belirtilen özerklik şartına ters düşmektedir. TRT Kurumu "özdenetim" ifadesiyle günümüze kadar var olmaktadır. Yayın denetiminde kendi iç denetimini sağlamış ve sağlayabilecek TRT Kurumu bu görev ve yetkiyi kendi bünyesinde tutması kamu hizmeti yayıncılığının idari özerklik anlayışının da gereğidir. Geçmişte yayınların denetimi başlığı altında yer alan ve bu çalışmanın ikinci ve beşinci bölümünde bahsedilen TSK'nın yayın denetimine müdahale etme konusundaki istisnası Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte kaldırılmıştır. Bu değişiklik TRT'nin özerkliği ve bağımsızlığı açısından olumludur. Ancak her koşulda TRT mevzuatında yapılan düzenlemelerin kararnameler yerine TBMM'nden geçirilecek yasa değişiklikleriyle yapılması özerklik ve bağımsızlık algısını güçlendiren bir durum yaratacaktır.

TRT'nin idari ve mali özerkliği sağlandığı takdirde editöryal bağımsızlık önünde herhangi bir engel kalmayacaktır. Siyasal sistemin demokratikleşmesi, demokrasi kültürünün siyasi partiler başta olmak üzere toplumun bütün kesimlerince benimsenmesi TRT'nin gerçek anlamda kamu hizmeti yayın kuruluşu olma yolundaki engelleri de ortadan kaldıracaktır. Televizyon ve radyo yayıncılığı toplumsal ve siyasal hayatta sadece tecimsel yayıncılığa terk edilmeyecek kadar önemli etkileri olan bir iletişim alanıdır. Kamu hizmeti yayıncılığı çok kültürlü ve çok sesli bir hayatın gerçekleştiği bir dünyadır. Özerk ve tarafsız bir TRT böyle bir dünyanın inşasında önemli bir rol üstlenebilir.



## KAYNAKLAR

- Adanır, O.** (2012). *Sinema Televizyon Kültürü*. 1. Baskı, İstanbul: Hayalperest Yayınevi
- Akarcalı, S.** (2003). *Radyo ve Televizyonda Türk Dış Yayınları*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Akçakaya, Murat ve Özdemir, Abdulkadir** (2018), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 53(3), 922-944.
- Akdeniz, İbrahim** (2020). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Politikaların Bütçeye Yansıtılması: Program Bütçe Sistemine Yönelik Bir Yapılandırma Önerisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Akkaya, G.** (2019). *Anlatı Unsurları Açısından TRT Belgesel Kanalı İçeriği*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Alkan, Haluk**, (2018). *Kurumsalcı Yaklaşım Işığında Yeni Siyasetin Analizi: Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, 1. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.
- Altun, Fahrettin**, (2017). “Türkiye’de Sistem Krizinin Çözümü; Cumhurbaşkanlığı Sistemi”, *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı*, 94(23), 458-467.
- Altunay, M.C.** (2014). *Televizyon Programcılığının Temel Kavramları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Altunay, M. C.** (2014). *Televizyon Programcılığının Temel Kavramları*, E. G. Uğurlu (Editör). *Radyo ve Televizyon Programcılığının Temel Kavramları*. (3.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Atalan, Mustafa**, (2019). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Atar, Yavuz**, (2018). *Türk Anayasa Hukuku*, 12. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Avşar, Z. ve Öngören, G.**, (2003), *Radyo-Televizyon Hukuku*, Ankara: Piramit Yayıncılık.
- Avşar, Z.**, (2007), *Kamu hizmeti Yayıncılığı, Uluslar arası Yaklaşımlar ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Aziz, A.** (2002). *Radyo Yayıncılığı*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aziz, A.** (2013). *Televizyon ve Radyo Yayıncılığı*. (6. Baskı). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Aziz, A.** (2014). *6112 Sayılı “Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun” Üzerine. İletişim, Anlam, Arayış: ErolMutlu’ya Armağan*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Balabanlar, Ali** (1989), *Uydu Yayın Teknolojisinin Boyutları ve Türkiye’de Radyo-TV Yayınlarındaki Devlet Tekelinin Kalkması*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Balyemez, Ahmet S.** (2018), “Sayıştay Performans Denetimlerinin Uygulama ve Sonuçları Üzerine Bir Tartışma”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10-

- Balyemez, Ahmet S.** (2018), “Sayıştay Performans Denetimlerinin Uygulama ve Sonuçları Üzerine Bir Tartışma”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 36-45
- Barbier, F., Lavenir, C., Bertho L.**, (2001), *Diderot'dan İnternete Medya Tarihi*, 1. Baskı, İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Bayram, Salih**, (2016). *Türkiye 'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları Algular, Argümanlar ve Tezler*, 2. Baskı, İstanbul: Seta Yayınları.
- BBC**, (1993), *Responding to the Green Paper*, BBC, London: Published by the British Broadcasting Corporation, Broadcasting House.
- Bilir, Faruk**, (2017). *100 Soruda Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Sistemi*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Bozdağ, Bekir**, (2017). “Yeni ve Büyük Türkiye'nin Temellerini Atıyoruz”, *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı*, 94(23), 23-35.
- Brants, K., De Bens, E.**, (2000), “*The Status of Broadcasting in Europe*”, *Television Across Europe*, London: Sage Publication.
- Brown, D.**, (1999), *FT Focus on the BBC*, London: FT Media Maple House.
- Bura, Tuncay** (2020), *Yarı Başkanlık Sisteminden Cumhurbaşkanlığı Sistemine Geçiş Sürecinde Türkiye*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Cankaya, Ö.** (2003). *Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927-2000*. 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Coşkun, S.** (2016). *Radyo ve Televizyon Yayın Hizmetlerinde Denetim*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Çaplı, B.** (2001), “*Yayıncılığın Sayısallaşması-Belirsizlikler*”, *Medya Politikaları*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çaplı, B.**, (2002), *Medya ve Etik*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çeçen, Anıl** (1988). “TRT Danışıyor mu?” *TRT-DER, Aylık Meslek ve Örgüt Dergisi*, 1(2), 10-26.
- Çeçen, Anıl** (1988). “TRT Danışıyor mu?” *TRT-DER, Aylık Meslek ve Örgüt Dergisi*, 1(2), 10-25
- Çiftci, A., Kırğıl, S.** (2015). *İçtihatlı: Türk Basın-Yayın Mevzuatı* (Genişletilmiş İkinci Baskı) Ankara: Adalet Yayınevi.
- Çolak, N, İ.** (2010). *Kitle İletişim Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Çölaşan, Emin** (1992), “Paketten Ne Çıktı”, *Hürriyet Gazetesi*, 19.01.1992.
- Daniels, T.**, (1994), *Programmes for Black Audiences*, Behind the Screen, (Ed. Stuart Hood), London: Lawrence & Wishart, 65-81.
- Daniels, T.**, (1994), *Programmes for Black Audiences*, London: Lawrence & Wishart.
- Demirkaya, Yüksel**, (2018). “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetiminde Yeni Aktörler: Sivil Toplum Örgütleri”, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi- Kamu Yönetiminde Değişim, (Ed.: Yüksel Demirkaya), 1. Baskı, İstanbul: Hiperyayın.
- Demirkıran, C.** (2008). *Uluslararası Televizyon Yayıncılığının Tarihsel Gelişim Süreci: Fransa TV5 MONDE ile Türkiye TRT-INT ve TRT TÜRK Karşılaştırmalı İncelemesi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Devran, Y.** (2011). *Siyasal İktidar-TRT İlişkisinin Dünü*. 1. Baskı. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Dinçer, Ömer ve Yılmaz, Cevdet** (2003) *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma: Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim*, Ankara: T.C. Başbakanlık.

- Dişli, Ş.** (2017). “Ekonomik Fırsat Penceresi Olarak Cumhurbaşkanlığı Sistemi”, *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı*, 94(23), 601-603.
- Donges, P.** (2003), “Public Broadcasting as a Special Kind of Relationship.” ECRP General Conference, Marburg, Panel 13-5: The Future of Public Broadcasting in Europe, (Yayınlanmış Bildiri).
- Erdoğan, Umut**, (2017). “Kelamda Asl Olan Ma’nayı Hakikidir”, *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı*, 94(23), 399-403.
- Eren, E.** (2008). *Kamu yayıncılığı ve bir kitle iletişim kurumu olarak Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Erim, R. Onur**, (2017). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (Demokratik Yönetim Biçimlerine Türkiye Katkısı)*, 3. Baskı, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ersin, N.** (2007), *Kamu Hizmeti Yayıncılığı ve TRT’de Program Üretim Süreci*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersin, Nimet** (2007). *Kamu Hizmeti Yayıncılığı ve TRT’de Program Üretim Süreci*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Ertaş, Türker**, (2018). *Yasama, Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki Modern İlişkiler*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Ertuğ, Hasan R.** (2000), *Radyo İşletmeciliği*, İstanbul: Siyasi İlimler.
- Ertürk, N.**, (1988), *Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu’nda Halkla İlişkiler ve Yayın Planlamasına Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Esen, S.** (2016). “2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 4(2), 45-73.
- Esen, S.** (2016). “2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 4(2), 45-73.
- Esslin, M.** (2019). *Televizyon Çağı*. (Çev. Murat Çiftkaya), 3. Baskı, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin**, (2017). “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Sistemi Özel Sayısı*, 94(23), 90- 109.
- Franklin, B.**, (2001), *British Television Policy: A Reader*, London: Routledge.
- Franklin, B.**, (2001), *British Television Policy: A Reader*, London: Routledge.
- Gergerlioğlu, Muhammed Taha**, (2017). *Türk Tipi Cumhurbaşkanlığı (Kurumların Vesayetinden Halkın İktidarına)*, 1. Baskı, İstanbul: Hayykitap.
- Girgin, A.** (2014). *Gazeteciliğin Temel İlkeleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Giritli, İsmet** (1988), *Günümüzde Haberleşme*, 1. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.
- Gölcüklü, Feyyaz** (1980), *Haberleşme Hukuku*, Ankara: BYYO Yayınları.
- Gönenç, Levent** (2007), “Hükümet Sistemi Tartışmalarında Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği”, *Güncel Hukuk*, 44, 39-43.
- Gönenç, Levent**, (2007). “Hükümet Sistemi Tartışmalarında Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği”, *Güncel Hukuk*, 44, 39-43.
- Gözler, Kemal** (2000), “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm Üzerine Bir Deneme)”, *Türkiye Günlüğü*, 62, Eylül-Ekim.
- Gözler, Kemal**, (2000). “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm Üzerine Bir Deneme)”, *Türkiye Günlüğü*, 62, 15-25
- Gül, Cengiz**, (2017). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemlerinde Yürütme*, Ankara:

Yetkin Yayınları.

- Gül, Hüseyin**, (2015), “Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri”, *Yasama Dergisi*, 29(5),5-31
- Gülener, Serdar ve Miş, Nebi** (2017). “Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Anayasal Tasarımı”, *Türkiye ’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi* (Ed.: Nebi Miş ve Burhanettin Duran), 2. Baskı, İstanbul:Seta.
- Gülener, Serdar ve Nebi Miş**, (2017), “*Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Anayasal Tasarımı*”, *Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, 2. Baskı, İstanbul: Seta.
- Gülizar, J.** (1995). *TRT Meydan Savaşı*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Güngör, Arif C.** (2007), *Türk Sinemasının Yerli Dizilere Etkisi ve Seyirci İlişkisi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul.
- Güngör, N.** (2016). *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hafizoğulları, Z.** (2003). “Kamu Yayıncılığı ve TRT Kurumu”. *Ankara Barosu Dergisi*, 61(4),13-38
- İba, Şeref**, (2018). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- İnanç, Hüsamettin**, (2018). *Türk Tipi Başkanlık Sistemi*, 1. Baskı, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- İpek, Haluk**, (2017). “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı*, 94(23), 225-250
- İyimaya, Ahmet**, (2017) “Anayasa Değişikliği Ekseninde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (Anatomik ve Diyalektik Bir Yaklaşım)”, *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Sistemi Özel Sayısı*, 94(23), 71-89.
- Jukubowicz,K.**, (1999), “WeKnowItWhenWeSeeIt. Public Service Broadcasting: Definitions, DescriptionsandPolicyDilemmas.” *Business Journal*, 2(5), 10-25
- Kalabalık, H.** (1999).“Yerel Yönetimlerin İdarî Özerkliği”, *Belediye Dergisi*, 5(11), 11-30.
- Kale, F.** (2015). *TRT Edebiyat Uyarlamaları*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu.
- Kaptan, A.** (2002). *1927’den Günümüze Anılarla Radyo-Televizyon*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayını.
- Karaduman, S. ve Batu, N. M.** (2011). “Televizyon Haberlerinde Terörizm Olgusunun TRT’nin Haber Söylemi Bağlamında İncelenmesi”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 359–374
- Kars, N.** (2013). *Haberin Tarihi, Kuramları, Söylemi ve Radyo-Televizyon Haberciliği*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Kartalçı, Kadir**, (2019). *Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sistemi Açısından Bütçe Süreci ve Bütçe Hakkı*, 1. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Kartelli, F.** (1999). Devlet Televizyonundan Kamu Televizyonuna “Türkiye İçin Bir Kamu Televizyonu Modeli”. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- Kartelli, F.** (1999).*Türkiye İçin Bir Kamu Televizyonu Modeli*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kaya, A.R.** (1985), *Kitle İletişim Sistemleri*, Ankara: Teori
- Kejanlıoğlu, D.B.** (2004), *Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı*, İstanbul: Hil
- Kılıç, Muharrem**, (2017). “Hukuk-Politik Gerçekliği Bağlamında

- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı*, 94(23), 169-182.
- Kıvanç, H.**, (2002), *Telesafir: Bizde TV Böyle Başladı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kidd, J.**, (2006), “DigitalStorytelling at the BBC: therealityinnovativeaudienceparticipation”, Public Service Broadcasting in a Multimedia Environment: Programmesand Platform, 2006 Conference,
- Kjus, Y.**, (2006), “ APublic Service Format? Audienceparticipation as a discursive element in recent BBC program production”, Public Service Broadcasting in a Multimedia Environment: Programmesand Platform, 2006 Conference,
- Korkmaz, Ahmet** (2020). *Hükümet Sistemleri Ve Türkiye: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Köse, H.** (2011), *Medya Mahrem*, İstanbul: Ayrıntı
- Kul, R.** (2002). *Avrupa Birliği’nde Yerel Özerklik Yaklaşımı ve Türkiye’nin Uyum Sorunu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Küng, L. ve Shankleman, A.** (2000), *Inside the BBC and CNN: Managing Media Organisations*, London: Routledge.
- Lamba, Mustafa ve Ateş, Hamza** (2018). *Başkanlık Sistemi Uygulanan Ülkelerde Siyasi Partilerin ve Seçim Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi İçin Çıkarılacak Dersler*, 1. Baskı, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- McKinsey’in BBC İçin Hazırladığı Rapor** (1999), *Dünyada Kamu Hizmeti Yayıncıları*, Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Menlikli, Zeynep Ö.** (2006).*Bir Kamu Yayın Kurumu Olarak TRT’deki Değişim Çalışmalarının Yeni Yönetim Modelleri Açısından İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dönem Projesi, Ankara.
- Mutlu, E.** (1999), *Televizyon ve Toplum*, Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı
- Nart, Sibel** (2009), *1964-1980 Arası TRT Radyo Yayın Politikaları Toplumsal ve Politik Süreçte Radyonun Tarihsel ve Kurumsal Gelişimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Okşar, Mustafa**, (2019). *2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Yürütme Erkinin Üstünlüğü*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Önder, B.** (2000). *Kamu Yayın Kurumlarında Personel Yönetimi*. Ankara: TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayın Müdürlüğü Ofset Tesisleri.
- Öner, Ş.** (2006).*Yeni Mevzuat Çerçevesinde Türkiye’de Belediye Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayını.
- Öngören, M.T.** (1985), “*Televizyon*”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öngören, M.T.** (1995). *İletişim Notları*, Ankara: ÇGD Yayınları.
- Özbudun, Ergun**, (2013). “Hükümet Sistemi Tartışmaları”, *Yeni Türkiye*, 51(9), Mart- Nisan, 205-213.
- Özdağ, Selçuk**, (2017). “Yerli, Milli, Sivil ve Demokratik Bir Hükümet Modeli: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı*, 94(23), 351-369.
- Özkan, Fadime**, (2018). *2007’den2017’ye Hükümet Sistemi Tartışmaları*, 1. Baskı, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın.
- Öztürk, Namık Kemal**, (2018). “*Amerikan Başkanlık Sistemi ve Bürokrasi*”,

- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi-Kamu Yönetiminde Değişim*, 1. Baskı, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Sargant, N.** (1994), *"The Structure of Television in the UK"*, *Television and the Viewer interest: Exploration in the Responsiveness of European Broadcasters*, London: John Libbey.
- Sarmaşık, J.**, (2000), *Türkiye'de Radyo ve Televizyon Düzeni, 1927-2000*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi
- Serarslan, M.**, (2001), "Türkiye'de Radyo Televizyon Düzeninin Değişimi", *Selçuk İletişim Dergisi*, 2(3), 10-22.
- Serim, Ö.**, (2007), *Türk Televizyon Tarihi: 1952-2006*, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Soysal, Mümtaz** (1989), *Anayasanın Anlamı*, 1. Basım, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Söyler, Yasin**, (2018). *Yeni Başkanlık Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sümer, B. ve Adaklı, G.** (2007). "6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkındaki Kanun'a İlişkin Değerlendirme Raporu", *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 157-175.
- Sümer, B. ve Adaklı, G.** (2007). "6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkındaki Kanun'a İlişkin Değerlendirme Raporu", *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 40-55.
- Syversten, T.** (1992), *"Public Television in Transition"*, *A Comparative and Historical Analysis of the BBC and the NRK*, NAVF: Oslo/Trondheim.
- Şahin, Haluk** (1991), *Yeni İletişim Ortamı Demokrasi ve Basın Özgürlüğü*, İstanbul: Basın Konseyi Bilimsel Araştırması.
- Şengül, R.** (2005). *AB ve Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Özerkliği*, Editörler: H. Arıkan ve M. Kar, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri: Siyasal, Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar*, Ankara: Seçkin Yayın.
- Tanör, Bülent ve Yüzbaşıoğlu**, (2019). *Necmi 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 18. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi.
- TBMM** (2010). *Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm; Avrupa Birliği Uyum ve Anayasa Komisyonları Raporları*.
- Tekeoğlu, Gülten** (1991), *Edebiyat - Televizyon İlişkisi, 1968-1990 Yılları Arasında TRT Televizyonunda Türk Edebiyatından Uyarlamalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tekinalp, Ş.** (1993), *Avrupa Topluluğu'nda Ulusal Kültür ve Televizyon: Sorunlar-Öneriler-Çözümler, Avrupa Deneyimi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Tekinalp, Ş.**, (1993), *Avrupa Topluluğu'nda Ulusal Kültür ve Televizyon: Sorunlar-Öneriler-Çözümler, Avrupa Deneyimi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Tekinalp, Şermin** (2003), *Camera Obscura'dan Synopticon'a Radyo ve Televizyon*, 1. Basım, İstanbul: Der Yayınları.
- Topuz, Hıfzı** (1990), *Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni, TÜSES ve İLAD Ortak Yayını*, İstanbul: Mozaik Basım ve Yayıncılık.
- Tortop, Nuri** (1994). *Mahalli İdareler*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- TRT** (2005). 2005 Yılı Bütçesi, Muhasebe ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- TRT** (2005). 2005 Yılı Bütçesi, TRT Muhasebe ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Tuğalay, M. D.** (2000). *TRT'de Haber Dili*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler

- Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Tatal, E.** (2014). “Bağımsız İdari Otoriteler: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve 6112 Sayılı Kanun”. *Adalet Dergisi*. 48(5), 20-35.
- Tatal, E.** (2014). “Bağımsız İdari Otoriteler: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve 6112 Sayılı Kanun”. *Adalet Dergisi*. 48(5), 25-35.
- UNESCO,** (2001). “Public Broadcasting: Why? How?”, Unesco World Radio and Television Council, Paris.
- Uslu, Ferhat**(2019). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Göre Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Yalçın, Ö.** (2015). *Değişen Medya Ortamında Avrupa’da Kamu Hizmeti Yayıncılığı Politika ve Uygulamaları: Avrupa Ekseninden TRT’nin Dijital Medya Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Yarbay, Ersönmez,** (2017). *Cumhurbaşkanlığı Sistemi “Yağmurdan Kaçarken Doluya Tutulmak”*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Yayman, Hüseyin,** (2016). *Türkiye’de Devlet Reformu ve Başkanlık Sistemi*, 4. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.
- Yazıcı, Hayati,** (2017). “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Anayasa Değişikliği”, *Yeni Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı*, 94(23),160-168.
- Yenerer, V.** (2013). *Türkiye’de İktidarların Kılıcı Sansür*.(1. Baskı). Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Yengin, Hülya** (1994), *Ekranın Büyüsü: Batıda Değişen Televizyon Yayıncılığının Boyutları ve Türkiye’de Özel Televizyonlar*, İstanbul: Der Yayınları.
- Yıldırım, A.** (2014). *Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’nun TRT Okul Kanalındaki Yayınlarının Ortaöğretim Biyoloji Dersi Öğretim Programı Açısından Değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yıldırım, Hurşit,** (2017). *Parlamentar Sistem Krizleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, 1. Baskı, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Yılmaz, H. Hakan ve Biçer, Mustafa** (2009), “Parlamentonun Kamu Politikası Oluşturma ve Planlama Sürecindeki Konumunun Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Yasama Dergisi*, 2(5), 13-29
- Yılmaz, H. Hakan ve Biçer, Mustafa** (2010), “Parlamentonun Bütçe Hakkını Etkin Kullanımının Yeni Bütçe Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Maliye Dergisi*, 158, 201-225.
- Yılmaz, V.** (2010). *Kamu Politikası Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye’de Kamu Hizmeti Yayıncılığının Analizi (1960-2006)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Yüksel, F.** (2005). *Yerel Özerklik Kavramı Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Nobel Yayını.
- Zariç, Sami,** (2019). “Türkiye’de Seçim Barajı ve Avrupa Ülkelerinde Durum”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, 247-259.





## **ÖZGEÇMİŞ**

**Ad-Soyad :**Muhammed Cihad GÜVENÇ

### **Öğrenim Durumu**

**Yüksek Lisans:** : İstanbul Aydın Üniversitesi / Televizyon ve Sinema

**Lisans:** : İstanbul Arel Üniversitesi / Mimarlık

